

PRAVO

teorija i praksa

Godina XXXVI

Novi Sad, jul – septembar 2019.

Broj 7–9

IZDAVAČ:

**PRAVNI FAKULTET ZA PRIVREDU
I PRAVOSUĐE U NOVOM SADU
UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA**

Geri Karolja 1, 21000 Novi Sad
Tel.: 021/400-484, lokal 109; 021/400-499

SUIZDAVAČ:

„PRAVO” DOO

Novi Sad, Geri Karolja 1
21000 Novi Sad

Glavni urednik:

Profesor emeritus Aleksandar Radovanov

Zamenik glavnog urednika:

Prof. dr Jelena Matijašević Obradović

Odgovorni urednik:

Snežana Lakićević

Sekretar redakcije:

Doc. dr Nenad Stefanović

Lektor i korektor:

Mara Despotov

Lektor i korektor za engleski jezik:

Jelena Dundžerski

Tehnička realizacija i štampa:

Alfa-graf NS, Novi Sad

LAW

theory and practice

Year XXXVI

Novi Sad, July – September 2019

No. 7-9

Uređivački odbor:

Simeon Gelevski, profesor emeritus, Pravni fakultet, Skoplje
Nikola Mojović, redovni profesor Pravni fakultet Univerzitet Banja Luka
Miroslav Vitez, redovni profesor, Ekonomski fakultet, Subotica
Dušanka Đurđev, redovni profesor, Pravni fakultet, Novi Sad
Slavko Bogdanović, redovni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe,
Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad
Milorad Bejatović, redovni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe,
Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad
Dragoslav Neškov, vanredni profesor, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad
Zdravko Petrović, doktor pravnih nauka, advokat, Beograd
Milan Palević, vanredni profesor, Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu.

Izdavački savet:

Slobodan Perović, akademik, Pravni fakultet, Univerzitet Beograd
Miloš Trifković, akademik, Pravni fakultet, Univerzitet Travnik
Miodrag Orlić, redovni profesor, Pravni fakultet, Univerzitet Beograd
Kurt Schmoller, redovni profesor, Pravni fakultet, Univerzitet Salzburg
Lynn Wardle, redovni profesor, Brigham Young University, Jut, USA
Christa Jessel Holst, naučni savetnik, Max Plank Institute, Hamburg, Nemačka
Andrew Pote, advokat, London – Oxford
Ludvik Toplak, redovni profesor, Alma Mater Europea, Evropsko Središće, Maribor
Arsen Janevski, redovni profesor, Pravni fakultet, Univerzitet Justinijan Prvi, Skoplje
Gordana Stanković, redovni profesor, Pravni fakultet, Univerzitet Niš
Slavoljub Carić, vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe,
Univerzitet Privredna akademija Novi Sad

CIP – Каталогизacija y publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

34

PRAVO : teorija i praksa = Law : theory and practice / glavni urednik profesor emeritus
Aleksandar Radovanov; odgovorni urednik Snežana Lakićević. – God. 1, br. 1 (1984)– . – Novi Sad :
Univerzitet Privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu : „Pravo” doo,
1984–. – 24 cm

Tromesečno. – Sažeci na eng. jeziku.

ISSN 0352-3713

COBISS.SR-ID 5442050

PRAVO – teorija i praksa

Godina XXXVI

Novi Sad, jul – septembar 2019.

Broj 7–9

S A D R Ž A J

POGLEDI I MIŠLJENJA

Stevanović Aleksandar, Grozdić Borislav

On the validity of one sociological theory1

Dukić Mijatović Marijana, Babić Nedeljko

Stečaj banaka i regulatorna uloga Centralne banke u legislativi
Republike Srbije.....12

Filipović K. Aleksandar, Filipović A. Dušan

U susret Građanskom zakoniku Republike Srbije – Da li je član 178
Zakona o obligacionim odnosima iz 1978. godine dobro rešenje?27

Stefanović Nenad, Spaić Ivana

Zaštita državine u rimskom pravu.....44

Mitrović S. Tanja

Sporazumni razvod braka i notarijat56

Krstinić Dalibor, Vasiljković Jovana

Oblici nasilja u porodici.....67

Stanković Marko, Despotović Danijela

Kontradiktorne i presude na osnovu dispozitivnih radnji stranaka
u Srbiji i u uporednom pravu82

C O N T E N T S

VIEWS AND OPINIONS

Stevanović Aleksandar, Grozdić Borislav

O vrednosti jedne sociološke teorije 1

Dukić Mijatović Marijana, Babić Nedeljko

Bankruptcy and the regulatory role of the Central bank in the
legislation of Republic of Serbia..... 12

Filipović K. Aleksandar, Filipović A. Dušan

Towards the Civic code of Republic of Serbia – Whether the Article 178
of the Law of Contract from 1978 is a good solution? 27

Stefanović Nenad, Spaić Ivana

The protection of possession in the Roman law 44

Mitrović S. Tanja

Divorce by mutual agreement and notary 56

Krstinić Dalibor, Vasiljković Jovana

The forms of domestic violence..... 67

Stanković Marko, Despotović Danijela

Contradictory and judgments based on dispositive actions
of the parties in Serbia and comparative law 82

*Stevanović Aleksandar**
*Grozdić Borislav***

UDK: 141.82

ON THE VALIDITY OF ONE SOCIOLOGICAL THEORY

A b s t r a c t

The content of this paper includes an analysis of basic principles and validity of the Marxist sociological theory. In the Introduction, there is explained a problem of acquiring knowledge as well as the possibilities of establishing theories in social sciences, with a special attention paid to the possibility of gaining unconditional truth and question about an influence that personal values can perform in the work of a scientist. In the second part of the paper, there are given the basic principles of the Marxist social theory, there are explained the ideas of class-struggle, bourgeoisie economy and capitalistic type of property with the origin and type of functioning of the proletariat and historical necessity of establishing a classless society. The third part of the paper establishes a critique of Marxist sociology from the standpoint of its scientific validity. A special attention is paid to the way of functioning its basic principles and the problem of establishing the unquestionable facts in social sciences. In the conclusion, it is explained the substantial difference between science and ideology, and, it is indicated the necessity of establishing unconditional criteria for the recognition of scientific facts.

Keywords: *scientific theory, Marxism, class-struggle, hypothesis, ideology*

* Ass. prof. PhD, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad, e-mail: dr.aleksandar.stevanovic@gmail.com

** Prof. PhD, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad – Novi Sad, e-mail: borislav.grozdic@gmail.com

Introduction

If we are to determine the value of a scientific theory, the basic question we must answer is the question of the limits of its validity. One scientific theory is valid to the extent that it is possible to determine the correctness of its assumptions, laws, and measures. However, the correctness of a scientific theory can be confirmed and refuted only by reality, in spite of its formal justifiability. There are also limits that reality puts to some scientific theories, such as the case with Newton's theory as well as Einstein's Theory of Relativity, which needed to be established.¹ If the natural sciences, dealing with the objective world, have their limits of validity, one may reasonably ask, how this problem is more complex in the field of social sciences basically examining the acts of free human will as an objective factor?

The aim of this paper is examining the limits of validity of one sociological theory, and explaining why, despite being a formally-properly conceived system of cause-and-effect relationships with obvious social impact, this theory does not have a capability to be called a scientific theory in the true sense of the word, and its truthfulness remains in the sphere of ideological acceptability. If one social theory intends to be a part of scientific knowledge, whose theoretical hypotheses can be objectively proven, it is of the utmost importance to diminish the influence of personal values of a scientist creating such a theory.

As it is well known, in the sciences, during the formulation of a theory, it is necessary to set the hypotheses, and (if it is possible) to quantify measures, test and perform experiments, so the theory can be confirmed or refuted in the conditions of the objective reality. When two scientific theories have the same explanatory power (as it was the case in the Middle Ages with the Ptolemy and Copernicus's theory of the movement of celestial bodies), the theory, which can explain the phenomena in reality in a simpler way, becomes accepted. This rule is called the Principle of Simplicity or "Occam's razor."² In some sciences, the existence of very different, even conflicting theories is quite possible, but it is not possible to refute or suppress one theory by another one.³ This is the case in psychology, where Freud and Jung's, behavioural and cognitive personality theories stand side by side, although they have quite different theoretical

¹ About scientific paradigm shift see Kun, T., (1974). *Struktura naučnih revolucija*, Beograd, Nolit, pp. 128-129

² Novaković, S., (1984). *Hipoteze i saznanja*, Beograd, Nolit, p. 115.

³ About problem of theoretical pluralism see Berberović, J., (1990). *Filozofija i svijet nauke*, Sarajevo, Svjetlost, p. 14.

postulates. The criterion of their correctness, however, lies in their applicability in psychotherapy, and since all these theories produce the proven results, each of them has some value. On this basis, we can assume that in some, primarily social sciences, it is possible to establish the simultaneous existence of multiple competing theories without the possibility of their refuting.⁴ In this sense, the answer to the question – “whether it is possible in sociology, as a social science, to establish an indisputable theoretical framework for establishing scientific facts through which we can successfully criticize competing theoretical viewpoints?” will be also one of the goals of this paper.

The Basic Principles of the Marxist Sociological Theory

It is an indisputable fact that the Marxist theory of society is one of the most influential sociological theories of the 19th and 20th centuries. Some echoes of this theoretical current are still present today. As a theoretical and scientific point of view, Marxism was an inspirer of great social changes and social movements. The October Socialist Revolution was the first successful attempt to put the Marxist theory into practice, and the Command economy became an economic model based on it. What is the basic viewpoint of this theory? First of all, we should pay attention to the first sentence of the Communist Manifesto, a program text written to simply outline the basic tenets of the Marxist theory of social movements - “The history of all hitherto existing society is the history of class struggles.”⁵ Human society is divided into classes whose interests are irreconcilable, and the inevitable consequence of this division is a class struggle.

The carrier of the development within the Marxist theory of society is not an individual, but the society and conditions governing it. Depending on their class, each individual takes his or her place in advance in the struggle to subjugate the opposing class. The confrontation of the patricians - plebeians, nobles - citizens, bourgeois - proletarians, the subjugation of one class by another and the possessing and disposition of the values obtained by the work of the subordinate class is an inevitable process in the history of human society. In that process, each subordinate class aims to take power and put those values under its own control. That is the essence of the class struggle. The value produced by

⁴ This view is represented by the influential contemporary sociologist Anthony Giddens, see Giddens, A., (2007). Sociologija, Beograd, Ekonomski fakultet, p. 682.

⁵ Marx, K., Engels, F., (1947). Komunistički manifest, Beograd, Borba, p. 31 (Pagination of the quotes has been given according serbo-croatian version of the text. In this paper authors used english translation of *The Communist Manifesto* posted on the *Marxists Internet Archive* (marxists.org))

a subordinate class is appropriated and exploited by a superior class by its own will. In rise to power, the subordinate class uses the existence of its more sophisticated means to become a bearer of a more modern mode of production and change of the relations in the society. From the position of the superior class, it creates social relationships which will enable a complete control of the results of labour. It establishes new relations of property.⁶

Marx and Engels emphasize that the development from one to another form of a class society is unavoidable, and that human society is destined to pass all stages. The last, most developed stage of a class society, which by its economic order abolishes all forms of ownership that existed before, is capitalism. In old types of societies, there existed more classes opposing one another. Capitalism radicalizes the class struggle by reducing the whole society to only two classes - the bourgeois and proletarians. The proletarians are manufacturers who invest their work in manufacturing, but they do not own the results of their work. The capitalists have a complete ownership on the means of production and produced values. They use one part of these values to preserve the working capacity of the proletarians and the rest spend by their own volition.

Unlike the previous social systems in history, where the immutability of the means of production was a necessary condition for the exploitation by the ruling class, the bourgeoisie is forced to preserve its property by the continuous advancement of production, improvement of working tools and expanding market for its own products. By increasing the bourgeois property, all older forms disappear. At the end, the society becomes divided into those who hold the power over the means of production in their hands, and those who have no property other than their own labour.⁷ The bourgeois form of ownership increases the expansion of production, which also changes the social order.

The authority of the bourgeois class presupposes a free competition in which the one with more advanced means of production concentrates the

⁶ "We see then: the means of production and of exchange, on whose foundation the bourgeoisie built itself up, were generated in feudal society. At a certain stage in the development of these means of production and of exchange... the feudal relations of property became no longer compatible with the already developed productive forces; they became so many fetters. They had to be burst asunder; they were burst asunder." Marx, K., Engels, F., (1947). *op. cit.*, p. 36.

⁷ "The worker becomes poorer the more wealth he produces, the more his production increases in power and extent. The worker becomes an ever cheaper commodity the more commodities he produces. The devaluation of the human world grows in direct proportion to the increase in value of the world of things. Labour not only produces commodities; it also produces itself and the workers as a commodity and it does so in the same proportion in which it produces commodities in general. This fact simply means that the object that labour produces." Marx, K., (1992). *Early Writings*, London, Penguin books in association with New Left Review, pp. 323-324.

increasing property in his hands. However, the continuous development of the means of production eventually leads to the conditions in which the bourgeois form of ownership becomes an obstacle for itself. The goal of the capitalists is to increase their capital. But, by a continuous increase, they put capital into the condition to be devalued and disappeared. The increasing and increasing mass of the products become less and less valuable.

On the other hand, the capitalists, with its constant development of the means of production reduce the workers to a mere tools. The capitalist social system absorbs the subordinate to such an extent that they can be determined only as a part of the work process. The increasingly complicated organization of production, at the same time produces those which, apart from their work, have no other property - the opposing class, the proletarians. Thus, capitalism by its expansion unites all of humanity in order to subordinate it to its own interests. In this way it creates a certain type of man whom it exploits. The more fully the power of capitalism spreads, the more profound the character of the proletarian is. Capitalism, whose sole aim is to maximize a production in order to increase capital, erases all national, religious and geographical differences. Humanity becomes united for the benefit of capital. The proletarian used in fulfilling this aim, loses all other determinants except to be a tool of the capitalist.

Obviously, all values in a society are subordinated to ensure a complete exploitation by the ruling class. Who is the proletarian? It is a human being who has no other property than his own labour. His goal is not to seize the power over the means of production to become a capitalist, his aim is to abolish property as a form of exploitation of man over man.

How, according to Marx and Engels, should the proletariat, as a social class act? It must, in any way, overthrow the bourgeois order and abolish the ownership of the means of production. Without a difference in ownership, there would no longer be classes, and thus all forms of antagonism in human society would disappear. Doing so, the proletariat would also overthrow the system of prejudices that the ruling class uses to ideologically disables revolution. Bourgeois morality, education, family, religion, property have to disappear. All these values apply only to the ruling class. The proletariat, as a mere tool in the hands of a capitalist is deprived of all these "apparent" values. He has no family, no religion, no education, no nation, no origin. He has only one value, usability.⁸

⁸ "The proletarian is without property; his relation to his wife and children has no longer anything in common with the bourgeois family relations; modern industry labour, modern subjection to capital, the same in England as in France, in America as in Germany, has stripped him of every trace of national character. Law, morality, religion, are to him so many bourgeois prejudices, behind which lurk in ambush just as many bourgeois interests." Marx, K., Engels, F., (1947). op. cit., p. 43

So the first goal of the proletariat is to come to power. As the ruling class, the proletariat will use the state institutions to seize the capital from the capitalists, and concentrate it in the hands of the state “to increase the total productive forces as rapidly as possible.”⁹ In order to change the mode of production, the proletariat, as a ruling class, would resort to certain measures which, although unjustifiable from the point of view of the capitalist economy, would produce positive results. In a communist society, capital would thus become dependent and impersonal, and an active individual independent and personal. Eventually, all forms of the state coercion would disappear, and the proletariat would abolish itself as the ruling class.

After presenting the basic principles of the Marxist theory of society, we will analyze to which extent they have the qualities of a true scientific theory and try to determine the limits of their correctness and possible verification.

A critique of the scientific postulates of the Marxist theory of society

At the outset, the attention should be drawn to the existence of a teleological, practically metaphysical framework, of the Marxist theory of society. That framework is contained in the thesis that the substantial bearer of the social development is a conflict of classes. With great certainty, the inspiration for this view could be found in Hegel’s idea of a dialectical development through the struggle of opposites, especially in the idea of the development of freedom, as it is given in his “Philosophy of History”.¹⁰

Acceptance of such a thesis necessarily leads to a generalization. The society is seen as a carrier of development, and the individual only as a member of a particular social class. In this way, people are not differentiated as persons, but as members of a type of a class to which they belong - “a plebeian”, “a nobleman”, “a capitalist”, etc. These types of classes function as independent entities, influenced by the single developmental principle. It is a form of economic production.

A form of economic production is a tool by which the property of a subordinate class is enlarged to the extent that it eventually suppresses the property of the ruling class and establishes the form of the state that will enable it, now as a ruling class, to develop its type of property to the fullest extent possible. This new form of economic production creates a new “type” of a subordinate class, which will rule on the next stage of historical development by more perfect

⁹ Ibid., p. 52.

¹⁰ Hegel, G. V. F., (1951). *Filozofija povijesti*, Zagreb, Kultura, p. 36.

form of a production. Thus the bourgeoisie formed a class “type” of proletariat from the mass of classes which belonged to the old state order which it overcame, and it itself was formed by the “type” of the feudal lord, that established the basis for the bourgeois economic production and property.¹¹

Thus, in all social forms, the subordinate class, by its own, new form of economic production, exceeded the form of production of the old ruling class, and imposed the kind of property that suited it (by abolishing hereditary benefits, by introduction a free competition, etc.). However, what distinguishes capitalism is the highest possible form of property functioning. The property, embodied in capital, has its own developmental force, which constantly expands it, preventing any other form of property to overcome it. A proletarian is reduced to a mere “tool,” a mere addition to the machine, a mean of production, over whom all power is held by a capitalist. Apparently this is the best possible form of property functioning. The property is magnified by itself.

However, this is the only form of the property where the ruling class shares with the subordinate class to keep it alive, and where, simultaneously, the ownership becomes an obstacle to production. The solution lies in the abolition of personal property as a form of government of one class over another, and in establishing the social property in which the human’s personality could freely be developed.¹²

This is, therefore, one general principle which, with certainty, explains the development of the human society as a whole. Now, there is a question where this principle comes from?

Marx and Engels considered it to be a scientific principle in the true sense of the word, similar to Darwin’s theory of evolution that emerged at that time too. However, such a principle requires a different foundation for its proof if it wants to be able to confirm its pretensions. Not an inductive proof in a way of a hypothesis (such as Darwin’s theory) but the proof in a way of an absolute truth. It should be the principle by which science (as an fallible attempt of reaching the evidence) would end, and the path of unmistakable conclusion (like in mathematics) should follow. Only in this case the conclusions from

¹¹ “The bourgeoisie, during its rule of scarce one hundred years, has created more massive and more colossal productive forces than have all preceding generations together.” Marx, K., Engels, F., op. cit., p. 36.

¹² “When, in the course of development, class distinctions have disappeared, and all production has been concentrated in the hands of a vast association of the whole nation, the public power will lose its political character... In place of the old bourgeois society, with its classes and class antagonisms, we shall have an association, in which the free development of each is the condition for the free development of all.” Marx, K., Engels, F., (1947). op. cit., pp. 53-54.

that principle as “abolition of private property”, “classless society”, etc., can be considered necessarily correct. The question must be asked now - is it possible through science, as a set of hypotheses, which obtain its evidence only by confirmation of reality, to reach an absolute, unalterable truth?¹³

If we were going to form our opinion on the base of the hypothetical proofs of the scientific theories, we should be obliged to keep our views in the domain of the hypothetical truth solely. These are not pretensions of Marx and Engels Social theory. They consider their theory to be absolutely correct. The principle of the social development through a class conflict is something they claim to be an irrefutable truth.

However, the question of the methodological correctness of the conclusions being made arises. Some important arguments for supporting their theory, are based on the researches made at their own time. They assume the existence of a pre-class society on the base of the theories of George Ludwig Maurer¹⁴ and Luis Henry Morgan.

They absolutize these theories in the sense of the immutable truth, thus giving science prerogatives that it could not have. Every, even the best scientific reasoning, always remains a hypothesis. The highest level reached. Science is constantly advancing. It is not contradictory to assume that the theories of Maurer and Morgan could be overcome by some future research. But if you base your theory on potentially debatable arguments, you greatly question its claim to be an absolute truth. And Marx and Engels had such pretensions. By absolutizing the scientific achievements of their time, they wanted to put an indisputable foundations of their own theoretical perspectives. By summing up the scientific truths of the time, they want to give a general framework to their own theory, which would then function not only as scientific, but also as the only and necessary truth on which the science itself must be based.

Indicating the standpoint of the “absolutization” of scientific development, there is another objection to be made. It refers to the abolition of the possibility of any objection to one’s own theoretical position by discrediting others’ opinions and perspectives as consequences of “class prejudice.”¹⁵ Any

¹³ An interesting answer to this question is given by Paul Feyerabend in his book *Against Method*. See Feyerabend, P., (1984). *Protiv metode*, Sarajevo, Veselin Masleša.

¹⁴ Tomonaga, T., (2016). A turning point in Marx’s theory in pre-capitalist societies, *Hitotsubashi Journal of Social Studies* 47 (1), pp. 1-10.

¹⁵ Even if we put aside the problem of scientific objectivity, there are quite serious consequences concerning of functioning of personal moral values and duties if we adopt such standpoint. One of the main problems of marxism was its relation to moral. See Kangrga, M., (1983). *Etika ili revolucija*, Beograd, Nolit; Stojanović, S., (1979). *U potrazi za revolucionarnim etosom*, Filozofske studije XI, Beograd, Filozofsko društvo; Frichand, M. (1966). *Etička misao mladog Marksa*, Beograd, Nolit.

theory claiming to be scientific, and at the same time pretending to represent an absolute truth, in fact it is a dogma, and it could possess only the conditional acceptability that lies in the domain of belief.

This would be one form of thinking that is much closer to religious than scientific. This would be a form of ideological thinking that could be distinguished from religious by its manipulative use of the form of scientific proof for deceptive confirmation of its own beliefs. In this type of thought, the confirmation is actually redundant, because in the realm of absolute truth any contrary stance is a priori excluded. For these reasons, the sociological theory of Marx and Engels, because of the pretensions of absolute truth, in the true scientific sense of the word, must be methodologically incorrect.

Conclusion

In the Conclusion, we can summarize: If we took the Marxist theory of society as an ideological text, whose basic aim is to influence human belief, the only objection we could make would be a general objection to such a kind of thinking: It misuses science as a mean for fulfilling its own goals, by giving it those prerogatives it does not either have, or can ever have. There is therefore a duality on which the theory of society of Marx and Engels is split.

If we took it as a scientific theory, we would be obliged to reduce its claim of absolute truthfulness only to a hypothesis. In that case, because most of the facts that it predicted did not happen (the collapse of the capitalist order, the general rebellion of the proletariat etc.), and some predictions proved to be wrong (instead of “pauperization”, the transition of proletarians to the middle class, the failure of the socialist economy etc.), we might consider it mostly faulty. If we, on the other hand, took it as an ideological standpoint, it would have its value, but that value would be retained only in the domain of belief, where it would be left to anyone to adopt or reject at will.

In this sense, the criterion for determining the scientific value of the Marxist theory of society, due to its excessive and unscientific aspirations, could not in any way be found within it. At best, we could accept it as “one of” possible ways of interpreting the social reality theoretically, and measure its relative success according to the realization of its predictions.

Stevanović Aleksandar

Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu,
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

Grozdić Borislav

Prof. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu,
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

O VREDNOSTI JEDNE SOCIOLOŠKE TEORIJE

REZIME: Osnovna ideja ovog rada sastoji se u analizi osnovnih postavki i granica važenja marksističke sociološke teorije. Uvod rada bavi se pitanjem funkcionisanja društvenih nauka i mogućnosti uspostavljanja naučne teorije, koja bi, specifično u društvenim naukama, imala mogućnost uspostavljanja kriterijuma opšteg i nužnog važenja i mogla da posluži kao neosporna kritika drugih naučnih teorija. U tom smislu ukazuje se na opasnost, kada vrednosni stavovi naučnika vrše direktan uticaj na stvaranje njegovih naučnih teorija. U drugom delu rada izlažu se osnovni principi marksističke teorije društva, objašnjava se ideja klasne borbe, buržoaskog ekonomskog poretka i kapitalističkog oblika svojine, kao i pitanje nastanka i funkcionisanja proletarijata i istorijske nužnosti uspostavljanja besklasnog poretka. Treći deo rada bavi se kritikom teorijskih pretpostavki marksističke sociologije sa stanovišta njene naučne validnosti. Posebna pažnje posvećuje se načinu funkcionisanja njenih osnovnih pojmova i problemu naučnog zasnivanja opštih i nužnih činjenica u društvenim naukama. U zaključku rada ukazuje se na suštinsku razliku između nauke i ideologije i potrebu uspostavljanja kriterijuma prepoznavanja naučnih činjenica.

Ključne reči: naučna teorija, marksizam, klasna borba, hipoteze, ideologija

Literature

1. Kun, T., (1974). Struktura naučnih revolucija, Beograd, Nolit
2. Novaković, S., (1984). Hipoteze i saznanje, Beograd, Nolit
3. Berberović, J., (1990). Filozofija i svijet nauke, Sarajevo, Svjetlost
4. Giddens, A., (2007). Sociologija, Beograd, Ekonomski fakultet
5. Marx, K., Engels, F., (1947). Komunistički manifest, Beograd, Borba
6. Marx, K., (1992). Early Writings, London, Penguin books in association with New Left Review
7. Hegel, G. V. F., (1951). Filozofija povijesti, Zagreb, Kultura
8. Feyerabend, P., (1984). Protiv metode, Sarajevo, Veselin Masleša
9. Tomonaga, T., (2016). A turning point in Marx's theory in pre-capitalist societies, *Hitotsubashi Journal of Social Studies*, 47(1), pp. 1-10
10. Kangrga, M., (1983). Etika ili revolucija, Beograd, Nolit
11. Stojanović, S., (1979). U potrazi za revolucionarnim etosom, Filozofske studije XI, Beograd, Filozofsko društvo
12. Frichand, M., (1966). Etička misao mladog Marksa, Beograd, Nolit

STEČAJ BANAKA I REGULATORNA ULOGA CENTRALNE BANKE U LEGISLATIVI REPUBLIKE SRBIJE

REZIME: Uspešnost ostvarivanja ciljeva ekonomske politike države, održavanje stabilnosti bankarskog sistema i zaštita interesa svih učesnika na finansijskom tržištu su osnove politike centralne banke, zasnovane na njenim regulatornim i kontrolnim funkcijama. Navedene funkcije se manifestuju već kod davanja dozvole za rad banci, aktivnoj kontroli nad bilo kojim članom bankarske grupe u kojoj je i banka, te uvidom u poslovne knjige i drugu dokumentaciju pravnih lica, koja su sa bankom kod koje se vrši kontrola povezana imovinskim, upravljačkim i poslovnim odnosima, adekvatnoj kontroli banke na konsolidovnoj osnovi, te postojanju i interne revizije i spoljnog revizora, kao i propisivanjem palete korektivnih i prinudnih mera prema banci. Postojanje *lex specialisa*, koji uređuje oblast stečaja banaka i kontinuirano unapređenje navedenih odredbi, neophodnost je i intencija zakonodavca upravo iz razloga makro ekonomske stabilnosti domaće privrede, što je predmet istraživanja autora u ovom radu.

Ključne reči: *stečaj, banka, regulatorna uloga centralne banke.*

Uvod

Svaka nacionalna ekonomija teži ka stabilnosti svih sektora, u prvom redu finansijskog sektora, u okviru njega bankarskog sektora koji je najviše kontrolisan sektor od strane nadležnih institucionalnih tela. Razlog je jasan, pre svega zbog očuvanja finansijske stabilnosti. Kako bi održala stabilnost

* Redovni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu; – Docent, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici, e-mail: marijana.dukic.mijatovic@gmail.com

** Doktorand, Univerzitet u Novom Sadu – Ekonomski fakultet u Subotici, e-mail: nedeljko@bcb@gmail.com

bankarskog sektora, država mora blagovremeno usvajati nove i menjati postojeće zakonodavne okvire.¹ Ako banka svojim aktivnostima dođe do stečaja ili likvidacije, značajno je da oba postupka budu sprovedena transparentno, u kontekstu zaštite poverilaca.² Krajnji ishod nadležnog zakona za stečaj banke, jeste da na transparentan način isključi sa tržišta nelikvidne banke sa ciljem održavanja stabilnosti bankarskog sektora. Zaštita poverilaca je od suštinskog značaja prilikom sprovođenja sveobuhvatne aktivnosti Republike Srbije ka približavanju Evropskoj uniji, jer strane investicije mogu očekivati zemlje koje imaju minimum zadovoljavajući investicioni rang koji dodeljuju svetski priznate rejting agencije.³ Uloga Centralne banke u postupku stečaja banaka od suštinskog je značaja, gde se najpre misli na njenu nezavisnu i regulatornu ulogu kao „banke svih banaka“.⁴

Novelama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje,⁵ koji uređuje uslove i postupak stečaja i likvidacije banaka, društava za osiguranje i davalaca finansijskog lizinga, predviđene su novine njegovim izmenama i dopunama, što je predmet daljeg razmatranja u radu. Potreba za uspostavljanjem stabilnog, održivog i funkcionalnog bankarskog sistema Republike Srbije dovela je do izmene Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje.⁶ Razlozi novela navedenog zakona, proizlaze iz potrebe da se dodatno poboljša pravni okvir za zaštitu prava poverilaca, obezbedi veća transparentnost podataka i razmena informacija između stečajnog upravnika i poverilaca. Takođe, izmene su u skladu sa regulatornom reformom koja se sprovodi u Republici Srbiji, posebno u oblasti poboljšanja poslovnog ambijenta i pospešivanja domaće privrede, a stvoriće se i uslovi koji će doprineti boljem plasmanu Republike Srbije na Listi Svetske banke.⁷

¹ Carić S., Vitez M., Dukić Mijatović M., Veselinović J., (2016). Privredno pravo, Novi Sad, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, str. 114.

² Dukić Mijatović M., (2019). Specifičnosti stečajne legislative Republike Srbije u tranzicionoj fazi razvoja privrede, Vek i po regulisanja stečaja u Srbiji, Beograd, Institut za uporedno pravo, str. 87.

³ Dukić Mijatović, M., Veselinović, J., (2015). Uticaj sistema subvencija i podsticaja na stvaranje boljeg investicionog ambijenta u Republici Srbiji, *Pravo-teorija i praksa*, (1), str. 1.

⁴ Narodna Banka Srbije. (2019, april 20). Preuzeto sa: https://www.nbs.rs/internet/latini-ca/18/18_6/index.html

⁵ Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje, *Sl. glasnik RS*, br. 14/15 i 44/18 - dr. zakon.

⁶ Kozar, V., Počuča, M., Bjelajac, Ž., (2013). Stečaj banaka u pravu Republike Srbije u: Marijana Dukić Mijatović (urednica), *Aktuelnosti privredne legislative kao determinante razvoja ekonomija država u regionu - zbornik radova sa X tradicionalnog međunarodnog naučnog skupa „Pravnički dani Prof. dr Slavko Carić”*, (2019, april 21). Preuzeto sa: <http://www.academius.edu.rs/pravni-fakultet.info/images/pdf-fajlovi/strucni-rad/projekti/zbornik-2013.pdf>, str. 82.

⁷ Narodna Banka Srbije. (2018). Upravljanje Krizom. (2019, april 24). Preuzeto sa: https://www.nbs.rs/internet/latini-ca/18/18_6/index.html

Specifičnosti i pravne posledice stečaja i likvidacije banaka i društva za osiguranje

Pored opšteg stečajnog postupka, postoje i posebni postupci stečaja i likvidacije banaka i društva za osiguranje, koji su regulisani Zakonom o osiguranju, te Zakonom o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje i Zakonom o regulisanju odnosa Republike Srbije i banaka u stečaju po osnovu preuzetih inostranih kredita, odnosno zajmova.⁸

Posebnim propisom uvedena je likvidacija banaka i prinudna likvidacija društva za osiguranje kao sudski postupak. Stečaj i likvidacija ovih finansijskih institucija bila je uređena odredbama čl. 20–27. ranijeg Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje.⁹

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje¹⁰ izbrisana je razlika između dobrovoljne i prinudne likvidacije banke, tako da postoji samo jedan – jedinstven postupak likvidacije banke, bez obzira na razloge prestanka, tj. bez obzira da li je banci oduzeta dozvola za rad ili je, pak, skupština banke donela odluku o dobrovoljnom prestanku rada banke.¹¹

Novi Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje¹² preuzeo je istu koncepciju likvidacije banke, uz zadržavanje dobrovoljne i prinudne likvidacije nad društvom za osiguranje.

U vreme važenja prethodnog Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje, zbog obaveznog sprovođenja postupka administrativnog upravljanja nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad, uvedenog novelom iz 2010. godine, došlo je do promene načina na koji se pokretao postupak stečaja, odnosno likvidacije nad bankom.¹³ Od 2010. godine, postupci se nisu pokretali na osnovu rešenja Narodne banke Srbije o ispunjenosti uslova za pokretanje stečajnog postupka, odnosno rešenja o likvidaciji, već na osnovu

⁸ Dukić Mijatović, M., (2010). Stečajno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, str. 26.

⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 61/05, 116/08 i 91/10.

¹⁰ *Službeni glasnik RS*, br. 91/10.

¹¹ Kozar, V., (2011). Izmene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje u: Marijana Dukić Mijatović (urednica), *Aktuelne promene u pravnom sistemu država u regionu*, Sombor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija Novi Sad, Sombor - Novi Sad, str. 313.

¹² *Službeni glasnik RS*, br. 14/15.

¹³ Dukić Mijatović M., (2010). Vodič kroz stečajni postupak – Osvrt na stečajno zakonodavstvo bivših jugoslovenskih republika, Novi Sad, Dukić Mijatović, M., str. 24.

predloga Agencije za osiguranje depozita.¹⁴ Postupak stečaja, odnosno likvidacije sprovodio se nad bankom kojoj je Narodna banka Srbije oduzela dozvolu za rad, a nadležni sud, na odgovarajući predlog Agencije, doneo rešenje o pokretanju stečajnog, odnosno likvidacionog postupka nad bankom (izmenjeni čl. 2 i 3).¹⁵ Nadležni privredni sud bio je dužan da najkasnije prvog narednog dana od dana prijema predloga Agencije donese rešenje o pokretanju stečajnog postupka, odnosno likvidacionog postupka nad bankom pod administrativnim upravljanjem. Rešenje o pokretanju stečaja nad bankom pod administrativnim upravljanjem, sud je dostavljao toj banci, Agenciji i Narodnoj banci Srbije (novi član 6a i izmenjeni član 20). Ako Agencija u postupku likvidacije banke utvrdi da su ispunjeni uslovi za pokretanje stečajnog postupka, odmah je podnosila predlog nadležnom sudu za pokretanje stečajnog postupka nad bankom u likvidaciji (izmenjeni član 23).

Novi Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje u članu 4, stav 1 propisuje da istovremeno sa donošenjem rešenja o oduzimanju dozvole za rad banci, Narodna banka Srbije donosi rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja. Izuzetno od stava 1 ovog člana, ako je nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad pokrenut postupak restrukturiranja, rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja ili postupka likvidacije banke Narodna banka Srbije donosi u sledećim slučajevima: 1) kada je, u skladu sa zakonom kojim se uređuju banke, primenom instrumenata restrukturiranja izvršen prenos imovine i obaveza banke, a Narodna banka Srbije oceni da su tim prenosom ispunjeni ciljevi restrukturiranja; 2) kada se, u skladu sa zakonom kojim se uređuju banke, u toku postupka restrukturiranja utvrdi da je potrebno obezbediti dodatna sredstva za finansiranje restrukturiranja, a ova sredstva budu obezbeđena; 3) kada Narodna banka Srbije oceni da se ciljevi restrukturiranja više ne mogu ispuniti.¹⁶

Novi Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje vraća se na staru koncepciju pokretanja stečaja usled oduzimanja dozvole za rad banci, a na osnovu rešenja Narodne banke Srbije o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja, koja je postojala pre novela prethodnog zakona iz 2010. godine.¹⁷

¹⁴ Kozar, V., (2012). Prenos imovine i obaveza banke kojoj je oduzeta dozvola za rad, časopis, Radno-pravni savetnik, br. 6 Poslovni biro d.o.o, Beograd, str. 83-94.

¹⁵ Kozar, V., (2012). Stečaj banaka u pravu Republike Srbije u: Nedeljko Milijević (urednik), Zbornik radova sa II Regionalne konferencije iz oblasti stečajnog prava, Banja Luka, Udruženje stečajnih upravnika Republike Srpske, str. 251.

¹⁶ Đukić Mijatović M., Kozar V., (2019). Postulati korporativnog stečaja u Republici Srbiji, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, str. 390.

¹⁷ Đukić Mijatović M. (2010). Stečajno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, str. 47.

Dakle, više nije potreban predlog Agencije za osiguranje depozita za pokretanje stečajnog postupka nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad. S druge strane, novelama Zakona o bankama umesto administrativnog upravljanja nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad, uvedena je mogućnost pokretanja postupka restrukturiranja banke nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad. Umesto administrativnog upravljanja nad bankom, novi propisi uvode institut restrukturiranja, u okviru koga je moguć prenos imovine i obaveza banke na drugu banku (banku za posebne namene ili poslovnu banku). Novelom Zakona o bankama iz 2015. godine¹⁸ u osnovni zakonski tekst dodata je nova glava Va (čl. 128a–128t) koja detaljno reguliše restrukturiranje banke. Jedan od instrumenta restrukturiranja jeste prenos akcija, odnosno imovine i obaveza banci za posebne namene.¹⁹ Stoga su novim Zakonom o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje propisana posebna, citirana pravila za pokretanje postupka stečaja ili postupka likvidacije takve banke.

Na osnovu rešenja o oduzimanju dozvole za obavljanje poslova osiguranja, Narodna banka Srbije istovremeno donosi rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja nad društvom za osiguranje (član 4, stav 3).

Rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja nad bankom, odnosno društvom za osiguranje je konačno, a izvršno momentom dostavljanja nadležnom sudu (član 4, stav 4).

Nadležni sud je dužan da najkasnije prvog narednog dana od dana prijema rešenja Narodne banke Srbije o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka likvidacije nad bankom, odnosno društvom za osiguranje donese rešenje o pokretanju postupka likvidacije nad bankom, odnosno društvom za osiguranje.²⁰

Opređenje zakonodavca, koje je zadržano i u novom Zakonu o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje iz 2015. godine, da jednim zakonom reguliše stečaj i likvidaciju banaka i društva za osiguranje u pravnoj teoriji je izložena kritici, uz argumentaciju da su navedeni subjekti različiti i po vrsti delatnosti i po načinu poslovanja. Jedina zajednička karakteristika banaka i osiguravajućih društava sastoji se u njihovom finansijskom karakteru, ali to ne znači da je ta karakteristika identična i kod jednog i kod drugog subjekta.²¹

¹⁸ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o bankama, *Službeni glasnik RS*, br. 14/15.

¹⁹ Zakon o bankama, član 128l stav 1, tačka 2); 12. Zakon o bankama, *Sl. glasnik RS*, br. 107/05, 91/10 i 14/15.

²⁰ Član 24 novog Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje.

²¹ Čolović, V., (2012). Regulisanje stečaja osiguravajućih društava u zakonodavstvu Republike Srpske u: Nedeljko Milijević (urednik), Zbornik radova sa II Regionalne konferencije iz oblasti stečajnog prava, Banja Luka, Udruženje stečajnih upravnika Republike Srpske, str. 273 i 274.

Odredbe zakona kojim se uređuje stečaj privrednih društava i odredbe ovog zakona kojim se uređuje postupak stečaja, shodno se primenjuju i kod postupka likvidacije, osim odredaba kojima se uređuje odbor poverilaca, razlučni i izlučni poverioci, pobijanje pravnih radnji i isplatni redovi. Agencija može u toku postupka likvidacije izvršiti prenos celog ili dela portfelja osiguranja, shodnom primenom odredaba člana 13 ovog zakona.²²

Dakle, u pitanju je sudski postupak likvidacije banaka, odnosno prinudne likvidacije društva za osiguranje.²³

Postupak dobrovoljne likvidacije sprovodi se, uz saglasnost Narodne banke Srbije, nad društvom za osiguranje, čija je skupština donela odluku o prestanku rada tog lica.²⁴

Zabrana prodaje dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom, društvom za osiguranje i davaocem finansijskog lizinga

Zabrana prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica uvedena je izričitom zakonskom odredbom u posebnim stečajnim postupcima. U postupku stečaja nad bankom, društvom za osiguranje i davaocem finansijskog lizinga nije dozvoljena prodaja stečajnog dužnika kao pravnog lica.²⁵ Takav stav bio je zastupljen i u dosadašnjoj sudskoj praksi, a obrazlagan je posebnim režimom koji se primenjuje na osnivanje društava za osiguranje i banaka.²⁶ Naime, osnivanje takvih privrednih subjekata nije slobodno, već je uslovljeno prethodnom dozvolom.²⁷ Banka je akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koje ima dozvolu za rad Narodne banke Srbije i obavlja depozitne i kreditne poslove, a može obavljati i druge poslove u skladu sa zakonom.²⁸ Društvo za osiguranje je pravno lice sa sedištem u Republici koje je u registar nadležnog organa upisano na osnovu

²² Član 25 novog Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje.

²³ Kozar, V., Počuča, M., Bjelajac, Ž., (2013). Stečaj banaka u pravu Republike Srbije u: Marijana Dukić Mijatović (urednica) Aktuelnosti privredne legislative kao determinante razvoja ekonomija država u regionu, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, str. 73-83.

²⁴ Član 28, novog Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje.

²⁵ Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje, *Službeni glasnik RS*, br. 14/15., član 15.

²⁶ Dukić Mijatović M., (2010). Stečajno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, str. 96.

²⁷ Zelenović, V., Dukić Mijatović, M., (2018). Finansijsko-pravni aspekti finansijskog lizinga u Srbiji, *Kultura polisa*, (36), str. 583.

²⁸ Član 2, stav 1. Zakona o bankama, *Službeni glasnik RS*, br. 107/05, 91/10, 14/15.

dozvole Narodne banke Srbije za obavljanje poslova osiguranja.²⁹ Društvo za osiguranje može obavljati poslove samo onih vrsta osiguranja za koje je dobilo dozvolu Narodne banke Srbije.³⁰ Davalac lizinga je društvo s ograničenom odgovornošću ili akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koje ima dozvolu Narodne banke Srbije za obavljanje poslova finansijskog lizinga u skladu sa ovim zakonom.³¹ Isto tumačenje prihvaćeno je i u pravnoj teoriji.³²

Takvo zakonsko rešenje predstavlja odstupanje od opšteg pravila iz čl. 135 i 136 Zakona o stečaju, koje dozvoljava prodaju stečajnog dužnika kao pravnog lica, kada privredno društvo zadržava svoj pravni subjektivitet, odnosno svojstvo pravnog lica, a dolazi do promene osnivača, odnosno vlasnika preduzeća. Kupac preduzeća – stečajnog dužnika upisuje se kao njegov član ili akcionar i stiče vlasnička i upravljačka prava u skladu sa Zakonom o privrednim društvima – prava glasa u skupštini društva s ograničenom odgovornošću i imovinska prava po osnovu udela (učešće u dobiti i učešće u likvidacionom ostatku), srazmerno učešću udela tog člana u osnovnom kapitalu društva, dakle 100%, (član 152), odnosno pravo učešća i glasanja na skupštini akcionarskog društva, pravo na isplatu dividende i pravo učešća u raspodeli likvidacionog ostatka ili stečajne mase (član 251 stav 1, tač. 1, 2 i 3).

Zakonska zabrana prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom ili društvom za osiguranje ima svoje opravdanje u činjenici da osnivanje takvih privrednih subjekata nije slobodno, već je uslovljeno prethodnom dozvolom, pa banka kojoj je prethodno već oduzeta dozvola za rad ili društvo za osiguranje kome je oduzeta dozvola za obavljanje poslova osiguranja, ne bi mogli da nastave da postoje u slučaju prodaje takvog stečajnog dužnika kao pravnog lica.³³

Stav o nemogućnosti prodaje banke u stečaju kao pravnog lica zauzet je i u dosadašnjoj sudskoj praksi, nastaloj u primeni ranijih stečajnih zakona, dakle u vreme kada nije postojala izričita zabrana prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom, društvom za osiguranje ili davaocem finansijskog lizinga.

²⁹ Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS*, br. 139/14, član 3.

³⁰ Ibid., član 20, stav 3.

³¹ Zakon o finansijskom lizingu, *Službeni glasnik*, br. 55/03, 61/05, 31/11, 99/11., član 10, stav 1.

³² Slijepčević, D., Spasić, S., (2006). Komentar Zakona o stečajnom postupku, CES Mecon, Beograd, str. 496. i 497.

³³ Vojinović, Ž., Dukić Mijatović, M., (2017). Eksterni rizici poslovanja osiguravajućih društava - rizik promene kamatne stope i promene deviznog kursa, *Kultura polisa*, posebno izdanje, str. 211-219.

Prema stavu prakse, na stečajni postupak banke u stečaju primenjuju se odredbe saveznog zakona kojim se uređuje stečaj, izuzev odredaba o stečajnom sudiji, nagradi za rad i naknadi potrebnih troškova stečajnog upravnika i odredaba kojim je uređeno prinudno poravnanje (član 20 Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka). Prema odredbi člana 4, stav 1 Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji stečajni postupak sprovodi se i nad bankom, a odredbe čl. 129 i 130 istog Zakona dozvoljavaju prodaju pravnog lica u stečaju. Na prvi pogled odgovor na postavljeno pitanje bio bi: može. Međutim, situacija nije tako jednostavna. Rešenje o ispunjenosti uslova za otvaranje postupka stečaja nad bankom donosi guverner Narodne banke, nakon bezuspešnog pokušaja njene sanacije odnosno likvidacije (član 14 Zakona o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka).³⁴ Sud samo sprovodi postupak stečaja nad bankom. Narodna banka Srbije je jedini ovlašćeni organ koji izdaje i oduzima dozvole za rad bankama, vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka i drugih finansijskih organizacija i donosi propise iz te oblasti (član 4, tačka 6 Zakona o Narodnoj banci Srbije). Ako je Narodna banka utvrdila svojim konačnim rešenjem ispunjenost uslova za otvaranje postupka stečaja nad nekom bankom, onda sud u sprovođenju postupka stečaja ne može izložiti banku prodaji kao pravnog lica i time je i oživeti i sačuvati njen pravni subjektivitet. To rešenje je u suprotnosti sa javnim poretком, odnosno duhom Zakona o Narodnoj banci Srbije, Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama i Zakonom o Narodnoj banci Srbije. Ovo stoga što banka u stečaju uopšte nije banka, jer ne poseduje dozvolu za rad, pošto joj je ta dozvola oduzeta pre donošenja rešenja o ispunjenosti uslova za otvaranje stečaja.³⁵

Kako se banka i društvo za osiguranje osnivaju u obliku akcionarskog društva, ne bi bilo smetnji da isto bude prodato kao pravno lice i da nastavi da postoji kao jedno privredno društvo, odnosno kao akcionarsko društvo iz Zakona o privrednim društvima, dakle ne kao banka ili društvo za osiguranje. Zakonodavac bi budućim novelama trebalo da dozvoli takav način prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom ili društvom za osiguranje, jer prodaja stečajnog dužnika kao pravnog lica predstavlja veoma efikasan način okončanja stečajnog postupka, koja proizvodi jasne posledice za sva zainteresovana lica, a pre svega za poverioce u čijem

³⁴ Đukić Mijatović M., Kozar V., (2019). Postulati korporativnog stečaja u Republici Srbiji, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, str. 392.

³⁵ Pravni stav. (2004). Odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda od 27. septembra 2004. godine.

je interesu da se što pre namire iz stečajne mase koju bi činila kupoprodajna cena. Isto važi i za prodaju davaoca lizinga koji ima pravnu formu društva s ograničenom odgovornošću ili akcionarskog društva.³⁶

Prodaja celokupne imovine banke u stečaju drugoj banci

U sudskoj praksi nastaloj u primeni ranijih stečajnih zakona, koji nisu izričito zabranjivali prodaju stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom ili društvom za osiguranje, zauzet je stav o prodaji celokupne imovine banke i potraživanja drugoj banci.

U interesu što bržeg sprovođenja postupka likvidacije banaka, odnosno u zaštiti interesa njenih poverilaca, stečajni postupak odnosno postupak likvidacije banke može se okončati eventualno prodajom kompletne imovine banke (nepokretne, pokretne, akcija i udela - na osnovu procene vrednosti) i svih njenih potraživanja (prema stanju u poslovnim knjigama) nekoj drugoj banci koja bi, zauzvrat, preuzela sve utvrđene obaveze banke u likvidaciji prema poveriocima (po rešenju suda sa ročišta za utvrđivanje prijavljenih potraživanja i uz saglasnost tih poverilaca) uz eventualno plaćanje razlike akcionarima banke u likvidaciji srazmerno njihovom učešću u kapitalu (ukoliko su preuzete obaveze manje od procenjene vrednosti ukupne imovine i potraživanja). Ugovorom koji bi bio zaključen između banke u likvidaciji i druge banke, uz saglasnost akcionara banke u likvidaciji ili stečaju i stečajnog veća, bilo bi predviđeno i jemstvo u smislu člana 159 Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji.³⁷

Predloženi mehanizam prodaje celokupne imovine banke i svih njenih potraživanja nekoj drugoj banci koja bi, zauzvrat, preuzela sve utvrđene obaveze banke u likvidaciji ili stečaju prema poveriocima, uz saglasnost poverilaca, može se primeniti i sada, u vreme važenja novih stečajnih zakona, dakle u postupcima koji se vode po Zakonu o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje, u kome se shodno primenjuju i odredbe Zakona o stečaju, što znači da izloženi stav sudske prakse nije izgubio aktuelnost, dok je nesporno postojanje zakonske zabrane prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom, društvom za osiguranje ili davaocem lizinga.

Šta više, novelama prethodnog Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje iz 2010. godine³⁸ omogućeno je da Agencija za osigu-

³⁶ Dukić Mijatović M., Kozar V., (2019). Postulati korporativnog stečaja u Republici Srbiji, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, str. 393.

³⁷ Pravni stav - odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda od 27. septembra 2004. godine.

³⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 91/10.

ranje depozita u toku administrativnog upravljanja takvom bankom, na osnovu sprovedenih analiza, izvrši prodaju i prenos imovine i obaveza te banke na drugu banku ili da osnuje banku za posebne namene na koju će izvršiti prenos imovine i obaveza banke pod administrativnim upravljanjem.³⁹ Ukoliko Agencija za osiguranje depozita izvrši prodaju i prenos imovine i obaveza banke koja je pod administrativnim upravljanjem na drugu banku, finansijska podrška koju bi Agencija obezbedila toj banci, ne može preći ukupan iznos koji bi Agencija isplatila na ime osiguranih depozita. Agencija je dužna da u prodaju i preuzimanje celokupne ili dela imovine i obaveza banke uključi najmanje sve depozite deponenata do visine osiguranog iznosa utvrđenog zakonom kojim se uređuje osiguranje depozita. Takođe, bliže je regulisan način osnivanja i uslovi poslovanja banke za posebne namene koja se osniva u cilju prenosa imovine i obaveza banke pod administrativnim upravljanjem do konačnog rešenja, a radi zaštite interesa deponenata ili potrebe da se umanje mogući troškovi isplate osiguranih depozita u slučaju stečaja banke.⁴⁰

Umesto administrativnog upravljanja bankom, novi propisi uvode institut restrukturiranja, u okviru koga je moguć prenos imovine i obaveza banke na drugu banku (banku za posebne namene ili poslovnu banku).⁴¹ Novelom Zakona o bankama iz 2015. godine⁴² u osnovni zakonski tekst dodata je nova glava Va (čl. 128a–128t) koja detaljno reguliše restrukturiranja banke. Jedan od instrumenata restrukturiranja jeste prenos akcija, odnosno imovine i obaveza banci za posebne namene.⁴³ Takođe, Narodna banka Srbije može sticaocu koji nije banka za posebne namene prodati akcije banke u restrukturiranju ili celokupnu imovinu ili obaveze te banke, ili njihov deo.⁴⁴ Narodna banka Srbije može doneti rešenje kojim će na banku za posebne namene preneti celokupnu imovinu i/ili obaveze jedne ili više banaka u restrukturiranju ili njihov deo.⁴⁵

³⁹ Kozar, V. (2012). Izmene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje u Republici Srbiji, ZIPS Privredna štampa d.o.o, Sarajevo, br. 1237/2012, str. 14 – 20.

⁴⁰ Kozar, V., (2011). Izmene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje, Marijana Đukić Mijatović (urednica), Aktuelne promene u pravnom sistemu država u regionu, Sombor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija Novi Sad, str. 313 – 238.

⁴¹ Carić, S., Vitez, M., Đukić Mijatović, M., Veselinović, J., (2016). Privredno pravo, Novi Sad, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, str. 116.

⁴² Zakon o izmenama i dopunama Zakona o bankama, *Službeni glasnik RS*, br. 14/15.

⁴³ Zakon o bankama, član 128l. stav 1, tačka 2).

⁴⁴ Ibid., 128lj.

⁴⁵ Ibid., 128m, stav 1, tačka 2).

Važeći Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje iz 2015. godine u članu 4, stav 2, tačka 1) propisuje da ako je nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad pokrenut postupak restrukturiranja, rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje postupka stečaja ili postupka likvidacije banke Narodna banka Srbije donosi kada je, u skladu sa Zakon o bankama, primenom instrumenata restrukturiranja izvršen prenos imovine i obaveza banke, a Narodna banka Srbije oceni da su tim prenosom ispunjeni ciljevi restrukturiranja.

Prema članu 10v stav 1, tačka 9 Zakona o finansijskom lizingu, skupština davaoca lizinga, pored ostalog, odlučuje o sticanju stečajne, odnosno likvidacione mase davaoca lizinga u stečaju, odnosno likvidaciji.⁴⁶

Pored toga, specijalna pravila sadržao je i Zakon o preuzimanju imovine i obaveza određenih banaka radi očuvanja stabilnosti finansijskog sistema Republike Srbije.⁴⁷ Ovaj Zakon uređuje stečaj banke u većinskom državnom vlasništvu i predviđa pojednostavljenu proceduru, a čiji je ključni institut ugovor o preuzimanju celokupne ili dela imovine i ukupnih ili dela obaveza, koji se zaključuje između banke prenosioca i banke preuzimaoca.⁴⁸ Navedeni zakon je donet sa ograničenim vremenskim važenjem, jer se primenjivao do 31. decembra 2014. godine.⁴⁹

U suštini, zakonskim novelama i ovim posebnim Zakonom izvršena je recepcija stavova zauzetih u sudskoj praksi.

Zaključak

U ovom radu analizirali smo određene bitne segmente zakonodavnog okvira stečaja banaka u Republici Srbiji, kao i neosporan značaj regulatorne uloge Narodne banke Srbije čiji je delokrug delovanja uređen zakonom.

Novelama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje iz 2015. godine, vraćena je stara koncepcija pokretanja stečaja usled oduzimanja dozvole za rad banci, a na osnovu rešenja Narodne banke Srbije o ispunjenosti

⁴⁶ Dukić Mijatović M., Kozar V., (2019). Postulati korporativnog stečaja u Republici Srbiji, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, str. 375.

⁴⁷ *Službeni glasnik RS*, br. 102/12.

⁴⁸ Kozar, V., (2012). Stečaj i preuzimanje imovine i obaveza banaka u državnom vlasništvu, Radno-pravni savetnik, Poslovni biro d.o.o., Beograd, br. 11/2012, str. 105-112.

⁴⁹ U članu 17. Zakona o preuzimanju imovine i obaveza određenih banaka radi očuvanja stabilnosti finansijskog sistema Republike Srbije, propisano je da ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u Službenom glasniku Republike Srbije i primenjuje se do 31. decembra 2014. godine.

uslova za pokretanje postupka stečaja, koja je postojala pre novela prethodnog zakona iz 2010. godine. Dakle, za pokretanje stečajnog postupka nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad, više nije potreban predlog Agencije za osiguranje depozita.

Takođe, novelama Zakona o bankama umesto administrativnog upravljanja nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad, uvedena je mogućnost pokretanja postupka restrukturiranja banke nad bankom kojoj je oduzeta dozvola za rad, u osnovni zakonski tekst dodata je nova glava Va, koja u potpunosti reguliše ovu oblast. Novi propisi uvode restrukturiranje, kao mogućnost prenosa imovine i obaveza banke na drugu banku.

Zakonska zabrana prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom ili društvom za osiguranje ima svoje opravdanje u činjenici da osnivanje takvih privrednih subjekata nije slobodno, već je uslovljeno prethodnom dozvolom Narodne banke Srbije. Ovde možemo konstativati neospornu regulatornu ulogu Narodne banke Srbije u ovim procesima. Zakonodavac bi budućim novelama trebalo da dozvoli takav način prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom ili društvom za osiguranje, jer prodaja stečajnog dužnika kao pravnog lica predstavlja veoma efikasan način okončanja stečajnog postupka. Isto važi i za prodaju davaoca lizinga koji ima pravnu formu društva s ograničenom odgovornošću ili akcionarskog društva.

Mehanizam prodaje celokupne imovine banke i svih njenih potraživanja nekoj drugoj banci koja bi, zauzvrat, preuzela sve utvrđene obaveze banke u likvidaciji ili stečaju prema poveriocima, uz saglasnost poverilaca, može se primeniti i sada, u vreme važenja novih stečajnih zakona, dakle u postupcima koji se vode po Zakonu o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje, u kome se shodno primenjuju i odredbe Zakona o stečaju, što znači da izloženi stav sudske prakse nije izgubio aktuelnost, dok je nesporno postojanje zakonske zabrane prodaje stečajnog dužnika kao pravnog lica u stečajnom postupku nad bankom, društvom za osiguranje ili davaocem lizinga.

Analizom sličnosti i razlika prethodno važećih zakona koji regulišu proces stečaja banaka, donetih u poslednjoj deceniji u Republici Srbiji, ukazuju na mogućnosti kontinuiranog poboljšanja legislative u ovoj oblasti, posebno sa aspekta efikasnog i transparentnog eliminisanja nelikvidnih banaka sa finansijskog tržišta, sa ciljem održavanja stabilnosti bankarskog sektora, zaštite interesa poverilaca i povećanja pravne sigurnosti.

Dukić Mijatović Marijana

Full professor, The University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, Novi Sad

Associate professor, The University in Novi Sad, The Faculty of Economics in Subotica

Babić Nedeljko

A doctoral candidate, The University in Novi Sad - The Faculty of Economics in Subotica

BANKRUPTCY AND THE REGULATORY ROLE OF THE CENTRAL BANK IN THE LEGISLATION OF REPUBLIC OF SERBIA

A b s t r a c t

THE success of achieving the goals of the state economic policy, maintaining the stability of the banking system and protecting the interests of all participants in the financial market are the basis of the central bank's policy based on its regulatory and control functions. The aforementioned functions are apparently manifested in the issuance of a work license to a bank, then in the active control over any member of the bank group in which the bank is located, including an inspection of the ledger and other documentation of legal entities connected with the bank being controlled through their property, management and business relationships. There is also an adequate control of the bank on a consolidated basis, as well as the existence of both internal audits and external auditors, in addition to prescribing a range of corrective and enforceable measures against the bank. The existence of the *lex specialis*, which regulates the bankruptcy of banks including the continuous improvement of previously mentioned provisions, represents the necessity as well as the intent of the legislator precisely because of the macroeconomic stability of the domestic economy, which is the author's research subject in this paper.

Keywords: *bankruptcy, bank, the regulatory role of the central bank.*

Literatura

1. Čolović, V., (2012). Regulisanje stečaja osiguravajućih društava u zakonodavstvu Republike Srpske u: Nedeljko Milijević (urednik) Zbornik radova sa II Regionalne konferencije iz oblasti stečajnog prava, Banja Luka, Udruženje stečajnih upravnika Republike Srpske
2. Dukić Mijatović, M., (2010). Vodič kroz stečajni postupak – Osvrt na stečajno zakonodavstvo bivših jugoslovenskih republika, Novi Sad, Dukuć Mijatović, M.
3. Dukić Mijatović, M., Veselinović, J., (2015). Uticaj sistema subvencija i podsticaja na stvaranje boljeg investicionog ambijenta u Republici Srbiji, *Pravo-teorija i praksa*, 32 (1), str. 1-13
4. Dukić Mijatović M., Kozar V., (2019). Postulati korporativnog stečaja u Republici Srbiji, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu
5. Dukić Mijatović M., (2010). Stečajno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu
6. Dukić Mijatović M., (2012). Međunarodno privatno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu
7. Carić S., Vitez M., Dukić Mijatović M., Veselinović J., (2016). Privredno pravo, Novi Sad, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerzitet Privredna akademija
8. Dukić Mijatović M., (2019). Specifičnosti stečajne legislative Republike Srbije u tranzicionoj fazi razvoja privrede, Vek i po regulisanja stečaja u Srbiji, Beograd, Institut za uporedno pravo
9. Kozar, V., (2011). Izmene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje u: Marijana Dukić Mijatović (urednica), Aktuelne promene u pravnom sistemu država u regionu, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija Novi Sad, str. 313-338
10. Kozar, V., (2012). Izmene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje u Republici Srbiji, Sarajevo, ZIPS Privredna štampa d.o.o, br. 123
11. Kozar, V. (2012). Prenos imovine i obaveza banke kojoj je oduzeta dozvola za rad, časopis, Radno-pravni savetnik, br. 6 Poslovni biro d.o.o, Beograd, str. 14-20
12. Kozar, V., (2012). Stečaj banaka u pravu Republike Srbije u: Nedeljko Milijević (urednik), Zbornik radova sa II Regionalne konferencije iz oblasti stečajnog prava, Banja Luka, Udruženje stečajnih upravnika Republike Srpske

13. Kozar, V., (2012). Stečaj i preuzimanje imovine i obaveza banaka u državnom vlasništvu, Radno-pravni savetnik, Poslovni biro d.o.o., Beograd, br. 11, str. 105-112
14. Kozar, V., Počuča, M., Bjelajac, Ž., (2013). Stečaj banaka u pravu Republike Srbije u: Marijana Dukić Mijatović (urednica), Aktuelnosti privredne legislative kao determinante razvoja ekonomija država u regionu - zbornik radova sa X tradicionalnog međunarodnog naučnog skupa „Pravnički dani Prof. dr Slavko Carić“, (2019, april 21). Preuzeto sa: <http://www.academius.edu.rs/pravni-fakultet.info/images/pdf-fajlovi/strucni-rad/projekti/zbornik-2013.pdf>, str. 73-83
15. Narodna banka Srbije. (2018). Upravljanje Krizom. (2019, april 24). Preuzeto sa: https://www.nbs.rs/internet/latinica/18/18_6/index.html
16. Narodna banka Srbije. (2019, april 20). Preuzeto sa: https://www.nbs.rs/internet/latinica/18/18_6/index.html
17. Pravni stav. (2004). Odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda od 27. septembra 2004. godine
18. Slijepčević, D., Spasić, S. (2006). Komentar Zakona o stečajnom postupku, CES Beograd, Mecon
19. Vojinović, Ž., Dukić Mijatović, M., (2017). Eksterni rizici poslovanja osiguravajućih društava - rizik promene kamatne stope i promene deviznog kursa, *Kultura polisa*, posebno izdanje, str. 211-219
20. Zelenović, V., Dukić Mijatović, M., (2018). Finansijsko-pravni aspekti finansijskog lizinga u Srbiji, *Kultura polisa*, (36), str. 583-595
21. Zakon o bankama, *Sl. glasnik RS*, br. 107/05, 91/10 i 14/15
22. Zakon o finansijskom lizingu, *Službeni glasnik*, br. 55/03, 61/05, 31/11, 99/11
23. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o bankama, *Službeni glasnik RS*, br. 14/15
24. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje, *Službeni glasnik RS*, br. 91/10
25. Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS*, br. 139/14
26. Zakon o preuzimanju imovine i obaveza određenih banaka radi očuvanja stabilnosti finansijskog sistema Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 102/12
27. Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje, *Sl. glasnik RS*, br. 14/15 i 44/18 - dr. Zakon
28. Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društva za osiguranje, *Službeni glasnik RS*, br. 61/05, 116/08 i 91/10

U SUSRET GRAĐANSKOM ZAKONIKU REPUBLIKE SRBIJE – DA LI JE ČLAN 178 ZAKONA O OBLIGACIONIM ODNOSIMA IZ 1978. GODINE DOBRO REŠENJE?

REZIME: U radu su izloženi problemi u vezi sa primenom člana 178 Zakona o obligacionim odnosima. Danas postoji bezbroj primera saobraćajnih nezgoda od strane motornih vozila u kojima se nanose velike štete pravnim i fizičkim licima. U praksi su se pojavili određeni problem u vezi sa primenom člana 178 Zakona o obligacionim odnosima. Idući u susret Građanskom zakoniku Republike Srbije te probleme smo izneli i predložili određene izmene. Smatramo da predloženim članom 193 Nacrta Građanskog zakonika Republike Srbije nisu otklonjene sve primedbe na član 178 Zakona o obligacionim odnosima.

Ključne reči: subjektivna odgovornost, objektivna odgovornost, odgovornost po osnovu pravičnosti, solidarna odgovornost, opasna stvar.

1. Uvod

U teoriji prava postoji odgovornost po osnovu krivice (subjektivna odgovornost), odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) i odgovornost po osnovu pravičnosti.

Odgovornost po osnovu krivice podrazumeva obavezu štetnika da naknadi štetu koju je drugom prouzrokovao svojom krivicom. Ova odgovornost se naziva još i subjektivnom odgovornošću, jer je osnov ovakve odgovornosti krivica, a krivica je subjektivne prirode. Odgovornost po osnovu krivice može biti: odgovornost po osnovu dokazane krivice i odgovornost po osnovu pretpostavljene krivice. Oštećeno lice koje traži naknadu štete mora da dokaže

* Prof. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, advokat u Loznici, e-mail: filipovc015@gmail.com

** Master pravnik, advokat u Loznici, e-mail: filipovc015@gmail.com

odgovornost po osnovu dokazane krivice, postojanjem: štete, uzročne veze između štete i štetnikove radnje i krivicu štetnika. Povodom odgovornosti po osnovu pretpostavljene krivice, oštećeno lice ne mora da dokazuje krivicu štetnika, jer zakon pretpostavlja njeno postojanje, ali se štetnik može osloboditi odgovornosti dokazivanjem da kod njega nema krivice. Odgovornost po osnovu pretpostavljene krivice razlikuje se od objektivne odgovornosti, kod koje oštećeno lice, takođe, ne mora dokazivati štetnikovu krivicu, ali se štetnik ne može osloboditi odgovornosti dokazivanja da kod njega nema krivice. Odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) podrazumeva štetnikovu obavezu da naknadi štetu prouzrokovanu oštećenom licu, koja mu se ne može pripisivati u krivicu. Za objektivnu odgovornost dovoljno je da budu ispunjeni samo objektivni uslovi: postojanje štete i uzročna veza između štete i štetnikove radnje. Objektivna odgovornost se još naziva i odgovornost po osnovu uzročnosti. Oštećeno lice ne mora dokazivati krivicu da bi ostvarilo pravo na naknadu štete. Štetnik se ne može osloboditi odgovornosti da naknadi štetu ako ne dokaže da nije kriv za nastanak štete. Štetnik se može osloboditi obaveze da naknadi štetu oštećenom licu samo ako dokaže da je šteta nastala zbog više sile isključivo krivicom samog oštećenog lica i isključivo krivicom nekog trećeg lica.

Istorijski posmatrano, objektivna odgovornost je prethodila subjektivnoj odgovornosti. U primitivnim pravima za odgovornost bila je dovoljna činjenica prouzrokovanja štete. Kasnije, uvođenje pojma krivice predstavljalo je veliku tekovinu civilizacije.¹ U savremenim pravima, uključujući i naše, odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) postoji naporedno sa odgovornošću po osnovu krivice (subjektivna odgovornost). Prema odredbama člana 191 Zakona o obligacionim odnosima iz 1978. godine, (u daljem tekstu ZOO), sud može, vodeći računa o materijalnom stanju oštećenika, osuditi odgovorno lice da isplati manju naknadu nego što iznosi šteta, ako ona nije prouzrokovana namerno ni krajnjom nepažnjom, a odgovorno lice je slabog imovnog stanja te bi ga isplata potpune naknade dovela u oskudicu. Reč je o odgovornosti po osnovu pravičnosti. ZOO, umesto načela dokazane krivice, uvodi načelo pretpostavljene krivice. Pretpostavlja se da je štetnik kriv, a on neće odgovarati samo ako dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.² Pored opštih pravila o objektivnoj odgovornosti za štetu koja nastane od opasne stvari ili opasne delatnosti, postoje i

¹ Pravni leksikon, (1964). Beograd, Savremena administracija, str. 555.

² Član 154, Zakona o obligacionim odnosima iz 1978. godine.

posebna pravila za regulisanje odgovornosti za štetu koja nastane od opasnih stvari ili opasnih delatnosti. U članu 178 ZOO regulisana je odgovornost za štetu koja nastane u slučaju udesa izazvana motornim vozilom u pokretu. Ta posebna pravila poznata su obično pod nazivom posebni slučajevi objektivne odgovornosti.

U teoriji prava i zakonodavstvu postoje različita rešenja međusobne odgovornosti imalaca motornih vozila i štete prouzrokovane njihovim vozilima u pokretu.³ U Engleskoj se odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu rešava po principu subjektivne odgovornosti, s tim što se krivica mora dokazivati. U Španiji se međusobni zahtevi za naknadu štete rešavaju po pravilima subjektivne odgovornosti, tako što se krivica pretpostavlja. Ako se krivica za saobraćajnu nezgodu ne može utvrditi, pretpostavlja se da su vlasnici vozila podjednako krivi i snose štetu u jednakim delovima. U Francuskoj, vlasnici motornih vozila za štetu koju prouzrokuju jedan drugom, odgovaraju po načelima objektivne odgovornosti. U SR Nemačkoj, međusobna odgovornost imalaca motornih vozila za štetu prouzrokovanu sudarom vozila procenjuje se prema udelu vozila u prouzrokovanju štete i veličini opasnosti. Međusobna odgovornost imalaca motornih vozila nije bila zakonom regulisana sve do donošenja ZOO Sudovi su prilikom rešavanja međusobne odgovornosti imalaca motornih vozila primenjivali odredbe člana 4 Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije. Pravna pravila o toj materiji važila su do 6. aprila 1941. godine. Međusobna odgovornost imalaca motornih vozila bila je regulisana Austrijskim zakonom o jemčenju za štete prouzrokovane od motornih vozila, od 9. avgusta 1908. godine, u vezi sa pravnim pravilom iz par. 1295 Austrijskog građanskog zakona, odnosno pravnog pravila iz par. 31. bivšeg Srpskog građanskog zakonika od 1844. a koji glasi: „Ko drugom štetu pričini, dužan je za to naknadu učiniti.” Sudska praksa je prihvatila pravila o subjektivnoj odgovornosti, s tim što je krivica morala biti dokazana. Stroža pravila objektivne odgovornosti trebalo je da pruže veću zaštitu samo trećim licima kojima je prouzrokovana šteta upotrebom motornog vozila, a ne i imiocima motornih vozila.

³ Videti: Kaladić, I., (1988). Kolizija odgovornosti imalaca motornih vozila za štete izazvane motornim vozilima u pokretu, Zakon o obligacionim odnosima 1978-1988, I tom *Pravni život*, str. 671.

2. Odgovornost za štetu od motornih vozila prema ZOO

2.1. Medusobna odgovornost imalaca motornih vozila

Medusobna odgovornost imalaca motornih vozila – regulisana je na sledeći način:

„(1) U slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu koji je prozrokovan isključivom krivicom jednog imaoca, primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice.

(2) Ako postoji obostrana krivica, svaki imalac odgovara za ukupnu štetu koju su oni pretrpeli srazmerno stepenu svoje krivice.

(3) Ako nema krivice nijednog, imaoci odgovaraju na ravne delove, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo.”⁴

U Zakonu o obligacionim odnosima prihvaćeno je načelo krivice i načelo objektivne odgovornosti za opasne stvari. Odgovornost imalaca motornih vozila jednog prema drugom rešava se po pravilima subjektivne, a ne objektivne odgovornosti. Ako je do udesa došlo krivicom jednog imaoca motornog vozila, on sam snosi svoju štetu i duguje naknadu drugom imaocu. Ako se radi o obostranoj krivici imalaca motornog vozila, svaki od njih odgovara za ukupnu štetu koju su pretrpeli, srazmerno stepenu svoje krivice. Ako nije kriv nijedan tada odgovaraju na ravne delove, ukoliko razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo. Smatramo da se uzajamna odgovornost imalaca motornih vozila za štete presuđuje prema pravilima o subjektivnoj odgovornosti. **Krivica kod uzajamne odgovornosti ima dvostruku ulogu: predstavlja osnov odgovornosti i merilo raspodele ukupne štete.**

U članu 178, stav 3 ZOO regulisana je situacija kad nijedan imalac motornog vozila nije kriv za saobraćajnu nezgodu. Tada imaoci odgovaraju na ravne delove, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo. Primenjuje se pravilo o objektivnoj odgovornosti, jer postoji odgovornost za štetu iako nema krivice ni jednog imaoca motornog vozila. Do primene pravila o objektivnoj odgovornosti u smislu člana 178, stav 3 ZOO doći će tek kad nema osnova za primenu subjektivne odgovornosti. **Sud je dužan u sporu prvo da utvrdi da li u konkretnom slučaju postoji krivica za saobraćajnu nezgodu, bilo jednog imaoca motornog vozila bilo da su obostrano odgovorni za saobraćajnu nezgodu, pa će na osnovu krivice odlučiti o zahtevu za naknadu štete. Kad sud utvrdi da nijedan imalac nije kriv, odlučiće da**

⁴ Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine, *Službeni list*, br. 29/78, član 178, stav 1, 2 i 3.

ukupnu štetu snose na jednake delove, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo. Objektivna odgovornost se može primeniti tek kada sud utvrdi da nema krivice, odnosno da ne postoji subjektivna odgovornost. Pravila objektivne odgovornosti služe kao pomoćni kriterijum za deobu ukupne štete, kad ne postoji krivica nijednog imaoa motornih vozila. Krivica se ne može odbaciti kao kriterijum za presuđivanje međusobne odgovornosti imalaca motornih vozila, već se nameće kao vodeći kriterijum za presuđivanje njihove međusobne odgovornosti. Isključiva primena objektivne odgovornosti za međusobne štete prouzrokovane motornim vozilom u pokretu ne bi bila pravična. Nema nikakvog opravdanja i vlasnik motornog vozila koji se pravilno kretao snosi odgovornost za štetu u jednakom iznosu.

3. Za štete koju pretrpe treća lica imaoi motornih vozila odgovaraju solidarno

Član 178, stav 4 ZOO predviđa: „Za štete koje pretrpe treća lica, imaoi motornih vozila odgovaraju solidarno.” Kad u sudaru motornih vozila imaoi prouzrokuju štete trećem licu, vozači sudarenih vozila ne mogu prema oštećenim trećim licima isticati prigovor međusobne krivice za saobraćajnu nezgodu. Za utvrđivanje odgovornosti za štete prouzrokovane u sudaru motornih vozila nije bitna krivica nijednog vozača sudarenih motornih vozila, jer imaoi motornih vozila za štete prouzrokovane trećim licima u sudaru vozila odgovaraju po načelima objektivne odgovornosti i to solidarno. Ako su imaoi motornog vozila zaključili ugovor o osiguranju od autoodgovornosti u istoj organizaciji za osiguranje, oštećeno lice će se obratiti sa zahtevom za naknadu štete toj organizaciji. Međutim, ako su vlasnici, odnosno korisnici motornog vozila zaključili ugovor o obaveznom osiguranju u različitim organizacijama za osiguranje, zbog solidarne odgovornosti oštećena treća lica mogu birati od koje će organizacije tražiti naknadu štete. Organizacija koja je isplatila štetu trećem licu više nego što bi trebalo s obzirom na krivicu njenog osiguranika za saobraćajnu nezgodu, ima pravo regresa od drugog učesnika u saobraćajnoj nezgodi, odnosno od njegove organizacije za osiguranje, za više plaćeni deo naknade štete trećem licu. Ako je za saobraćajnu nezgodu isključivo kriv jedan vozač, imalac drugog motornog vozila, odnosno organizacija za osiguranje koja je isplatila štetu trećem licu imaće pravo na regres od drugog vlasnika, odnosno korisnika motornog vozila, odnosno od organizacije za osiguranje u kojoj je zaključio ugovor o osiguranju auto-odgovornosti. Šteta na stvarima koja se prevoze uz lica u vozilu, bez posebnog ugovora, obuhvaćene su osiguranjem od auto-odgovornosti. Štete na stvarima nisu obuhvaćene

ugovorom o osiguranju od auto-odgovornosti, kao i tzv. čiste materijalne štete. Kao primer čiste materijalne štete može da posluži slučaj kad je vozač nepropisno parkirao svoje motorno vozilo, čime je onemogućeno korišćenje puta i izlazak drugog vozila iz fabrike, zbog čega se pokvarila roba u drugom vozilu. Član 178, stav 4 ZOO predvideo je solidarnu i objektivnu odgovornost imalaca motornih vozila za štete koju pretrpe treća lica u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu u cilju što bolje zaštite trećih lica. Imaoci motornih vozila koja su učestvovala u saobraćajnoj nezgodi ne smatraju se trećim licem u odnosu jedan na drugog. Stoga je njihova odgovornost prema oštećenim licima uvek solidarna. Imaoci solidarnih motornih vozila mogu se od oštećenog lica braniti prigovorom o postojanju ma kog osnova koji njihovu odgovornost isključuje. Ako je oštećeno lice isključivo krivo za saobraćajnu nezgodu, tada to lice nema pravo na naknadu štete. Stoga se ne može govoriti o podeljenoj odgovornosti, jer oštećena osoba nije doprinela da šteta nastane niti da bude veća, a odnos između štetnika (vozača autobusa) i trećeg lica (vozača kamiona) ne utiče na postojanje odgovornosti prema tuženom. Prema odredbi stava 4, člana 178 ZOO u treća lica spadaju putnici koji su se nalazili u vozilu, vozači vozila koja ne spadaju u motorna vozila, putnici u njima, vlasnici oštećenih ili uništenih stvari, odnosno sva druga lica koja nisu imao motornih vozila u pokretu od kojih je prouzrokovana šteta ili nisu rukovala motornim vozilom u pokretu kojim je prouzrokovana šteta. Odgovornost imaoca opasne stvari (motorno vozilo je opasna stvar) je solidarna sa osiguravačem i štetnikom, pa svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu i poverilac može zahtevati njeno ispunjenje od koga hoće sve dok ne bude potpuno ispunjena, ali kad jedan dužnik ispuni obavezu ona prestaje – svi su dužnici oslobođeni plaćanja obaveze prema poveriocu.

4. Osnovi isključenja od odgovornosti za štetu prouzrokovane motornim vozilom po odredbama ZOO

Osnov isključenja odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti je dokaz da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazi van stvari, a čije se dejstvo nije moglo predvideti, izbeći ili otkloniti ili je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili trećeg lica koju imalac stvari nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći ili otkloniti.

Imalac se oslobađa od odgovornosti za štetu od opasne stvari i opasne delatnosti u skladu sa članom 177 ZOO, a koji glasi:

„(1) Imalac se oslobađa odgovornosti ako dokaže da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazio van stvari, a čije se dejstvo nije moglo predvideti, ni izbeći ili otkloniti.

(2) Imalac stvari oslobađa se odgovornosti i ako dokaže da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili trećeg lica, koju on nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći ili otkloniti.

(3) Imalac se oslobađa odgovornosti delimično, ako je oštećenik delimično doprineo nastanku štete.

(4) Ako je nastanku štete delimično doprinelo treće lice, ono odgovara oštećeniku solidarno sa imaoцем stvari, a dužno je snositi naknadu srazmerno težini svoje krivice.

(5) Lice kojim se imalac poslužio pri upotrebi stvari ne smatra se trećim licem.”

5. Kritika rešenja člana 178 ZOO

Za štete koju pretrpe treća lica upotrebom motornih vozila imaoци motornih vozila odgovaraju solidarno. Vozači sudarenih vozila ne mogu prema oštećenim trećim licima isticati prigovor međusobne krivice za saobraćajnu nezgodu.

Imaoци motornih vozila za štete prouzrokovane trećim licima u sudaru vozila odgovaraju po načelima objektivne odgovornosti i to solidarno. „Za štetu koju pretrpe treća lica imaoци motornih vozila odgovaraju solidarno.”

Na osnovu iznetog mogu se postaviti sledeća pitanja:

- Da li je dobar član 178 ZOO?
- Da li je odredba člana 178, stav 4 ZOO dobro rešenje?

U stavu 1, člana 178 ZOO zapisano je sledeće:

„U slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu” („ne – vozilima”) na osnovu stava 1, člana 178 ZOO proizilazi da je dovoljno jedno vozilo. Postavlja se pitanje da li je to redakcijska greška ili je u pitanju štamparska greška? Zbog ovakve formulacije stava 1, člana 178 ZOO nastaju određeni problemi. Zbog toga ovo treba u sledećim izmenama Zakona precizirati.

- Da li se motorno vozilo koje se zaustavilo na semaforu, na raskrsnici da bi propustilo vozilo sa pravom prvenstva, koje se zaustavilo na putu radi popravke, smatra kao vozilo koje je u pokretu?
- Može li neko odgovarati u našem pravu objektivno, ako nema uzročnosti, ne krivice?

- Da li postoji odgovornost ako parkirano vozilo prouzrokuje štetu trećim licima?

Posebna pravila o odgovornosti koja su predviđena članom 178 ZOO, važe u okolnostima prouzrokovanja štete motornim vozilom u pokretu kada tim vozilom upravlja imalac motornog vozila i kada dođe do sudara tog motornog vozila sa motornim vozilom u pokretu drugog imaoaca ili drugih imalaca. Međutim, ZOO ne postavlja uslov da imalac upravlja motornim vozilom, ali se ovaj uslov izvodi iz teksta člana 178 ZOO.

Na druge okolnosti prouzrokovanja štete motornim vozilom primenjuje se opšta pravila o odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti ili, drukčije rečeno, opšta pravila o objektivnoj odgovornosti za pričinjenu štetu. U praksi se pojavila dilema – da li radnik preduzeća koji je upravljao motornim vozilom solidarno odgovara zajedno sa preduzećem i osiguravajućom organizacijom za štetu prouzrokovanu trećem licu?

Prema članu 170, stav 2 ZOO, oštećenik ima pravo da zahteva naknadu štete i neposredno od radnika ako je štetu prouzrokovao namerno. U ovom propisu reč je o zaposlenom koji kao radnik preduzeća, obavljajući svoj posao nanosi drugome štetu.

ZOO ne reguliše posebnim odredbama sve okolnosti prouzrokovanja štete motornim vozilima, kao i odgovornost za udeo izazvan motornim vozilom u pokretu. Ne postoje pravila o odgovornosti za štetu koja nastane u tri slučaja:

- 1) kad vozilima u pokretu nisu upravljali imaoци vozila već lica u njihovoj službi;
- 2) kad se kao imaoци vozila pojavljuju pravna lica, a vozilima u pokretu su upravljala lica koja se nalaze u radnom odnosu (u službi) u okviru pravnog lica i
- 3) kad je nekim od vozila u pokretu upravljao imalac vozila, a drugim vozilima u pokretu lica u službi (u radnom odnosu) drugog imaoца (fizičkog ili pravnog lica).

Tada odgovornost za štetu može biti razrešena na sledeći način:

- primenom po analogiji, izloženih pravila o subjektivnoj odgovornosti imalaca motornih vozila za štetu koja nastane udesom vozila u pokretu;
- primenom opštih pravila o objektivnoj odgovornosti za prouzrokovanu štetu;

- primenom pravila o odgovornosti za drugog (i odgovornost organizacije udruženog rada, drugog pravnog ilca i poslodavaca za štetu koju prouzrokuje radnik.⁵

6. Odgovornost po osnovu pravičnosti

Princip pravičnosti ne bi trebalo zapostaviti pri postojanju krivice oba imaoa motornih vozila za štetu koju su pretrpeli u udesu izazvanom motornim vozilima u pokretu. Ako je, na primer, do saobraćajne nezgode došlo zbog toga što su oba vozača vozeći iz suprotnih smerova zadremala u vožnji, pa su njihova vozila krenula jedno prema drugom i sudarila se. **Jedan je imalac vozio autobus, a drugi putnički automobil.** U toj saobraćajnoj nezgodi na strani imaoa autobusa nastupila je šteta manjeg obima, a na strani imaoa putničkog automobila šteta velikog obima. Posmatrajući ovaj primer sa stanovišta krivice (subjektivne odgovornosti), možemo zaključiti da su oba vozača u istom stepenu kriva za saobraćajnu nezgodu. Nije pravično da oba vozača odgovaraju za ukupnu štetu koju su pretrpeli srazmerno stepenu svoje krivice. U konkretnom slučaju treba imati u vidu da je autobus daleko više doprineo visini štete nego putnički automobil. Opravdano je pri raspodeli ukupne štete uzeti u obzir i elemenat opasnosti motornog vozila, koji možemo označiti razlogom pravičnosti. Načelo pravičnosti ne bi trebalo uzeti u obzir pri sudaru motornih vozila iste vrednosti, već samo tamo gde postoji očita razlika u opasnosti pogona motornih vozila.

Stoga mislimo da bi tekst stava 2, člana 178 ZOO trebalo izmeniti tako da glasi: „**Ako postoji obostrana krivica, svaki imalac odgovora za ukupnu štetu koju su oni pretrpeli srazmerno stepenu svoje krivice, a izuzetno prema pravilima o objektivnoj odgovornosti, ako razlozi pravičnosti to zahtevaju.**”

Takođe, princip pravičnosti ne bi trebalo zapostaviti kad nema krivice nijednog imaoa motornog vozila za štetu koju su pretrpeli u udesu izazvanom motornim vozilom u pokretu.

Ako je, na primer, do saobraćajne nezgode došlo usled sudara autobusa i putničkog automobila izazvanog krivicom vozača – u toj saobraćajnoj nezgodi na strani imaoa autobusa nastupila je šteta manjeg obima, dok je na putničkom automobilu nastupila šteta većeg obima. **Načelo pravičnosti**

⁵ Đorđević. S., Ž., Stanković, S., V., (1986). Obligaciono pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 402. i 403.

govori da imalac autobusa treba da snosi štetu u većem delu nego imalac putničkog automobila.

Stoga mislimo da bi tekst stava 3, člana 178 ZOO trebalo da glasi: „**Ako nema krivice ni jednog, imaoci odgovaraju po pravičnosti.**”

Načelo pravičnosti ne treba uzeti u obzir pri sudaru motornog vozila iste vrste.

Rešenje koje sadrži stav 1, člana 178 ZOO je dobro, pa u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu prouzrokovanog isključivom krivicom jednog imaoca treba primeniti pravilo o odgovornosti po osnovu krivice (subjektivna odgovornost). U teoriji prava postoje i suprotna mišljenja, gde se predlaže da i stav 1, člana 178 ZOO treba menjati, tako da glasi:

„U slučaju saobraćajne nezgode izazvane motornim vozilom u pokretu koja je prouzrokovana isključivom krivicom imaoca, primenjuje se pravilo odgovornosti po osnovu krivice, izuzetno i pravila o odgovornosti na osnovu prouzrokovanja, ako razlozi pravičnosti to zahtevaju.”⁶

Kao primer se navodi saobraćajna nezgoda u kojoj je učestvovalo teretno motorno vozilo i motor. Do nezgode je došlo zbog **eksplozije istrošene gume na motoru i njegovog skretanja na levu stranu puta, kojim je iz suprotnog smera nailazilo teretno motorno vozilo, na kome je iznenada otkazao uređaj za kočenje i upravljanje.** Zbog toga vozač teretnog motornog vozila nije mogao da zaustavi vozilo ili da ga skrene tako da je došlo do gašenja motora.

Nije sporno da na strani vozača motora postoji krivica za saobraćajnu nezgodu, jer je vozio motor s istrošenim gumama, a mogao je očekivati eksploziju gume u vožnji. **Na strani vozača teretnog motornog vozila nema krivice, jer ni po čemu nije mogao očekivati otkazivanje uređaja za kočenje i upravljanje.**

Prema odredbama stava 1, člana 178 ZOO **vozač motora ne bi imao pravo na naknadu štete, naprotiv, bio bi obavezan da imaocu teretnog motornog vozila naknadi štetu, ako je došlo do štete na teretnom vozilu.**

Da li je to rešenje pravično? U konkretnom slučaju i teretno vozilo doprinelo je nastanku štete, jer da na njemu nije došlo do iznenadnog kvara vozač bi uspeo da izbegne nalet motora. Doprinos vozača teretnog motornog vozila nije krivica, već opasnost teretnog vozila. Ako je tako teretno vozilo doprinelo nastanku štete, opravdano je, ističe autor, njegovog imaoca obavezati na naknadu štete makar i delimično i ako se ne može njemu pripisati krivica za štetni događaj.

⁶ Kadalić, I., op. cit., str. 680.

Smatramo da ovaj stav nije prihvatljiv, jer u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu prouzrokovanog isključivo krivicom jednog imaoaca, treba primeniti pravilo o subjektivnoj odgovornosti. Onaj ko je kriv za saobraćajnu nezgodu treba i da snosi sve posledice te saobraćajne nezgode.

7. Pokriva li ugovor o osiguranju od autoodgovornosti objektivnu i solidarnu odgovornost?

U praksi se postavilo pitanje da li osiguravač pokriva objektivnu i solidarnu odgovornost po osnovu zaključenog ugovora o osiguranju od autoodgovornosti za štete prouzrokovane trećim licima upotrebom dva ili više motornih vozila ili samo pokriva objektivnu odgovornost. Ovo pitanje se nametnulo u praksi iz razloga što se povećao broj saobraćajnih nezgoda u kojima učestvuje dva ili više motornih vozila koja su prouzrokovala štetu trećim licima. Za saobraćajnu nezgodu isključivo je kriv vozač jednog motornog vozila, ali oštećena lica se obraćaju tužbom sudu sa zahtevom da se svi vlasnici motornih vozila, odnosno njihovi osiguravači obavežu da po pravilima objektivne i solidarne odgovornosti isplate štetu. Oštećena lica u tužbi se pozivaju na odredbu člana 178, stav 4 ZOO.

7.1. Različiti stavovi u sudskoj praksi povodom primene člana 178 ZOO

U sudskoj praksi postoje različiti stavovi povodom postavljenog pitanja. U jednoj presudi zauzet je sledeći stav:

„Međutim, po nalaženju Okružnog suda dati razlozi u pogledu odgovornosti tuženih osiguravajućih organizacija za naknadu štete su nejasni i nerazumljivi kod činjenice koja iz spisa proizilazi, a na koju se žalbom osnovano ukazuje da prvostepeni sud nije **ispitivao i utvrđivao krivicu učesnika u saobraćajnom udesu i njihov eventualni doprinos od čega zavisi i pitanje odgovornosti tuženih za nastalu štetu**. Naime, prvostepeni sud kod utvrđivanja osnova odgovornosti tuženih poziva se na odredbe člana 178, stav 4 ZOO shodno kojima za štetu koju pretrpe treća lica, imaoци motornih vozila odgovaraju solidarno. U konkretnom slučaju nije sporno da su vozila koja su se odnosnog dana sudarila bila osigurana kod tuženih pa **nije jasno na osnovu čega prvostepeni sud** nalazi da osiguravajuća organizacija odgovara za štetu pričinjenu trećim licima kao imalac, vlasnik vozila s obzirom da shodno Zakonu o osnovama sistema osiguranja imovine i lica osiguravajuća

organizacija odgovara za štetu koju njen osiguranik pričini licima po osnovu zaključenog ugovora o osiguranju i to do visine ugovorenog iznosa osiguranja pri čemu se limit osiguranja razlikuje kada je u pitanju putničko i teretno vozilo.⁷

„Osnovano prvotuženi u žalbi ističe da kao osiguravač odgovara u okviru odgovornosti svog osiguranika, pa bi razlozi prvostepenog suda **da u radnjama osiguranika prvotuženog nema propusta isključili i odgovornost prvotuženog, te bi prema razlozima prvostepenog suda okolnost da lice koje nije upravljalo motornim vozilom nije doprinelo nastanku štete u njegovim radnjama propusta isključila i odgovornost tuženog kao osiguravača**. Sama činjenica da je lice oglašeno krivim za izvršeno krivično delo ne isključuje postojanje eventualnog doprinosa za nastanak štete i drugog učesnika u saobraćajnoj nezgodi, s tim što se postojanje doprinosa kao pravni zaključak izvodi iz svih okolnosti pod kojima je došlo do nastanka štete, a koje u prvostepenom postupku uopšte nisu raspravljene. U ponovnom postupku sud će imati u vidu primedbe iz ovog rešenja, ceneći pri tome navode izloženog u toku postupka i u žalbi, i to tuženi... odgovara za štetu tužiocima u okviru odgovornosti svog osiguranika, jer ukoliko u radnjama lica koje je upravljalo vozilom osiguranika tuženog nema propusta, onda tuženi ne bi mogao da odgovara po osnovu osiguranja od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima.“⁸

„Prvotuženi najpre ističe da prvo i drugotuženi nisu u nikakvom međusobnom pravnom odnosu da bi bili solidarno obavezni na naknadu štete. Imajući u vidu zakonske odredbe čl. 178, stav 1 ZOO i čl. 123 ZPP-a **sud nikako nije mogao solidarno da obaveže prvo i drugotuženog na isplatu štete, već je shodno navedenim zakonskim propisima obaveza isplate naknade štete na strani onog osiguravača čiji je osiguranik odgovoran za nastali saobraćajni udes**. Sud se u obrazloženju presude poziva na čl. 178, stav 4 ZOO i isti glasi „za štetu koju pretrpe treća lica imaoći motornih vozila odgovaraju solidarno a što je suprotno i nelogično samoj izreci presude.“

Naime, ne bi trebalo da bude sporno da prvotuženi nije imalac vozila, a shodno čl. 174, stav 2 ZOO koji precizno reguliše da se „imaocem smatra sopstvenik stvari, te shodno tome osiguravač se ne može smatrati imaocem motornog vozila, te se i ne može primeniti čl. 178, stav 4 ZOO kako je to ovaj sud uradio, već se može isključivo primeniti čl. 178, stav 1 ZOO, pravilo po osnovu odgovornosti – po osnovu krivice.

⁷ Rešenje Okružnog suda u Beogradu, GŽ1-64/95 od 15.11.1995. godine.

⁸ Rešenje Okružnog suda u Beogradu, GŽ-9765/96 od 18.10.1998. godine.

Takođe iz obrazloženja suda proizilazi da tuženi odgovara po osnovu objektivne odgovornosti osiguravača odnosno imaoca motornih vozila, što nije tačno i proizvoljno je, najpre sa razlogom što tuženi nije imalac motornih vozila, odnosno vlasnik vozila i što tuženi ne osigurava objektivnu odgovornost. Naime, prvotuženi ističe da u konkretnom slučaju nije osigurana objektivna odgovornost imaoca motornog vozila, već je zaključen ugovor o obaveznom osiguranju korisnika, odnosno sopstvenika motornih vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima, te shodno tome osiguravač odgovara u okviru odgovornosti svog osiguranika, odnosno po osnovu krivice svog osiguranika te se i mora primeniti čl. 178, stav 1 ZOO.⁹

U sudskoj praksi postoje presude u kojima su zauzeti drugačiji stavovi. Tako je u jednoj presudi zauzet sledeći stav:

„Pravilo odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu smeštena su u odsek 5, Zakona o obligacionim odnosima koji reguliše odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti odeljak drugi član 178 kojim je predviđeno u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu koji je prouzrokovan isključivom krivicom jednog imaoca, primenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice (tačka 1), ako postoji obostrana krivica svaki imalac odgovara za ukupnu štetu koju su oni pretrpeli srazmerno stepenu krivice u (tačka 2), ako nema krivice nijednog, imaoci odgovaraju na ravne delove, ako razlozi pravičnosti ne zahtevaju što drugo (tačka 3) za štetu koju pretrpe treća lica imaoci motornih vozila odgovaraju soludarno (tačka 4).“

Uočljivo je da stavovi 1-3 člana 178 ZOO regulišu samo pitanje međusobne odgovornosti imalaca vozila za slučaj udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu po osnovu krivice, dok u drugom slučaju kada je reč o odgovornosti prema trećim licima iz takvog dejstva radi se o objektivnoj odgovornosti pa imaoci opasnih stvari odgovaraju bez obzira na krivicu kazualno objektivno, pa će treće lice moći ishodovati naknadu štete u pogledu svakog imaoca motornog vozila i to u sva tri navedena slučaja predviđena u stavu 1, 2, 3. člana 178 ZOO. Za treće lice subjektivni odnos odgovornog lica prema posledici nije od značaja. **Dakle, pravila o naknadi nisu istovetna za imaoce kao oštećena i treća oštećena lica. Uzajamna odgovornost imalaca sudarenih motornih vozila je složenija u odnosu na njihovu odgovornost prema trećim oštećenim licima koja je jednostavnija.**

⁹ Videti žalbu na presudu Opštinskog suda u Beogradu P-3098/97 od 13.12.1999. godine.

Vozilo je faktor rizika za koje se objektivno odgovara. Odgovornost imaoca trećim licima jeste nezavisno od krivice, budući da je šteta potekla od motornih vozila koja imaju status opasne stvari. **Svaki imalac duguje naknadu ukupne štete nemajući mogućnost da se brani prigovorom da je drugi imalac isključivo ili delimično kriv za saobraćajni udes.** Pravilo o solidarnoj odgovornosti za ovu štetu prihvaćeno je u želji da se osigura bolji položaj oštećenog. Njemu je priznato pravo da zahteva potpuno namirenje od svakog imaoca vozila a ovi se mogu međusobno obračunati u regresnom postupku. Imalac koji je isključivo kriv za udes moraće u krajnjem ishodu snositi celokupnu isplaćenu naknadu, a imalac čija je krivica samo delimična snosiće deo naknade, a kad niko nije kriv za udes štetu treba da snose na jednake delove. S obzirom na to da za štetu prouzrokovanu trećem licu u sudaru vozila solidarno odgovaraju imaoci sudarenih vozila, **to znači da za štetu odgovaraju i njihovi osiguravači – svako po osnovu polise osiguranja koju je izdao, a do limita svoje obaveze, što dalje znači da oštećeno lice uživa pokriće do visine dvostrukog osiguranog iznosa ukoliko su se sudarila najmanje dva vozila.**

Imaoci sudarenih vozila ne mogu prema trećem oštećenom licu isticati prigovor međusobne krivice niti isključive krivice jednog od vozača sudarenih vozila a to ne može činiti ni organizacija za osiguranje ako se naknada štete od nje zahteva. Izuzetno imalac vozila može se osloboditi odgovornosti predviđenim čl. 177 ZOO a u konkretnom slučaju ne postoje okolnosti za oslobađanje od odgovornosti po osnovu odredbe ZOO. Treće oštećeno lice može tražiti potpunu naknadu štete od svakog imaoca vozila, od svih istovremeno, od svakog pojedinačnog a može se odložiti da naknadu traži i samo od nekog od njih ili od osiguravača koji bi u tom slučaju odgovarao po osnovu polise osiguranja od limita svoje obaveze.¹⁰

Iz navedenih razloga, nalaženje je suda da su za štetu koju je tužilac pretrpeo kao putnik u automobilu, solidarno odgovoran kako vozač automobila reg. oznake LO 639-93 tako i vozač vozila reg. oznake BG 149-918, po osnovu objektivne odgovornosti, bez obzira na eventualnu isključivu krivicu imaoca putničkog vozila reg. oznake LO 639-93 odnosno odgovorni su njihovi osiguravači po osnovu ugovora o osiguranju. Odgovornost tuženih

¹⁰ Za izloženo pravno shvatanje videti komentar Zakona o obligacionim odnosima u članu 178, Perović, S., Dizner, (1997). *Pravni život*, (10): Komentar Zakona o osiguranju imovine lica, Službeni list SRJ, broj 13/96. Presuda Okružnog suda u Beogradu GŽ. br. 3351/98, Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. Br. 63/70 objavljena u Zbirci sudskih odluka pod brojem 33.

osiguravača zasniva se na odredbi člana 940, i 941 u vezi sa članom 178, stav 4 i člana 414, stav 1 ZOO.¹¹

Takođe i u drugoj presudi zauzet je sledeći stav:

„Odredbama čl. 178, stav 4 Zakona o obligacionim odnosima propisano je da za štetu koju pretrpe treća lica imaoći motornih vozila odgovaraju solidarno. Iz ove odredbe Zakona proizilazi da treća lica imaju zaštitu od štete koju trpe i od lica koja su prouzrokovala štetni događaj sudarom svojih vozila, i od vlasnika vozila ali i od osiguravajućih zavoda. Svi oni solidarno odgovaraju trećim licima, bez obzira ko je od njih kriv za štetu, međusobno obeštećenje mogu takvi solidarni dužnici ostvarivati od krivca, ali to nema uticaja prema trećem licu. Treće lice može da bira koga će tužiti, i u konkretnom slučaju tužilac naknadu štete zahteva od lica koja su učestvovala u nezgodi i osiguravajućih zavoda kod kojih su osigurana vozila kojim su tragičnom prilikom upravljali.“¹²

„... a odnos između štetnika (vozač autobusa) i trećeg lica (vozač kamiona) ne utiče na postojanje odgovornosti prema tužilji.“¹³

„Prvotučeni je odgovoran za štetu koju je tužilja kritičnom prilikom pretrpela kao osiguravajuća organizacija, jer su oba vozila koja su učestvovala u saobraćajnom udesu bila osigurana kod njega od odgovornosti. Stoga, u smislu odredbe člana 941 Zakona o obligacionim odnosima tužilja kao oštećena u ovoj pravnoj stvari ima pravo na naknadu štete koju je pretrpela u saobraćajnom udesu. Kako je i drugotučeni odgovoran zbog neodržavanja puta, na kome se isti dogodio, pravilno su tuženi obavezni da tužilji solidarno naknade pretrpljenu štetu. Iz svih navedenih razloga u pogledu odgovornosti tuženih, neosnovano se u reviziji ukazuje na krivicu drugotučenog, jer kod solidarne odgovornosti štetnici odgovaraju bez obzira na stepen krivice.“¹⁴

¹¹ Videti Presudu Opštinskog suda u Beogradu P-3092/97 od 30.12.1999. godine.

¹² Presuda Opštinskog suda u Nišu, P-4498/98 od 10.05.2000. godine.

¹³ Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4374/95 od 22.05.1996. godine.

¹⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4244/98 od 20.10.1999. godine.

Prof. Filipović K. Aleksandar, LLD

The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad, a lawyer in Loznica

Filipović A. Dušan, LLM

A lawyer in Loznica

**TOWARDS THE CIVIC CODE OF
REPUBLIC OF SERBIA –
WHETHER THE ARTICLE 178 OF THE LAW OF
CONTRACT FROM 1978 IS A GOOD SOLUTION?**

A b s t r a c t

The work outlines the problems in relation to the application of the Article 178 of the Law of Contract. Nowadays, there are countless examples of traffic accidents caused by motor vehicles. Major damage is inflicted to both legal and physical persons in these traffic accidents. In practice, there are certain problems arose in relation to the application of the Article 178 of the Law of Contract. In view of the upcoming Civil Code of Republic of Serbia, we have presented these problems and suggested certain amendments. We believe that the proposed article 193 of the Draft Civil Code of Republic of Serbia has not removed all objections to the Article 178 of the Law of Contract.

Keywords: *subjective responsibility, objective responsibility, responsibility based on equity, solidary responsibility, dangerous matter*

Literatura

1. Đorđević, Ž., Stanković, S., V., (1986). Obligaciono pravo, Beograd, Naučna knjiga
2. Kaladić, I., (1988). Kolizija odgovornosti imalaca motornih vozila za štete izazvane motornim vozilima u pokretu, Zakon o obligacionim odnosima 1978-1988, I tom, *Pravni život*, str. 671

3. Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, (2009). Vlada Republike Srbije, Beograd
4. Pravni lesikon, (1964). Beograd, Savremena administracija
5. Presuda Opštinskog suda u Beogradu P-3092/97 od 30.12.1999. godine
6. Presuda Opštinskog suda u Nišu, P-4498/98 od 10.05.2000. godine
7. Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4374/95 od 22.05.1996. godine
8. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4244/98 od 20.10.1999. godine
9. Rešenje Okružnog suda u Beogradu, GŽ1-64/95 od 15.11.1995. godine
10. Rešenje Okružnog suda u Beogradu, GŽ-9765/96 od 18.10.1998. godine
11. Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78
12. Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju, *Službeni glasnik RS*, br. 51/09 i 78/11
13. Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6.4.1941. godine I za vreme neprijateljske okupacije, *Sl. list FNRJ*, br. 86/46
14. Zakon o parničnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/11 i 55/1
15. Žalba na presudu Opštinskog suda u Beogradu P-3098/97 od 13.12.1999. godine

ZAŠTITA DRŽAVINE U RIMSKOM PRAVU

*„Beati (sunt) possidentis“ - Blaženi su držaoci
Horatius; Carm IV 9. 45¹*

REZIME: Sa državinom kao pravnim institutom prvi put se srećemo u rimskom pravu. Cilj ovog rada je da se izloži rimskopravni koncept državine i sva problematika u vezi tog instituta sa posebnim akcentom na njenu zaštitu. Najopštije posmatrano na državinu se gleda kao na pravom priznatu faktičku vlast nad stvari, međutim, u vezi ovog pravnog instituta vekovima se pokušavaju pružiti odgovori i rešenja na sporna pitanja koja ili deriviraju iz ovog instituta ili su u vezi sa njim. Državina, kao pravni institut nije pravni institut za koji se može reći da je jednostavan. Postoji veliki broj razloga koji daju opravdanje za njeno istraživanje jer je za državinu vezan čitav spektar pravnih dejstava. Prva asocijacija na državinu je da je to faktička vlast na stvari, međutim, ta vlast je u potpunosti nezavisna u odnosu na pravo na stvar, što državini daje specifičnost sa posebnom težinom.

Ustaljeno je mišljenje među pravnicima da postoje tri pitanja u vezi sa državinom vredna razmatranja: pojam, pravna priroda i razlozi državinske (posesorne) zaštite. Cilj ovog rada jeste da se izloži pravna zaštita državine i načini kako se to činilo u starom Rimu.

Rimsko pravo je pružalo zaštitu državine putem pretorskih interdikta, kratkih pretorovih naloga da se nešto (ne)čini, koji su izdavani sa ciljem da se očuva neko faktičko stanje. Značaj interdikata za život Rimljana je bio veliki, posebno kada se zna za prednost interdikta u odnosu na zaštitu prava putem tužbe, jer interdiktna zaštita nije zahtevala da se dokazuje pravo da se stvar drži, što je znalo biti teško i komplikovano. Odlika interdiktних sporova je bila brzina i efikasnost zbog čega su se često i titulari prava odlučivali na ovakav vid zaštite, a ne samo držaoci stvari.

* Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: nenad@pravni-fakultet.info

** Doktorand na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu e-mail: ivanas.milic@gmail.com

¹ Vilhar, A., (1991). Latinski citati, Novi Sad, Matica srpska, str. 41.

Ključne reči: državina, interdikti, stvarno pravo, tužba zbog smetanja državine, rimsko pravo.

1. Pojam

Najšire posmatrano, kako je to prihvaćeno i u nekim modernim zakonodavstvima, državina (*possessio*) postoji onda kada je neka stvar u vlasti nekog lica (ima faktičku vlast na stvari), odnosno, kada to lice ima mogućnost da stvar koristi i upotrebljava. Stvar mora biti u njegovim rukama. Ovakav odnos prema predmetnoj stvari najčešće ima njen sopstvenik, ali ne samo i isključivo on. To može biti i lice koje veruje da je sopstvenik te stvari iako to nije (savesni držalac), zatim, lice koje zna da nije sopstvenik, ali zna da će postati sopstvenik po osnovu održaja (*usucapio*).² Državinu ima i nesavesni držalac (npr. lopov), kao lice koje zna da nije sopstvenik i nikada neće to ni postati, ali ipak želi da zadrži stvar za sebe. Na kraju, držaocem se smatra i svako drugo lice koje drži stvar po nekom pravnom osnovu, npr. po osnovu zaloge, posluge, zakupa itd.

Po Stojčeviću svi slučajevi državine mogu se podeliti u dve velike grupacije. „Prve slučajeve moderno pravo naziva detencija (*detentio*) – pritežanje. To su slučajevi u kojima lice u čijim se rukama, u čijem se držanju, stvar nalazi, ne želi da je zadrži za sebe, ne ponaša se prema njoj kao sopstvenik i nema nameru da to postane, već je drži kao tuđu, u tuđe ime, *alieno nomine* (kao npr. zakupac, čuvar itd).“³ Specifičnost ove državine je da držaoci imaju faktičku vlast na stvari, ali ne žele da onemoguće treća lica da vrše svoja ovlašćenja u vezi te stvari. Po mišljenju klasičnih pravnika, ovde postoji samo *corpus* – gola fizička vlast na stvari i za njih je ta državina „prirodna“ (*naturalis possessio*). Lica koja su po ovom osnovu držala stvari (zakupci, ostavoprincipi, mandatari i *negotiorum gestor*) su se nazivali detentorima (pritežaoци) i iako su imali faktičku vlast na stvari nisu bili držaoci. Detentor je mogao da odluči da ne želi da vrati stvar vlasniku, čime bi postao nesavestan držaoc. „Rimski pravници su toga bili svesni i za tu priliku su stvorili pravilo *nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest* (niko ne može sam sebi da promeni osnov državine).“⁴

Drugu grupu, po Stojčeviću, savremeno pravo naziva juristička državina i u nju spadaju „slučajevi u kojima lice u čijim se rukama stvar nalazi ima volju da je zadrži za sebe, želi da postane ili veruje da je već postao njen sopstvenik, drži je za sebe, *suo nomine* (npr. savesni držalac, lopov, sopstvenik).“⁵

² O načinima sticanja svojine putem održaja vidi više: Stefanović, N. (2018). Originarno sticanje svojine u rimskom pravu, *Pravo teorija i praksa*, 35 (10-12), str. 46-58.

³ Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 169.

⁴ Milošević, M., (2005). Rimsko pravo, Beograd, Nomos, str. 201.

⁵ Ibid., str. 169-170.

Za rimske pravnike jedino slučajevi iz druge grupe su smatrani „pravom“ državinom. Samo su ti slučajevi uživali posebnu pravnu zaštitu i nosili poseban naziv *possessio* (državina). Po definiciji državina je faktička vlast na stvari, tj. mogućnost da se raspolaže sa telesnom stvari. Obzirom da je u pitanju faktička vlast na nekoj stvari postoji evidentna distinkcija državine i prava, jer je „državina faktička vlast na stvari, a svojina vlast na osnovu prava.“⁶ Ovo razlikovanje na *possessio* i *naturalis possessio* nije bila samo formalne prirode. Osnov za sticanje svojine putem održaja i pravna zaštita bili su rezervisani isključivo za *possessio*.

2. Konstitutivni elementi državine

Prema shvatanju rimskih pravnika klasičnog perioda za postojanje državine bila su potrebna dva konstitutivna elementa, jedan subjektivni, a drugi objektivni. Prvi, objektivni, element državine bilo je faktičko držanje stvari tzv. *corpus*. Drugi, subjektivni, element je bila volja da se stvar drži za sebe – *animus*.

Corpus je podrazumevao da se stvar fizički drži u ruci. Naravno, ne bukvalno držanje, jer je neke stvari fizički nemoguće držati, ali je bilo dovoljno da se stvar može koristiti npr. da se imaju ključevi od stana koji je u državini. U klasičnom periodu je bilo moguće da se ima *possessio* samo na telesnim stvarima. Tek u periodu Justinijana nastaje državina na bestelesnim stvarima (pravima i službenostima) koje su nazivane *quasi possessio*. Fizička vlast na stvari je podrazumevala mogućnost da se stvar može koristiti, odnosno, da je njome moguće raspolagati. U izvorima je ovaj element državine označavan i kao *corpore possidere*.

Drugi, subjektivni, voljni, element državine je *animus possidendi* i predstavlja „volju da se stvar drži kao svoja (*animus rem sibi habendi*), tj. u svoje ime (*pro se, suo nomine*), a ne za drugoga, odnosno u tuđe ime (*pro alio, alieno nomine*).“⁷ Ovaj voljni element je ono po čemu se razlikuje državina od pritežanja (*detentio*). Ako nema volje da se stvar drži kao svoja, tada govorimo o detenciji i to pravo se ne štiti. Ukoliko pak držalac ima želju da predmetnu stvar drži za sebe i da druge isključi iz njenog korišćenja, tada se radi o „pravoj“ državini koja uživa pravnu zaštitu. Na primer, gost koji dođe u goste na večeru i koristi escajg tokom obroka nema nameru da ga zadrži za sebe i zbog toga je on samo detentor. Međutim, domaćin je savesni držalac escajga i ima nameru da je drži za sebe. Ista situacija je i sa nesavesnim držaocima,

⁶ Malenica, A., (1995). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu, str. 220.

⁷ Ibid., str. 221.

npr. lopov koji ukrade isti escajg, je takođe držalac ali nesavesni držalac. I on ima pretenzije i želju da stvar ima za sebe. U suprotnom, da nema tu nameru on ne bi ni prisvajao tuđu stvar.

Da bi postojala državina bilo je neophodno da postoje i *corpus* i *animus*, međutim, klasični pravници su smatrali da postoje neki granični, izuzetni, slučajevi kada se smatralo da državina postoji iako privremeno nema *corpus-a*. „Kasnije je izgrađen princip „*possessio solo animoretineur*“ (državina se zadržava samim animusom) koji je primenjivan u nizu slučajeva. Na primer u slučaju bekstva roba, smatralo se da je i dalje u gospodarevoj državini sa svim posledicama normalne državine.“⁸

3. Sticanje i gubitak državine

Postojanja državine nije bilo uslovljeno dozvoljenošću pravnog posla. Državina je postojala i sticala se čak i ako su *corpus* i *animus* bili stečeni nedozvoljenim radnjama. Ukoliko bi državina bila stečena nekim pravnim poslom „nazivana je *possessio iusta*, odnosno *possessio ex iusta causa* (državina nastala po nekom pravom priznatom osnovu). U drugom slučaju se nazivala *possessio usta*, tj. državina zasnovana na nekom protivpravnom osnovu, a nazivana je i *possessio vitiosa* (nesavesna, manljiva državina)“⁹ Razlika između ovih državina se ogledala u posledicama do kojih je dovodio protek vremena. Naime, savesna državina je najčešće dovodila do sticanja svojine putem održaja.

Najčešći načini za sticanje državine su bili redovni pravni poslovi kojima se sticala i svojina. Time bi držalac stvari bio ujedno i njen sopstvenik na osnovu kupoprodaje, nasleđa, održaja ili bilo kog drugog osnova kojim se stiče svojina. Držaoци su i ona lica koja veruju da su sopstvenici stvari koju su pribavili na pravno dozvoljen način, ali od nesopstvenika, tj. od lica koja su do stvari došli na nedozvoljen način. Po principu *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*, oni nisu mogli na sticaoca preneti svojinu već samo državinu. Nesavesna državina se stiče u slučaju da je stvar u trenutku prisvajanja imala sopstvenika pa je prisvajanje izvršeno bez njegovog odobrenja i saglasnosti, silom krađom ili zloupotrebom (*vi, clam, precario*).

Gašenje državine je direktno vezano za *animus* jer gašenje *animus-a* ima za direktnu posledicu prestanak državine. Brojni su načini kako *animus* može prestatiti, a najčešći su smrt i prenos stvari. U tom slučaju stvar prelazi „u državinu

⁸ Stojčević, D., (1988). Rimsko privatno pravo, Beograd, Savremena administracija, str. 167-168.

⁹ Ibid., str. 168.

lica kod koga se ona nalazi, ako ono ima *animus rem sibi habendi*. Ako takvog lica nema stvar je kao *derelicta* (napuštena) postala ničija – *res nullius*.¹⁰

Sem gubitkom volje, želje da se stvar drži kao svoja, (*animus*) državina se mogla izgubiti i gubitkom *corpus-a*. To je moglo da se desi na različite načine: predajom stvari drugome, njenim odbacivanjem ili u slučajevima kada se izgubi vlast na predmetnoj stvari protiv svoje volje, a na strani drugog lica nastanu uslovi da mu se pruži državinska zaštita.

4. Oblici državine

Na osnovu različitih kriterijuma u klasičnom pravu klasifikovala se i državina. U zavisnosti od savesnosti držaoca, okolnosti pod kojima je državina nastala i na osnovu elemenata volje izvršena je sledeća klasifikacija:

- a) Savesna državina (*possessio bonae fidei*) je državina gde je držalac u trenutku sticanja državine verovao sa punim pravom da je postao vlasnik (npr. kupovina ukradene stvari, pri čemu kupac ne zna da prodavac prodaje ukradenu stvar);
- b) Nesavesna državina (*possessio malae fidei*) nastaje kada držalac zna da pribavlja stvar od nekoga ko nije vlasnik npr. zna da se radi o ukradenoj stvari.
- c) Državina savesnog držaoca (*possessio civilis*)¹¹ se stiče pravnim poslom na koji pravo gleda kao na valjan osnov (*iusta causa*) za sticanje državine. Ta lica drže stvar i ponašaju se kao vlasnici. Pri tom, osnov za nastanak pravnog posla je valjan samo ako je usmeren na prenos svojine;
- d) Pridržaj stvari (*possessio naturalis*) je specifičan po tome što držalac ima samo *corpus*, a nema *animus*. Držalac samo fizički pridržava stvar za drugoga, npr. zakupac.
- e) Državina stečena na dozvoljen način, zasnovana na nekom pravnom osnovu (*possessio iusta*), odnosno državina stečena na nedozvoljen način (*possessio iniusta*) i to: silom (*vi*), tajno (*clam*) i zloupotrebom poverenja (*precario*). Državina stečena na ovaj način se nazivala i viciozna državina (*possessio vitiosa*).¹²

¹⁰ Ibid., str. 169.

¹¹ O državini savesnog držaoca vidi više: Burdick, W. L., (2004). The principles of Roman law and their relation to modern law. The Lawbook Exchange, Ltd. pp. 328-329.

¹² U Justinijanovom pravu *possessio iusta* bila je državna zasnovana na nekom pravnom osnovu – *ex iusta causa possidendi*, i *possessio iniusta*, državina stečena vicioznim načinom. Vidi više: Jocić, L., (1990). Rimsko pravo, Novi Sad, KR Slavija, str. 173.

U zavisnosti od kvalifikacije državine i pravne posledice su bile drugačije. Tako je do sticanja svojine putem održaja moglo doći samo na osnovu *possessio civilis*, dok se interdiktna zaštita, o kojoj će kasnije biti reči, nije odnosila na pridržaj (*possessio naturalis*). Naravno pretorsku, interdiktnu zaštitu nije imala ni *possessio iniusta*, jer je nelogično da pretor štiti držaoce koji bi do stvari došli silom, tajno ili zloupotrebom poverenja, što je i naglašavano klauzulom u interdiktu (*exceptio vitiosae possessionis*). Međutim, iako otimač, lopov i utajivač imaju *possessio iniusta* prema onome od koga je stvar oduzeta, ta činjenica nema nikakvog uticaja na državinski spor prema trećim licima koja su npr. kupila stvar od njih.

5. Zaštita državine

Kako državina može biti i nesavesna nameće se pitanje zbog čega pravni poredak štiti i nesavesnog držaoce koji je stekao državinu na nezakonit način? U vezi sa ovim pitanjem nameće se i dilema oko pravne prirode državine: da li je državina pravo ili faktičko stanje. Klasični rimski pravници zastupali su stav da je državina činjenica, ne pravo.¹³ Mišljenje o državini kao faktičkom stanju preovladavalo je sve do polovine XVII veka kada je svojom disertacijom Heinrich Han negirao ovo shvatanje i tvrdio suprotno: državina je subjektivno pravo, a ne faktičko stanje.¹⁴ Uporedo sa donošenjem prvih velikih građanskih kodifikacija u XVIII i XIX veku nastala je i polemika u vezi pravne prirode državine. Čuveni pravni teoretičar Jering (*Jhering, Von Rudolf*) objasnio je posebnu teoriju o državini kao pravo zaštićenom interesu. Kao glavni argument naveo je da su kod državine prisutni i pravna zaštita i interes, a to su odlike subjektivnog prava, te se stoga i državina može smatrati subjektivnim pravom.¹⁵ Ovakvo shvatanje državine je usvojeno prilikom stvaranja Austrijskog građanskog zakonika, te je državina regulisana u okviru prvog poglavlja drugog dela zakonika koji nosi naziv: Prava na stvarima (§309-352). Pošto je Srpski građanski zakonik napisan po uzoru na austrijski, ovakvo shvatanje državine kao subjektivnog prava je prihvaćeno i u njemu.

¹³ Ulpianova sentenca preuzeta iz Digesta (D.41,2,12,1 *Ulpianus libro septuagensimo ad edictum*) glasi: „Vlasništvo nema nista zajedničko sa državinom“ (*Nihil commune habet proprietatis cum possessione*), Romac, A., (1973). Izvori rimskog prava, Zagreb, Informator, str. 205.

¹⁴ Naziv Hanove disertacije je glasio: „*De iure rerum et juris in re specibus*“. O njenom sadržaju vidi više: Gavella, N., (1990). Posjed stvari i prava, Zagreb, Narodne novine: Pravni fakultet, str. 105.

¹⁵ Jhering, Von Rudolf, (1869). *Über den grund des Besitzschutzes, Eine Revision der Lehre von Besitz*, Jena

Nasuprot ovom shvatanje drugi poznati pravnik Savinji (*Friedrich Carl von Savigny*) po pitanju državine zauzeo je neutralan stav. Tvrdio je da je državina činjenica, ali i da joj se ne može osporiti da u svom korpusu sadrži elemente prava.¹⁶ Tako državina predstavlja i fakat, odnosno činjenicu, ali i pravo. Jedan od najpoznatijih predratnih srpskih pravnika, profesor beogradskog pravnog fakulteta, Lazar Marković imao je isto mišljenje o prirodi državine kao i Savinji: „Kad je prema tome pitanje o pravnom karakteru državine čisto relativne prirode, onda je najbolje smatrati državinu i kao fakat i kao pravo, prema tome sa kog se gledišta ona bude razmatrala. Sa jedne strane je državina čist fakat, pošto označuje fizički odnos vlasti jednog lica sa stvari. Ali sa druge strane taj fakat zasniva i naročito ovlašćenje držaočevo, da zadrži stvar i da eventualno traži i zaštitu od vlasti u slučaju uznemiravanja. Time dakle, što držalac uživa zaštitu u pogledu svoje faktičke vlasti na stvari, on se pojavljuje kao titular jednog subjektivnog prava *sui generis*. To je pravo osobene vrste i po svojoj prirodi i po intenzitetu. Ono je mahom privremeno i mora se ukloniti pred jačim pravom.“¹⁷

Po Stanojeviću postoje dva objašnjenja državinske zaštite koja se nadovezuju na raspravu o pravnoj prirodi državine. Naime, prvo stanovište je zasnovano na tvrdnji Savinjića po kom „je razlog za zaštitu faktičke vlasti nastojanje države da se spreči samovlasna zaštita prava.“ To je vrsta policijske mere za održavanje reda. Ne može svako, „makar bio u najvećoj meri u pravu, da otima ili na drugi nedozvoljeni način remeti nečiju vlast na stvari, pa bio to i lopov.“¹⁸ Drugo, Jeringovo shvatanje je odstupalo od Savinjićevog, ističe da je i „državinska zaštita samo odblesak svojinske.“¹⁹ Jering smatra da se u najvećem broju slučajeva u zaleđini držaoca nalazi vlasnik predmetne stvari. Tako da pružajući pravnu zaštitu držaocu, pruža se zaštita vlasniku. Stanojević staje na stranu Savinjića i smatra da je njegovo shvatanje državinske zaštite logičnije, te da je namera zakonodavca pre svega da se zaštiti mir i pravni poredak od samovlašća.

¹⁶ „Jasno da je državina sama po sebi, po svom izvornom pojmu, jedna obična činjenica: isto je tako sigurno da su s tim povezane pravne posledice. U skladu s tim on je istodobno i činjenica i pravo, naime po svojoj biti činjenica, a po svojim posledicama pravo, i ovaj dvostruki odnos je neopisivo važan za celinu.“ Savigny, F. C. (1865). *Das Recht des Besitzes*, VII. izd., Beč, 1865., str. 43.

¹⁷ Marković, L., (1927). *Građansko pravo, opšti deo i stvarno pravo*, Beograd, Narodna samouprava, str. 297

¹⁸ Stanojević, O., (2003). *Rimsko pravo*, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. str. 214.

¹⁹ Ibid., str. 214.

Instrument zaštite državine u rimskom pravu nazivao se interdikt (*interdictum* – naredba, zabrana). „Interdikt je ustanovio pretor u III veku pre.n.e.“²⁰ Najkraće rečeno, interdikti su bile kratke naredbe, nalozi, da se nešto čini ili ne čini, a sve u nameri da se očuva neko faktičko stanje. Interdikte su izdavalili pretori na zahtev držaoca stvari. Pri tom pretori nisu ulazili u to da li njemu pripada državinska zaštita. Do postupka bi dolazilo tek ako bi se druga strana usprotivila i tvrdila da ne postoje pretpostavke za izdavanje interdikta. Obzirom na visinu globa koje je stranka koja izgubi spor morala platiti, interdiktna zaštita i postupak su se tražili od stranaka tek ukoliko bi apsolutno bili sigurni da su u pravu i da im ta zaštita pripada.

Podele interdikata se vršila po kriterijumu razloga zbog kog se podižu. U slučaju uznemiravanja državine korišćen je *interdicta retinendae possessionis*, a u slučaju oduzimanja stvari *interdicta recuperande possessionis*.

1. *Interdicta retinendae possessionis* – su bili interdikti koji su se podizali u slučajevima uznemiravanja i smetanja državine, odnosno ako je postojala ozbiljna opasnost da može doći do gubitka poseda. Ovaj vid zaštite je štitio držaoca stvari od uznemiravanja u uživanju državine koje nije bilo usmereno na oduzimanje državine od držaoca (npr. zabrana držaocu da prelazi preko poseda kako bi došao do svog poseda). Ako je u pitanju bila državina nepokretnosti korišćen je *interdictum uti possidetis*, a uslov je bio da držalac nije do državine došao silom i tajno (*vi i clam*). Drugi interdikt, *interdictum utrubi*, je služio za zaštitu držaoca pokretnih stvari²¹ i njime se dosuđivala državina stvari onoj stranci koja je u toku protekle godine držala stvar najduže, što je najčešće bio lice koje je i tražilo interdiktnu zaštitu i kod koje se stvar nalazila.²²

²⁰ Vidi više: Šarkić, S., (2017). Osnovi rimskog prava, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, str. 63.

²¹ „*Et quidem uti possidetis interdictum de fundi vel aedium possessione redditur, utrubi vero de rerum mobilium possessione.*” Interdikt *uti possidetis* se daje za državinu zemljišta ili zgrada, a *utrubi* za državinu pokretnih stvari. Gaj, (1982). Institucije, preveo: Obrad Stanojević, Beograd, Nolit, knj. 4, str. 149.

²² „*Et siquidem de fundo vel aedibus interdicatur, eum potiore esse praetor iubet, qui eo tempore quo interdictum redditur nec vi nec clam nec precario ab adversario possideat, si vero de re mobili, eum potiore esse iubet, qui maiore parte eius anni nec ui nec clam nec precario ab adversario possederit; idque satis ipsis verbis interdictorum significatur.*” Ako se podiže interdikt za zemljište ili zgrade, pretor daje prevagu onome koji u vreme podizanja interdikta ima državinu a do nje nije došao silom, potajno ili zloupotrebom poverenja u odnosu na svog protivnika. Ako se podiže za pokretne stvari, daje prevagu onome koji je imao državinu stvari tokom većeg dela te godine, a nije do nje došao silom, potajno ili zloupotrebom poverenja u odnosu na svog protivnika. Same reči interdikata dovoljno jasno ovo pokazuju. Ibid., knj. 4, str. 150.

2. *Interdicta recuperande possessionis* su bili druga grupa interdikta koji su imali za cilj da se držaocu vrati izgubljena državina. Njihova svrha je bila uspostavljanje stanja pre nego što je stvar držaocu protivpravno i na nedozvoljeni način oduzeta (silom (*vi*), potajno (*clam*) i zloupotrebom poverenja (*precario*)). Postojala su tri interdikta u ovoj grupaciji:
- a. *Interdictum unde vi* je bio usmeren protiv lica koje je držaocu oduzeo zemljište silom. Cilj je bio da se držaocu vrati zemljište i da mu se nadoknadi šteta koju je pretrpeo zbog oduzimanja. Držalac je mogao da zahteva ovakav vid interdiktne zaštite samo ukoliko državinu nije stekao *vi*, *clam* i *precario* od onog ko mu je oduzeo.
 - b. Drugi interdikt je bio *interdictum de precario* usmeren protiv lica koja su stvar stekli zloupotrebom poverenja (*precario*), a neće da je vrate onome ko mu je dao u prekarium (*precarium*).²³
 - c. *Interdictum de clandestina possessione* je bio treći interdikt usmeren protiv lica koje je tajno (*clam*) oduzelo od držaoca stvar.

Interdiktna zaštita državine je bila posebno aktuelna u klasičnom i postklasičnom periodu da bi se u Justinijanovom pravu interdikti u potpunosti ukinuli i bili zamenjeni tužbama koje su zadržale samo neke manje bitne karakteristike interdikta.

6. Zaključak

Rimsko pravo je osnov i temelj svih savremenih kontinentalnih pravnih sistema. Pojmovi i instituti su mahom recipirani u pozitivno pravna rešenja i žive i danas, dva milenijuma kasnije. Od tog pravila ne odstupa ni pojam i shvatanje instituta državine. I danas je to „faktička vlast na stvari“ koja uživa odgovarajuću pravnu zaštitu, pri čemu se koriste dva termina za njeno označavanje: „državina“ i „posed“.

Interdiktna zaštita danas više ne postoji u svom izvornom obliku. U srpskom pozitivnom pravu prisutna je tužba zbog smetanja državine, koja predstavlja efikasan način zaštite. Efikasnost se ogleda u tome da se sud uopšte

²³ „Precarium je davanje stvari mimo posebnog ugovora (npr. o posluži) s tim da se može uvek tražiti natrag.“ Stanojević, O., op. cit., str. 215.

ne upušta u razrešenje pravnih pitanja, već se zaštita pruža na osnovu stanja državine koje je bilo pre nego što se smetanje dogodilo.

Državina sigurno predstavlja jedan od značajnijih pravnih instituta koji se svojim specifičnostima razlikuje od drugih instituta stvarnog prava. Jedan od njih je i fakat da se pravom pruža zaštita nezakonito stečenoj državini, u cilju ne remećenja državnog poretka, sprečavanja samovlašća i nastupanja anarhije. Državina je svakako bitna pretpostavka za nastanak nekih obligacionih i stvarnih pravnih odnosa, tako da pod izvesnim uslovima državina može da postane čak i subjektivno pravo. Zbog toga se pružanja pravne zaštite državini nameće kao *conditio sine qua non* svakog pravnog sistema.

Stefanović Nenad, LLD

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
The University of Business Academy in Novi Sad

Spaić Ivana, LLM

A doctoral candidate, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The
University of Business Academy in Novi Sad

THE PROTECTION OF POSSESSION IN THE ROMAN LAW

A b s t r a c t

We first encountered the possession as a legal institute in the Roman law. The aim of this paper is to expose the Roman law concept of the statehood and all the issues related to that institute with special emphasis put on its protection. Generally viewed, the possession is seen as a genuinely recognized factual authority over things. However, for centuries, this legal institute has tried to provide answers and solutions to controversial issues either derived from or related to this institute. The possession, as a legal institute, cannot be said to be simple. There are a number of reasons that justify its research because the whole range of legal actions is tied to the state. The first association with the possession is that it is a factual author-

ity on things. However, such an authority is completely independent from the right to things, which gives the state a specificity of a particular weight. It is a common opinion among lawyers that there are three issues regarding the possession worth considering: the concept, the legal nature and the reasons for the possession (possessory) protection. The aim of this paper is to expose the legal protection of the possession and the ways in which it was done in the ancient Rome.

The Roman law provided the protection of the possession through praetorian interdicts, the brief praetorian orders for something to be or not to be done, which were issued in order to preserve some factual situation. The importance of the interdicts in the Romans' life was great, especially when one was aware of the advantage of the interdict over the protection of rights through a lawsuit, since the interdict protection did not require the right to the possession to be proved, which was difficult and complicated. A feature of interdiction disputes was speed and efficiency, so it was the reason why right-holders often opted for this type of protection, not just the holders of things.

Keywords: *possession, interdicts, the Law of Things, the lawsuit against the possession disturbance, the Roman law.*

Literatura

1. Burdick, W. L. (2004). The principles of Roman law and their relation to modern law. The Lawbook Exchange, Ltd.
2. Gaj, (1982). Institucije, preveo: Obrad Stanojević, Beograd, Nolit
3. Gavella, N., (1990). Posjed stvari i prava, Zagreb, Narodne novine, Pravni fakultet
4. Jhering, Von Rudolf, (1869). Uber den grund des Besitzschutzes, Eine Revision der Lehre von Besitz, Jena
5. Jocić, L., (1990). Rimsko pravo, Novi Sad, KR Slavija
6. Malenica, A., (1995). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu
7. Marković, L., (1927). Građansko pravo, opšti deo i stvarno pravo, Beograd, Narodna samouprava
8. Milošević, M., (2005). Rimsko pravo, Beograd, Nomos
9. Romac, A., (1981). Izvori rimskog prava, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu
10. Savigny, F. C., (1865). Das Recht des Besitzes, VII. izd., Beč

11. Stanojević, O., (2000). Rimsko pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
12. Stefanović, N. (2018). Originarno sticanje svojine u rimskom pravu, *Pravo teorija i praksa*, 35(10-12), str. 46-58
13. Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga
14. Stojčević, D., (1988). Rimsko privatno pravo, Beograd, Savremena administracija
15. Šarkić, S., (2017). Osnovi rimskog prava, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu

SPORAZUMNI RAZVOD BRAKA I NOTARIJAT

REZIME: Sporazumni razvod braka podleže sudskoj proceduri, ali se u većini zemalja ukoliko se radi o sporazumnom razvodu braka, primenjuje notarska procedura. Tema diskusije za ovaj članak je konvencionalni razvod, koji karakteriše činjenica da je raspuštanje braka isključivo rezultat konsenzualne volje dvoje supružnika. U pravnom sistemu naše zemlje sporazumni razvod braka nije poveren javnim beležnicima. Cilj ovog rada je prikaz prednosti i ograničenja ukoliko se procedura razvoda braka obavlja kod notara, kao i prava i obaveze notara u slučaju rešavanja ovakvih sporova. Takođe, u radu su prikazani postulati razvoda braka kod notara u praksi Velike Britanije, kako bi se najbolja praksa preuzela i uspešno implementirala u pravni sistem naše države.

***Ključne reči:** brak, sporazumna brakorazvodna parnica, notarijat, razvod kod notara.*

1. Sporazumni razvod braka

Sporazumni razvod braka je moguć kod onih supružnika koji su očuvali dobru međusobnu komunikaciju i kod kojih postoji spremnost da sva pitanja bitna za razvod braka reše sporazumno. Bitna pitanja se odnose na vršenje roditeljskog prava i podelu eventualne zajedničke imovine – imovine stečene tokom trajanja bračne zajednice. Saglasno navedenom, supružnici zaključuju pismeni sporazum o razvodu koji obavezno sadrži pismeni sporazum o vršenju roditeljskog prava i pismeni sporazum o raspodeli zajedničke imovine. Uz pismeni sporazum o podeli zajedničke imovine potrebno je da dostave i dokaze o vlasništvu (izvode iz zemljišnih knjiga za nekretnine, fotokopije saobraćajne dozvole za vozila i druge dokaze koji predstavljaju predmet debate). Sporazum o vršenju roditeljskog prava može imati oblik sporazuma o zajedničkom vršenju roditeljskog prava ili sporazuma o samostalnom vršenju

* Sudija Višeg suda u Nišu, e-mail: tanjasmitrovic79@gmail.com

roditeljskog prava. Znači da će do sporazumnog razvoda doći kada međusobni odnosi supružnika to omogućavaju tj. kada je moguć dogovor. Sporazumni razvod ima niz prednosti: lakši i brži je za supružnike (ne sprovodi se posredovanje), imaju mogućnost da i dalje zadrže dobru međusobnu komunikaciju obzirom da je pretpostavka da su svoja sporna pitanja sporazumno rešili. Sud poštuje njihov dogovor pazeći da je sporazum u najboljem interesu deteta i da je zakonom dozvoljen. Na ovaj način sve se završava na jednom ili dva ročišta, a samim tim je i ekonomičniji za same stranke.¹

Sporazumni razvod braka je bio prisutan u Rimu tokom većeg dela istorije. Rimsko pravo je zastupalo ugovornu koncepciju braka, čak i kada je hrišćanstvo postalo zvanična državna religija, tako da je *solus consensus* bio dovoljan za zaključenje braka, a *contrarius consensus* za razvod.²

Iako je, prema dostupnim istorijskim podacima, još Romul uveo mogućnost raskida braka, mada samo u korist muža, u najstarijem periodu razvoja rimske države, usled strogosti običaja i religije, razvodi su bili izuzetno retki.³ Prvobitno, brak je mogao prestati na jednostrani zahtev muža ili njegovog *pater familias*-a, a ovo pravo je imao i otac žene *alieni iuris*. Sporazumni razvod nije bio izričito regulisan u pravnim aktima toga doba, ali se smatra da su u praksi supružnici mogli, počev od Zakona XII tablica, sporazumno tražiti razvod. Međutim, ovo mišljenje u teoriji nije opšteprihvaćeno.⁴ Sa druge strane, po nekim tumačenjima Romul je dozvolio i razvod braka na osnovu sporazuma supružnika.⁵

Savremena regulativa sporazumnog razvoda braka ne odlikuje se striktnom uniformnošću.⁶ Kakva će koncepcija sporazumnog razvoda biti akceptirana u pozitivnom zakonodavstvu jedne zemlje zavisi od mnogo faktora. Međutim, razlike u pravnom normiranju ove forme razvoda, koje su evidentne, nisu nepremostive. Tako je sporazumni razvod u pojedinim državama regulisan kao samostalni brakorazvodni uzrok (Francuska, Švajcarska, Belgija, Portugalija, Grčka, Bugarska), dok u drugim egzistira u okviru opšteg brakorazvodnog uzroka, koji je formulisao kao nepovratni slom braka ili kao ozbiljna i trajna poremećenost bračnih odnosa (Danska, Mađarska, Italija, Holandija, Nemačka, Rusija).⁷

¹ Šijački, V., (2006). Razvod braka, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, (2019, Jul 20). Preuzeto sa: <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/3-Razvod-braka.pdf>

² Deretić N., (2011). Zaključenje braka u pravnoj istoriji, Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, str. 150.

³ Mladenović M., (1974). Razvod braka i uzroci za razvod braka, Beograd, Rad, str. 45.

⁴ Ibid., 54.

⁵ Depeyre G., (1882). Le divorce et la séparation de corps, Paris, L. Larose et Forcel, p. 4.

⁶ Kovaček-Stanić G., (2002). Uporedno porodično pravo, Novi Sad, Univerzitet, str. 95-118.

⁷ Ignjatović M., Kitanović T., (2013). Sporazumni razvod braka u rimskom i savremenom pravu u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad, 47 (2), str. 315-330.

Regulisanje posledica razvoda braka sporazumom supružnika jedna je od tendencija savremenog porodičnog prava. U skladu sa tim, supružnici su u obavezi da postignu sporazum o posledicama razvoda, pri čemu spektar pitanja koja moraju urediti varira od jednog do drugog pravnog sistema.⁸ Normirajući model sporazumnog razvoda, pojedina savremena prava postavljaju veoma stroge uslove, odnosno zahtevaju od supružnika da urede sva pitanja koja dobijaju na aktuelnosti u trenutku prestanka potpune porodične zajednice, kako ona ne bi dovela do konfrontiranja supružnika u postrazvodnoj fazi.

Naime, razvod ne predstavlja samo kraj jedne bračne veze, već i početak nove faze u životu bivših supružnika, u kojoj oni mogu pronaći adekvatnog životnog partnera i sa njim ući u brak/vanbračnu zajednicu. Iz tog razloga je poželjno sva sporna pitanja urediti u brakorazvodnoj parnici.⁹ Model sporazumnog razvoda koji je akceptiran u srpskom pozitivnom pravu nameće supružnicima obavezu postizanja sporazuma o vršenju roditeljskog prava i sporazuma o deobi zajedničke imovine, dok ostala pitanja, koja potencijalno mogu biti izvor sukoba u postrazvodnoj fazi, supružnici nisu dužni urediti svojim sporazumom.¹⁰ Naime, ukoliko se bračni partneri opredele za opciju sporazumnog razvoda, moraju zaključiti pismeni sporazum o razvodu koji obavezno sadrži pismeni sporazum o vršenju roditeljskog prava i pismeni sporazum o deobi zajedničke imovine¹¹

Roditelji se mogu opredeliti za samostalno ili zajedničko vršenje roditeljskog prava.¹² Dakle, sudovi nisu u potpunosti lišeni kontrolnih ovlašćenja, ali je prisutan trend opadanja autoritativne moći sudova, tako da je njihova moć, u poređenju sa prohujalim vremenima, daleko manja.¹³

2. Notarijat – pojam prava i obaveze

Naziv beležnik ili notar potiče od latinske reči *notarius* što znači pisar. Uobičajen je naziv notar ili javni beležnik (*notarius publicus*). Nakon završenog pravnčkog školovanja, notar dobija posebnu privilegiju od viših vlasti za obavljanje javnobeležničkih poslova. Tako notar (javni beležnik) stiče pravo

⁸ Ibid.

⁹ Ignjatović M., Kitanović T., op.cit. str. 315-330.

¹⁰ Kitanović T., (2012). Evolucija modela sporazumnog razvoda braka u srpskom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (63), str. 231-235.

¹¹ Porodični zakon, *Sl. glasnik RS*, br. 18/05, član 40.

¹² Ibid., član. 225.

¹³ Ignjatović M., Kitanović T., op.cit. str. 315-330.

da obavlja poslove u kancelarijama gradskih opština i sudova. On sastavlja javne isprave u pravnim poslovima, a svojim potpisom i notarskim pečatom jemči njihovu verodostojnost i pravni učinak. Notari postoje već od antičkog doba. Službeni notari postojali su u starom Rimu, i helenističkom svetu i Vizantiji. Notarsku službu ili beležništvo preuzeli su i evropski narodi.¹⁴

Institut notarijata prihvaćen je i u zemljama Common Law ili anglosaksonskog pravnog sistema, ali sa određenim specifičnostima u odnosu na kontinentalni pravni sistem, što je uslovljeno razlikama između ova dva pravna sistema. Za razliku od kontinentalnog prava, kojeg karakteriše kodifikovano pravo, anglosaksonski pravni sistem zasniva se na običajnom pravu, tj. pravnim pravilima izraženim u sudskim odlukama (precedentno pravo), koji predstavljaju izvor prava.¹⁵ Razlike u pogledu institucije notarijata su, prevashodno, posledica razvoja ovog pravnog sistema izvan uticaja rimskog prava. Naime, institucija notarijata u anglosaksonski pravni sistem dospela je iz Evrope putem uticaja crkvenog prava i Katoličke crkve, a ne putem recepcije rimskog prava.¹⁶

Suštinska razlika u odnosu na delatnost advokata je da je notar obavezan da vodi računa o interesima svih stranaka i da deluje u cilju iznalaženja sporazumnog rešenja. Notar je zakonski obavezan da bude neutralan, za razliku od advokata koji štiti samo interese svoje stranke. Ako se notaru podnese tekst nacрта sačinjenog od strane nekog advokata, on ga može prihvatiti kao svoj, s tim, da on tada snosi punu odgovornost za sadržaj te isprave, te za istu može da odgovara.¹⁷

S obzirom da je prema svim zakonskim pravilima a notar obavezan da bude neutralan, upravo se tada nameće pitanje razvoda braka kod notara.

Koji su brakovi prihvaćeni za razvod kod notara? Ukoliko se razmotre situacije, brakorazvodni sporovi koji su visoko konfliktni, definitivno neće biti predmet razvoda kod notara. Međutim, sporazumni razvodi brakova jesu potencijalni kandidati, ali se situacija značajno menja ukoliko parovi imaju decu iz braka, maloletnu ili punoletnu, ili decu rođenu van bračne zajednice. Notar je odgovoran prema strankama za izvršivost i sprovodivost svih prava i obaveza i drugih elemenata iz nekog pravnog posla koji je notar sačinio u

¹⁴ Oruč E., (2016). Savremene tendencije u razvoju institucije notara, Zenica, *Analiza Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, str. 134-151.

¹⁵ Festić R., (2008). Common Law i druge pravno-historijske teme, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 16 -17.

¹⁶ Oruč E., op. cit. str. 136.

¹⁷ Shea M., (2014). Notary Law, (2019, avgust 1), Preuzeto sa: <https://documents.pub/document/notary-law-monograph.html>

obliku notarski obrađene isprave. U tom smislu notar je i radi vlastite odgovornosti i interesa dužan stranke upozoriti na sve moguće posledice nekog pravnog posla.¹⁸

U tom smislu pozicija notara je potpuno drugačija od pozicije advokata. Advokat je po pravilu zastupnik neke stranke, a notar po pravilu nije i ne sme biti zastupnik stranke. Notar, kao nosilac javnih ovlašćenja (javni službenik) je prvenstveno u funkciji zaštite javnog pravnog poretka u oblastima za koje je nadležan na način da vodeći istovremeno računa o najboljim interesima stranaka (i to svih stranaka na jednak način) vodi i račun da ti interesi ne mogu biti suprotni pravnom poretku.¹⁹ Upravo se ovde postavlja pitanje za razmatranje načina na koji će notar doneti odluku, pravičnu odluku koja zapravo utiče na budućnost pradalagača. Da li je presuda koja je donešena ispravna? Da li uopšte notar donosi odluku ili samo zapravo on overava ono što se supružnici prethodno sporazumno dogovore?

3. Prikaz postulata notarskog razvoda braka u praksi Velike Britanije

U svetskoj pravnoj praksi zastupljena je situacija da se usvajanjem posebnih zakona o merama za ubrzanje rešavanja sudskih postupaka daje prilika da se supružnici razvode u bezpravnom okviru, upotrebom administrativnih sredstava i notarskim postupkom. Uspostavljanjem novih procedura omogućava se sporazumi razvod. Ovaj razvod se može izvršiti sudski, administrativno ili posredstvom notara. Svetska praksa pokazuje da, za razliku od postupaka za razvod braka po administrativnim sredstvima, notarski razvod se vrši u dva oblika: razvod bez maloletne dece i razvod kada supružnici imaju maloletnu decu iz braka. To su dve razlike prilikom razvoda brakova kod notara, koje odmah pokreću pitanje i raspravu na temu kontrole sporazuma supružnika gde se posebno stavlja akcenat na interes dece.

Razvod brakova od strane notara donosi neosporne prednosti, pošto je to veoma brza vrsta razvoda braka uz saglasnost oba supružnika. Ovo je alternativni način za rešavanje konflikata, koji pomaže da se ukine sudstvo. Ako su supružnici saglasni da se razvedu i nemaju decu, rođenu u braku, van braka ili usvojenu decu, matičar ili notar iz mesta gde je sklopljen brak ili u poslednjem mestu boravka supružnika može utvrditi razvod braka po dogovoru između supružnika, i omogućiti izdavanje potvrde o razvodu u

¹⁸ Oruč E., op.cit. str. 137.

¹⁹ Ibid., 138.

skladu sa zakonom.²⁰ Ovo je sudska praksa Ujedinjenog Kraljevstva, koja se na tom području veoma često primenjuje. Navedeni tekst navodi obavezna dva uslova:

- a) sporazum supružnika za raskid braka i
- b) nepostojanje maloletna deca, rođene u braku ili van njega.²¹

Saglasnost oba supružnika za raskid braka je osnova za razvod braka od strane notara. Praksa u Velikoj Britaniji daje odgovore na pitanja šta se dešava ukoliko bračni par ima maloletnu decu i šta se tada predviđa zakonom.

Razvod braka po sporazumu između supružnika može se utvrditi od strane notara, u slučaju da su deca rođena u braku, van braka ili usvojena, ako se supružnici slažu o svim aspektima: prezimena koje će koristiti nakon razvoda, vršenja roditeljskog ovlašćenja od strane oba roditelja, u slučaju maloletne dece, uspostavljanja detetovog doma nakon razvoda, kako održati odnos između odvojenog roditelja i svakog od dece i utvrđivanje doprinosa roditelja za izdržavanje, obrazovanje, učenje i stručno usavršavanje dece.²² Razvod braka uslovljen je saglasnošću roditelja o svim aspektima koji su navedeni gore. Nedostatak saglasnosti roditelja o položaju maloletne dece ili prezimena koje će se koristiti nakon razvoda su osnova za odbacivanje zahteva za razvod. Par će se lično pojaviti pred notarima kako bi podneli zahtev za razvod, a zatim, u postupku, održati zahtev za razvod i izraziti svoju saglasnost, bez ikakvog nepotrebnog uticaja na raskid braka. Međutim ukoliko se dogodi da postoje bilo kakve nesuglasice između supružnika, zahtev se može smatrati konfliktnim i biva poslat na sudski proces razvoda braka. Kao što je prethodno navedeno, razvod braka posredstvom notara dobija značajno drugu sliku ukoliko bračni par ima maloletnu decu. Ovde se javlja mogućnost da se prilikom donošenja odluke, pre zvaničnog raskida braka, konsultuje socijalna služba, kako bi potvrdila odredbe koje su supružnici dogovorili. Najčešće su ovo slučajevi kada se želi u najboljoj meri doneti odluka koja će biti najbolja za maloletnu decu.²³ U narednom tekstu biće prikazana praksa i proces razvoda braka kod notara u slučaju razvoda braka sa maloletnom decom.

²⁰ Rotaru, D., (2011). Notarial Practice Guide (Ghid de practică notarială), București, Reședintele Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România, pp. 232-234.

²¹ Papa, A.D., Tapus, F., (2011). Notary procedure and judicial procedure for the divorce with spouses agreement, Challenges of the Knowledge Society. Private Law, pp. 345-354.

²² Crăciun, N., (2014). The divorce by the public notary. Proceedings. *Bulletin of the Transilvania, Series VII*, 7 (2), pp. 190-196.

²³ Florian, E., (2011). Family Law, IVth Edition, CH Beck Publishing House, p. 105.

Iako zakonodavac, u zemljama gde se razvod kod notara primenjuje, ne pominje sadržaj zahteva za razvod braka, postoje brojni vodiči za notare sa profesionalnim notarskim rutinama a koji doprinose razvoju zajedničke notarske praksa u vezi sa razvodom (u vezi sa zahtevom za razvod, izricanjem i odbijanjem razvoda, sertifikatom o razvodu i sl.). Izuzetno, zahtev za razvod može podneti i mandatar-punomoćnik koji ima posebno punomoćje.

U tom slučaju kod notarske procedure, zastupanje se prihvata, ali samo kada je podnesena molba za razvod, u kojoj mandatar-punomoćnik ima posebno autentično punomoćje i koja sadrži predstavljeni sporazum supružnika (glavnice) o svim elementima koji su navedeni u zahtevu.²⁴ Nakon što beležnik potvrdi da je zahtev za razvod braka zakonski uložen, dozvoliće 30-dnevni period razmišljanja i zatražiti ispunjavanje neophodnih formalnosti u vezi sa maloletnom decom. Praksa pokazuje da će biti urađena psihosocijalna istraga i intervju maloletnika. Ovaj period od 30 dana se obračunava prema Zakonu o parničnom postupku, u smislu da se prvi i poslednji dan ne uzimaju u obzir.²⁵ Ako izveštaj o psihosocijalnoj istrazi nije podnet u odgovarajućem vremenskom periodu, a maloletnik nije saslušan i oba supružnika insistiraju na zahtevu za razvod, druga saslušanja se mogu dozvoliti samo u pogledu ispunjenja ova dva uslova. U zaključku, odluka o rasporedu drugog saslušanja može biti samo zbog nedostatka psihosocijalne istrage i/ili nemogućnosti saslušanja maloletnika.²⁶ U poređenju sa razvodom kada ima maloletne dece, kada je u pitanju razvod bez maloletne dece može se zakazati samo jedno saslušanje.

Javni beležnik sarađuje sa maloletnikom koji ima 10 godina, u saradnji sa socijalnim radnikom, uzimajući u obzir sledeće uslove:²⁷

- a) praćenje ponašanja oba roditelja u toku brakorazvodne parnice;
- b) intervjuisanje se obavlja u prisustvu oba roditelja;
- c) notar zapisuje izjavu maloletnika.

U slučaju razvoda kada ima maloletne dece, supružnici se moraju složiti sa sledećim aspektima:²⁸

- a) obavezom oba roditelja prema deci,

²⁴ Florian, E., op.cit. p. 106.

²⁵ Piperea, G., (2012). The New Code of civil procedure. Notes. Correlations. Explanations., Bucharest, CH Beck Publishing House, p. 24.

²⁶ Ibid., p. 25.

²⁷ Frențiu, G., (2012). The observations of the New Civil Code. Family, Bucharest, Hamangiu Publishing House, p. 284.

²⁸ Ibid.

- b) odlukom o dečijem domu nakon razvoda,
- c) načinom očuvanja ličnog odnosa između odvojenog roditelja i svakog deteta i
- d) odlukom o doprinosu roditelja za odgoj dece, obrazovanje, školu i profesionalni razvoj.

Za potvrđivanje saglasnosti supružnika na gore navedeno, beležnik utvrđuje identitet supružnika i potvrđeni indentitet i suglasnost supružnika navodi u potvrdi – sertifikatu o razvodu braka. Oba roditelja su zajedno odgovorna za vaspitanje deteta, stoga roditeljska prava i odgovornosti u vezi sa detetom i imovinom podjednako dele oba roditelja.²⁹ Saglasnost roditelja u pogledu doprinosa svakog od njih troškovima koji se odnose na vaspitanje, obrazovanje, učenje i profesionalni razvoj mogu imati različite aspekte i moraju se uzeti u obzir potrebe maloletnika i mogućnosti roditelja. Moramo napomenuti da roditelj u čijoj kući maloletnik živi ne može poricati doprinos drugog roditelja jer je korisnik ovog prava maloletnik, a ne roditelj. Kriterijumi za utvrđivanje alimentacije razmatraju se u skladu sa zakonom, ukoliko ne postoji sporazum supružnika. Ako nakon razmatranja molbe za razvod i dostavljenih dokumenata, notar vidi da zakonske odredbe nisu kumulativno zadovoljene, on će odbiti razvod i uputiti stranke sudu, kako bi se proces nastavio sudskim putem. U ovom slučaju, odluka o odbijanju razvoda obavezno sadrži razloge kao i uputstva prema sudu.

Ukoliko kod supružnika nema saglasnosti za predloženo sporazumno rešenje razvoda braka, notar nema nadležnosti da nastavlja sa procedurom. Dakle, uslov *sine qua non* za razmatranje molbe za razvod braka kod notara moguć je ukoliko je predhodno postignuti sporazum supružnika u pisanoj formi i o svim elementima koji su predviđeni zakonom, a uslov *sine qva non* za izdejstvovanje potvrde – sertifikata o razvodu kod notara je lično data saglasnost supružnika na postignuti sporazum.

Zaključak

Na osnovu analize sistema u Velikoj Britaniji, možemo doći do određenih zaključaka. Sam pojam notarijata govori da se on razlikuje ali donekle i poistovećuje sa advokaturom. Sa druge strane, prilikom razvoda braka, javni beležnik mora biti u ulozi sudije. Takođe, prethodna analiza dovodi nas do zaključka da je nemoguće i pravno neprihvatljivo da se svaka brakorazvodna

²⁹ Piperea, G., op.cit. p. 24.

parnica može okončati posredstvom notara. Zapravo, nijedna konfliktna brakorazvodna parnica ne može da bude rešena putem notarijata.

Međutim, imamo sporazumne razvode brakova koje je moguće rešiti posredstvom notara, ali i tu se pojavljuju situacije supružnika koji imaju ili nemaju maloletnu decu rođenu u braku. Ukoliko nema dece, takva situacija je najprihvatljivija i pravno i sociološki. U situaciji kada supružnici imaju dece iz braka, proces je nešto komplikovaniji jer zahteva aktivnu ulogu notara, njegovu posebnu obučenost i saradnju sa socijalnim službama u zaštiti najboljeg interesa dece. Zaključak je da se razvod braka može sprovesti ukoliko je u vezi sa svim konfliktnim pitanjima postignut dogovor među supružnicima, zatim, ukoliko je maloletnik intervjuisan od strane beležnika i u prisustvu socijalnog radnika, te od strane notara i socijalnog radnika procenjeno da taj sporazum odgovara najboljem interesu deteta. Na ovaj način se sigurno obezbeđuje odluka notara koja će na najbolji način doprineti daljem razvoju i životu deteta posle razvoda roditelja, a supružnicima se obezbeđuje ekonomičan i brz razvod i sud se rasterećuje.

U svakom slučaju, sporazumni razvod braka pred javnim beležnikom, tj. notarom, zaslužuje pažnju i trebalo bi ga uvažiti u budućoj izmeni zakona, bilo da je u pitanju sporazumni razvod bez dece ili sa decom, uz direktno upućivanje predloga za sporazumni razvod notaru ili uz mogućnost njegovog poveravanja notaru odlukom suda.

Mitrović S. Tanja

A judge at the Superior court in Niš

DIVORCE BY MUTUAL AGREEMENT AND NOTARY

A b s t r a c t

Divorce by mutual agreement is subject to a court procedure, but in most countries a notarial procedure is applied in the case of a consensual divorce. In this article, the topic of discussion is a conventional divorce, which is characterized by the fact that the dissolution of marriage is solely the result of the consensual will of two spouses. In our legislation, a con-

sensual divorce is not entrusted to notaries. The aim of this paper is to outline the advantages and limitations of a divorce proceedings with notaries, and what the rights and obligations of notaries are in the event of solving such disputes. Also, the paper presents the postulates of divorce by a notary public in the practice of Great Britain, so that the best practice can be taken over and successfully implemented in the legal system of our country.

Keywords: marriage, consensual divorce lawsuit, notary, divorce by notary.

Literatura

1. Crăciun, N., (2014). The divorce by the public notary. Proceedings. *Bulletin of the Transilvania, Series VII*, 7(2), pp. 189-196
2. Depeyre G., (1882). Le divorce et la séparation de corps, Paris, L. Larose et Forcel
3. Deretić N., (2011). Zaključenje braka u pravnoj istoriji, Novi Sad, Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost
4. Festić R., (2008). Common Law i druge pravno-historijske teme, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
5. Florian, E., (2011). Family Law, *IVth Edition*, CH Beck Publishing House, Bucharest
6. Frențiu, G., (2012). The observations of the New Civil Code. Family, Bucharest, Hamangiu Publishing House
7. Ignjatović M., Kitanović T., (2013). Sporazumni razvod braka u rimskom i savremenom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta* Novi Sad, 47 (2), str. 315-330
8. Kitanović T., (2012). Evolucija modela sporazumnog razvoda braka u srpskom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (63), str. 229-242
9. Kovaček-Stanić G., (2002). Uporedno porodično pravo, Novi Sad, Univerzitet
10. Mladenović M., (1974). Razvod braka i uzroci za razvod braka, Beograd, Rad
11. Oruč E., (2016). Savremene tendencije u razvoju institucije notara, *Analiza Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (8), str. 133-152

12. Papa, A.D., Tapus, F., (2011). Notary procedure and judicial procedure for the divorce with spouses agreement, *Challenges of the Knowledge Society. Private Law*
13. Piperea, G., (2012). The New Code of civil procedure. Notes. Correlations. Explanations., Bucharest, CH Beck Publishing House
14. Porodični zakon, *Sl. glasnik RS*, br. 18/05
15. Rotaru, D., (2011). Notarial Practice Guide (Ghid de practică notarială), București, Reședintele Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România.
16. Shea M., (2014). Notary Law, (2019, avgust 1). Preuzeto sa: <https://documents.pub/document/notary-law-monograph.html>
17. Šijački, V., (2006). Razvod braka, Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova, (2019, Jul 20). Preuzeto sa: <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/3-Razvod-braka.pdf>

OBLICI NASILJA U PORODICI

REZIME: Nasilje u porodici ne predstavlja pojavu modernog doba, nego je, možemo reći, nov interes države da ga prepozna, da obezbedi zaštitu žrtvama porodičnog nasilja i da se bori protiv njega. Tako je i u Republici Srbiji nasilje u porodici inkriminisano tek 2002. godine izmenama i dopunama tada važećeg Krivičnog zakonika, a porodičnopravnu zaštitu, kao i institut nasilja u porodici, naš zakonodavac uvodi 2005. godine Porodičnim zakonom. Nasilje u porodici je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni i psihički integritet ili spokojstvo drugog člana porodice. Ono se najčešće pojavljuje u obliku fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja. Upravo navedeni oblici nasilja u porodici biće predmet analize ovog rada. Pored toga, u okviru rada posebna pažnja biće posvećena i žrtvama koje su najčešće izložene nasilju u porodici – žene, deca, stare osobe i muškarci.

Ključne reči: *nasilje u porodici, fizičko nasilje, psihičko nasilje, seksualno nasilje, ekonomsko nasilje, žrtve nasilja u porodici*

* Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: krstinićdalibor@yahoo.com

** Doktorand, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, sekretar Farmaceutskog fakulteta, Novi Sad, e-mail: vasiljkovicjovana5@gmail.com

Uvod

Porodično nasilje oduvek je prisutno u svim državama i svim narodima sveta. Ipak, evidentno je da u našoj zemlji dugo nije postojala niti krivičnopravna ni porodičnopravna zaštita članova porodice od nasilja. Krivičnopravna zaštita je prvi put uvedena Krivičnim zakonom¹ iz 2002. godine,² a porodičnopravna – Porodičnim zakonom iz 2005. godine.³ Kako bi sprečio nasilje u porodici, zakonodavac 2016. godine donosi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici.⁴ Međutim, postavlja se pitanje opravdanosti ovog zakona, te se o istom vode polemike u naučnoj i stručnoj javnosti.⁵

Konstantinović Vilić i Petrušić⁶ navode da je prisutno više tipova nasilja u porodici i to: nasilje u braku, nasilje prema članovima zajedničkog domaćinstva i nasilje prema deci. Svaki tip ovog nasilja manifestuje se povređivanjem i ugrožavanjem domena sigurnosti i odnosa poverenja, a odlikuje ga moć i kontrola nad žrtvom. Precizirajući partnersko nasilje, Keli i Džonson⁷ smatraju da to može biti nasilje koje karakteriše prisila i kontrolisanje, nasilje kao reakcija na napad, situacijsko nasilje i nasilje koje je podstaknuto razdvajanjem ili razvodom. Najznačajniji akt koji predstavlja osnovu za efikasnu borbu protiv nasilja u porodici jeste Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici,⁸ poznata i kao Istanbulska konvencija, i odnosi se na sve vidove nasilja nad ženama,

¹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona RS, *Sl. glasnik RS*, br. 10/02. Ovim zakonom je prvi put u naše zakonodavstvo uvedeno krivično delo nasilje u porodici. Na taj način je postalo društveno vidljivo, a i zabranjeno pravnim normama, što predstavlja veliki napredak.

² Zaštita od nasilja u porodici ostvarivana je pokretanjem krivičnog postupka za neko od opštih krivičnih dela, što se, kako i sam Vrhovni sud priznaje, pokazalo neadekvatnim. Više o nasilju u porodici sa aspekta krivičnog prava u: Matijašević-Obradović, J., Stefanović, N., (2017). Nasilje u porodici u svetlu Porodičnog zakona, Krivičnog zakonika i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Pravo – teorija i praksa*, 34(4-6), str. 22-24.

³ *Sl. glasnik RS*, br. 18/05, 72/11. dr. zakon i 6/15.

⁴ *Sl. glasnik RS*, br. 94/16.

⁵ Više u: Kolarić, D., Marković, S., (2018). Pojedine nedoumice u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 66(1), str. 45–71; Jugović, S. M. (2018). (Ne)delotvornost Zakona o sprečavanju nasilja u Republici Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 52(3), str. 961-975.

⁶ Više u: Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., (2010). Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije, Beograd, Autonomni ženski centar, str. 9.

⁷ Kelly, J. B., Johnson, M. P., (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family court review*, 46(3), pp. 476-499.

⁸ Republika Srbija je ratifikovala ovu konvenciju usvojivši Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, *Sl. glasnik RS*, Međunarodni ugovori, br. 12/13, koji je stupio na snagu 1. avgusta 2014. godine.

uključujući i nasilje u porodici. Ona ima naročit uticaj na sva nacionalna zakonodavstva, pa i na naše, zato što insistira na sistemu mera opšte i specijalne prevencije kako do nasilja u porodici ne bi ni došlo.

Odredbom člana 197 Porodičnog zakona naš zakonodavac definisao je nasilje u porodici tako što je u prvom stavu odredio da se pod nasiljem u porodici podrazumeva „ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.“ U drugom stavu istog člana navedeni su karakteristični slučajevi nasilja u porodici koji se najčešće ispoljavaju u praksi, a to su: nanošenje telesnih povreda, pokušaj nanošenja telesnih povreda, prisiljavanje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14 godina života ili sa nemoćnim licem, ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, vređanje, kao i svako drugo bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Zakonska definicija nasilja u porodici je vrlo široka zato što obuhvata sve vidove ispoljavanja nasilja, odnosno svako drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje kojim se ugrožavaju osnovne vrednosti ljudskog bića, tj. njegov telesni integritet, duševno zdravlje i spokojstvo. Petrušić i Konstantinović Vilić⁹ naglašavaju da je neophodno široko definisanje pojma nasilja u porodici zato što je na taj način omogućena pravovremena reakcija institucija sistema na nasilje u porodici, odnosno određivanja mere zaštite od nasilja u porodici dok nije poprimilo teže oblike.

S druge strane, Ignjatović i ostali¹⁰ navode da su Porodičnim zakonom samo delimično obuhvaćeni oblici nasilja koji su imenovani u Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Navedena konvencija definiše sledeće oblike nasilja u porodici: psihičko nasilje, proganjanje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prinudni brak, genitalno sakaćenje žena, prinudni abortus i prinudna sterilizacija, seksualno uznemiravanje, pa čak i pomaganje, odnosno podstrekivanje i pokušaj izvršenja navedenih dela.¹¹ Smatramo da je relevantno navesti da je Krivičnim zakonikom Republike Srbije propisano pet oblika krivičnog dela nasilja u porodici.¹² Svaki od ovih oblika podrazumeva primenu psihičkog

⁹ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., (2012). Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici, Beograd, Autonomni ženski centar, str. 26.

¹⁰ Ignjatović, T. et. al. (2016). Korak ka boljoj zaštiti: priručnik za unapređenje koordiniranog odgovora nadležnih službi na nasilje prema ženama, Kikinda, Udruženje građanki/građana, Centar za podršku ženama, str. 4.

¹¹ Videti članove 33-41 Zakona o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, op. cit.

¹² Videti član 194 Krivičnog zakonika, *Sl. glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19.

i fizičkog nasilja i ukazuje na ugrožavanje spokojsva telesnog integriteta i duševnog stanja porodice.¹³

Za potrebe ovog istraživanja analiziraćemo oblike nasilja koji su najčešće zastupljeni: fizičko nasilje, psihičko nasilje, seksualno nasilje i ekonomsko nasilje. Navedeni oblici nasilja se u većini slučajeva veoma retko manifestuju pojedinačno, nego kao kombinacija dva ili više oblika. Pored navedenih oblika nasilja postoji i tzv. pasivno zlostavljanje koje predstavlja poseban oblik nasilja i teško ga je uočiti. Veoma je suptilan a uključuje viktimizaciju i zapostavljanje, duhovno i intelektualno zlostavljanje.¹⁴

Fizičko nasilje

Fizičko nasilje se odnosi na namerno izazivanje bola ili povreda koje imaju za posledicu fizičku povredu ili duševnu bol. Ono predstavlja namerno učinjeno delo fizičkog nasilja nad drugim licem, a može uključivati guranje, šamaranje, udaranje, podmetanje noge, prisiljavanje starije osobe da ostane u stolici ili krevetu, zaključavanje, uskraćivanje ili preterano davanje lekova i ograničavanje slobode.¹⁵ Fizičko nasilje se sprovodi primenom fizičke snage ili sile prema drugom licu radi nanošenja ili pokušaja nanošenja telesnih povreda. Fizičko zlostavljanje je najčešći oblik nasilja, što potvrđuju i mnoga istraživanja. Tako je npr. u istraživanju koje je obuhvatilo uzorak od 300 slučajeva porodičnog nasilja u vremenskom periodu od 1995. do 2005. godine – 97,7% žrtava pretrpelo fizičko nasilje.¹⁶

Fizičko nasilje nad detetom ili zlostavljanje deteta smatra se otkrićem savremene medicine omogućeno razvojem savremenih radioloških tehnologija ali i drugih dijagnostičkih tehnika.¹⁷ Ljubojev¹⁸ navodi da fizičko zlostavljanje deteta u porodici podrazumeva određena fizička činjenja staratelja ili roditelja kojima se namerno, primenom fizičke sile, sa ili bez upotrebe drugih

¹³ Ipak u okviru ove odredbe zakonodavac nije inkriminisao seksualno i ekonomsko nasilje kao poseban vid nasilja u okviru nasilja u porodici nego je ono regulisano u okviru krivičnih dela protiv polne slobode.

¹⁴ Žarković, M. et. al. (2012). Ka boljoj zaštiti žrtava u porodici – odgovor pravosuđa, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 166.

¹⁵ Rusac, S., (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), str. 342.

¹⁶ Antović, A. R., Stojanović, J., (2017). Sudsko-medicinske karakteristike porodičnog nasilja. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 145(5-6), str. 233.

¹⁷ Pažnja medicinskih stručnjaka bila je fokusirana na fizičko zlostavljanje dece sredinom prošlog veka, preciznije, kada su Kempe i njegovi saradnici 1962. godine ustanovili sindrom pretučenog deteta.

¹⁸ Ljubojev, N., (2008). Zlostavljanje deteta unutar porodice. *Norma*, 13(1-2), str. 87.

sredstava, izazivaju ili mogu izazvati fizičke povrede ili smrt deteta. Pri tome naglašava da fizičko nasilje prema detetu podrazumeva voljno i svesno ponašanje roditelja ili staratelja, što znači da se po pravilu ti postupci ponavljaju. Najčešći vidovi fizičkog nasilja prema detetu jesu: udaranje rukama i nogama, kao i kaišem, gajtanom, štapom i sličnim predmetima, čupanje kose, ujedanje, šutiranje, bacanje, uvrtnje pojedinih delova tela, povređivanje oštrim i tupim predmetima, opekotine nanete vreloom vodom, šibicom ili cigaretom, davljenje i sl. Pored navedenog, pod fizičkim nasiljem podrazumevaju se i fizička činjenja, kao što je npr. zaključavanje ili zatvaranje u mračne prostorije, vezivanje, zatvaranje u orman, potpuno ograničavanje kretanja itd. Navedena fizička činjenja mogu izazvati ozbiljne fizičke povrede, a u najtežim slučajevima i smrt deteta. Kod fizičkog zlostavljanja deteta koje se pravda kao upotreba uobičajene „mere vaspitanja“ kulturne različitosti naročito dolaze do izražaja. Tako se npr. u Austriji, Danskoj, Norveškoj¹⁹ i Švedskoj fizičko kažnjavanje deteta smatra zlostavljanjem, tj. praksom koja ugrožava fizički integritet i dostojanstvo deteta.²⁰

Znaci fizičkog nasilja u većini slučajeva su vidljivi i manifestuju se kao povrede na licu, nogama, rukama, grudnom košu, stomaku, i to u vidu hematoma, posekotina, ogrebotina, opekotina, preloma kostiju, tragova gušenja na vratu itd. Za prepoznavanje ispoljenog fizičkog nasilja nije neophodno postojanje vidljivih promena na telu žrtve – one se uglavnom dokazuju lekarskim uverenjem i mogu biti predmet veštačenja. Ako nisu prisutne vidljive promene na telu žrtve, dokazivanje postojanja fizičkog nasilja postiže se drugim raspoloživim sredstvima.²¹ U tom smislu Knežević i Gajović naglašavaju da je uloga zdravstvenih ustanova relevantna i da iste treba da stvore uslove kako bi svi zaposleni prepoznali nasilje u porodici, kao i druge probleme od većeg socio-medicinskog značaja kao što su npr. hronične nezarazne bolesti.²²

¹⁹ Norveška je zabranila fizičko kažnjavanje dece u školama još 1891. godine.

²⁰ Pejak-Prokeš, O., (2006). Nasilje u porodici. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 78(1-2), str. 49.

²¹ Vilić Konstantinović, S., (2013). Nasilje u porodici – Krivičnopravno regulisanje u Srbiji i praksa Evropskog suda za ljudska prava u: Slobodanka Konstantinović Vilić (urednica), Pravna klinika za zaštitu prava žena – norme i praksa, Beograd, Autonomni ženski centar; Niš, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 88.

²² Više u: Knežević, S. B., Gajović, I., (2016). Primena protokola Ministarstva zdravlja za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju u kliničkoj praksi. *PONS – medicinski časopis*, 13(1), str. 16-23.

Seksualno nasilje

Seksualno nasilje predstavlja najdelikatniji oblik nasilja koji žena može doživjeti, naročito ukoliko se dešava u porodici. Ovaj oblik nasilja obično se povezuje sa incestnim pojavama i pojavama seksualnog zlostavljanja u de-tinjstvu ili devojaštvu, od strane krvnog srodnika ili druge bliske osobe. U partnerskim odnosima, naročito u braku, seksualno nasilje je dugo ostalo ne-poznato zato što se tradicionalnim vaspitanjem nije podržavala individualiza-cija žene u braku, pa je bilo nejasno gde prestaje njena bračna obaveza, tj. šta su njene potrebe i želje.²³

Seksualno nasilje predstavlja jedan od najtežih vidova seksualnih devi-jacija. Ono podrazumeva svaku povredu polne slobode i polnog morala, kao i svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi, silovanje i pod-strekivanje na seksualni odnos.²⁴ Takođe, seksualno nasilje se može ogledati i kroz slanje vulgarnih SMS-ova, videa ili imejlova žrtvi. Štete nanete žrtvi mogu da prouzrokuju veoma ozbiljne fizičke, psihičke i socijalne posledice. Fizičke povrede zbog kojih žrtve naročito pate mogu biti teške povrede koje vode do invaliditeta, pa čak i smrti. Zilić i Janković navode da je praksa po-kazala da su osim fizičkih povreda mnogo teže psihičke povrede žrtve koje imaju za posledicu depresiju i strah, regresivno ponašanje i ponašanje na sop-stvenu štetu, kao što je povlačenje u sebe, odavanje alkoholu ili drogi. Pored toga, kod žrtava su često prisutni i kognitivni poremećaji, odnosno gubitak poverenja, samoprebacivanje, pa čak i samoubistvo.²⁵

Seksualno nasilje nad decom jeste problem koji je počeo u sve većoj meri da privlači pažnju javnosti sredinom prošlog veka. Ljubojev²⁶ je mišlje-nja da seksualno zlostavljanje deteta, odnosno seksualno nasilje nad detetom, podrazumeva pokušaje, kao i druge vrste aktivnosti sa detetom koje se spro-vode u seksualne svrhe, primenom sile a i bez njene primene. Za dete, seksu-alno nasilje, tj. zlostavljanje predstavlja veoma traumatičan događaj i zato je dovoljan samo jedan incident da žrtvi koja ga preživi ostavi dugotrajne i teške psihičke i socijalne posledice. Ipak, seksualno nasilje nad decom se retko do-gađa samo jednom. Naprotiv, ono traje više meseci, pa čak i godina.

Seksualno nasilje nad starijim osobama podrazumeva različite obli-ke seksualnog iskorišćavanja i uznemiravanja bez njihovog pristanka. Ono

²³ Pejak-Prokeš, O., (2006). op. cit., str. 54.

²⁴ Počuča, M., (2010a). Nasilje u porodici. *Pravo – teorija i praksa*, 27(9-10), str. 51.

²⁵ Žilić, M., Janković, J., (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), str. 75.

²⁶ Ljubojev, N., (2008). op. cit., str. 88.

uključuje neprikladno diranje, milovanje, prisiljavanje na oralni ili genitalni kontakt, kao i gledanje pornografskih filmova. Reljić²⁷ smatra da starije osobe doživljavaju veće traume od mlađih žrtava i najčešće se stide da prijave ovakvu vrstu nasilja. Isti autor navodi da su nasilnici pružaoci nege, dok je Rusac²⁸ mišljenja da je kod ovog oblika nasilja počinitelj u većini slučajeva muškarac, a žrtva žena.

Seksualno nasilje unutar porodice predstavlja problem kojem je potrebno posvetiti potpunu pažnju, a naročito zato što onima koji su ga preživeli ostavlja dugotrajne posledice, u vidu griže savesti, samookrivljanja, poremećenog sećanja, i to naročito ako su žrtve nasilja deca.

Psihičko nasilje

Psihičko nasilje predstavlja namerno ponašanje koje veoma ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica kroz pretnju ili prinudu. Ovaj vid nasilja često prethodi ili prati fizičko i seksualno nasilje u partnerskom odnosu ili porodici. Međutim, do njega može doći i u bilo kom drugom okruženju, kao što je škola, radno mesto i sl.²⁹ Psihičko nasilje se ogleda u različitim oblicima, kao što su vređanje (teške uvrede, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima), ponižavanje, omalovažavanje, izolacija koja podrazumeva ograničavanje kretanja i izlaženja, kao i kontakta sa drugim ljudima, a naročito sa primarnom porodicom, kao i sa drugom rodbinom i prijateljima, kroz zastrašivanja koja se sprovode ucenjivanjem i pretnjom a odnose se na oduzimanje deteta i izbacivanje iz kuće, kao i proglašavanje žene ili pak muškarca za mentalno bolesnu osobu. Pored navedenog, oblik psihičkog nasilja se ogleda i u ispoljavanju dominacije nad ženom, uništavanju dragih predmeta, zabrani spavanja, određivanja njenog oblačenja i sl.³⁰

Što se tiče psihičkog nasilja nad decom, njega je veoma teško uočiti, a posebno kada se javlja bez prisustva fizičkog nasilja. Efekti ovog nasilja nisu odmah vidljivi, nego se ispoljavaju kroz sistemsko zlostavljanje u dužem vremenskom periodu. Najčešći vidovi psihičkog i emocionalnog zlostavljanja deteta su: uskraćivanje ljubavi i pažnje, emocionalna hladnoća, zatvaranje u mračnu prostoriju, nedostatak komunikacije sa detetom, konstantno vređanje

²⁷ Reljić, D., (2013). Nasilje nad starijim licima. *Godišnjak Pravnog fakulteta*, 4(2), str. 160.

²⁸ Rusac, S., (2006). op. cit., str. 344.

²⁹ Ignjatović, T. et.al. (2016). op. cit., str. 4.

³⁰ Pejak-Prokeš, O., (2006). op. cit., str. 53.

i podsmevanje, navođenje na socijalno neprihvatljivo i destruktivno ponašanje i sl.³¹ Veoma često psihičko nasilje predstavlja samo uvod u fizičko nasilje.

Psihičko, kao i emocionalno nasilje starijih osoba uključuje pokušaje dehumanizacije i njihovo potcenjivanje. Zlostavljanje starijih osoba je bilo koje verbalno ili neverbalno postupanje koje smanjuje njihovo samopoštovanje i tretiranje njihovog psihološkog i emocionalnog integriteta. Ono može uključivati pretnje o korišćenju nasilja, kao i pretnje da će ih ostaviti same i napustiti ih, namerno zastrašivanje, nazivanje pogrdnim imenima, ruganje, vređanje, ignorisanje i preterano kritikovanje, nepoštovanje, ponižavanje, zabranjivanje poseta i socijalno izolovanje, tajenje informacija na koje imaju pravo, često nametanje pitanja smrti i postupanje sa starim osobama kao da su sluge.³² Upravo poslednji vid nasilja koji je naveden u nizu „iznedrio“ je novi vid nasilja nad starijim osobama koji se naziva „sindrom bake robinje“. Reč je o starijim ženama koje dobrovoljno pristaju na ispunjavanje različitih obaveza, kao što su kućni poslovi, čuvanje dece, nega bolesnog člana domaćinstva i sl., a koje sa godinama postaju previše teške za njih. Preopterećenost ovih osoba dovodi do različitih vrsta oboljenja, i psihičkih i fizičkih.³³

Ekonomsko nasilje

Ekonomsko nasilje se može ispoljavati u nasilnom oduzimanju novca i vrednih stvari, kontrolisanju zarade i primanja, trošenju novca isključivo za zadovoljenje ličnih potreba, neispunjavanju obaveza izdržavanja članova koji nisu materijalno obezbeđeni, u zabrani članu porodice da raspolaže kako svojim tako i zajedničkim prihodima i sl.³⁴ Pored navedenog, ekonomski oblici nasilja mogu obuhvatati i sprečavanje zapošljavanja, obrazovanja, pa i stručnog usavršavanja, uskraćivanje prava na vlasništvo, prisiljavanje na odricanje vlasništva i prodaju stvari bez saglasnosti vlasnika.³⁵

Muškarci ponekad pribegavaju sili kako bi primorali svoje ekonomski nezavisne supruge da prodaju svoju imovinu, eliminišući na taj način njihovu ekonomsku sigurnost. Ova vrsta ekonomskog nasilja koju vrše muškarci ekonomski zavisni od supruge veoma često je praćena i fizičkim ili psihičkim

³¹ Ljubojev, N., (2008). op. cit., str. 89.

³² Rusac, S., (2006). op. cit., str. 341.

³³ Reljić, D., (2013). op. cit., str. 160.

³⁴ Počuča, M., (2010a). op. cit., str. 51.

³⁵ Ignjatović, T. et. al. (2016). op. cit., str. 4.

nasiljem koje se obično javlja kao odgovor na ženin otpor.³⁶ Loš ekonomski položaj koji ženama onemogućava da žive samostalno, pa čak i kada su zaposlene, značajniji je kao prepreka napuštanju nasilnika nego kao faktor koji doprinosi samom nasilju.³⁷

Ekonomsko nasilje prema starijim osobama obuhvata novčane manipulacije ili iskorišćavanje, a uključuje i prevare, falsifikovanje i ucenu. Odnosi se na korišćenje novca ili vlasništva starije osobe na nepošten način u cilju ostvarivanja sopstvene dobiti. Svako protivzakonito korišćenje nečije imovine ili novca predstavlja ekonomsko nasilje. Ono može uključivati krađu novca ili druge imovine starije osobe, prodaju njihovih nekretnina ili vlasništva bez njihovog pristanka, zloupotrebu punomoći, naplaćivanje većih cena za stvari koje se kupuju starijoj osobi, otvaranje njihove pošte, menjanje testamenta, nedopuštanje starijoj osobi da se iseli npr. u dom kako bi i dalje imali uvid u njihova primanja (penziju), potpisivanje dokumenata umesto njih, stanovanje u njihovoj kući bez plaćanja troškova, odbijanje mogućnosti da se isele iz kuće i sl.³⁸

Žrtve nasilja u porodici

Nasilnik u porodici, kao i žrtva porodičnog nasilja, može biti bilo koji član porodice. Lica koja se smatraju članovima porodice i koja uživaju posebnu zaštitu od porodičnog nasilja definisana su Porodičnim zakonom.³⁹ To su: supružnici ili bivši supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, tj. lica koje vezuje hraniteljstvo, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i lica koja su bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu.⁴⁰ Upravo navedena lica predstavljaju i najčešće žrtve nasilja u porodici, odnosno to su žene, deca, stare osobe, a ređe i muškarci.

³⁶ Nikolić Ristanović, V., (2008). Preživeti tranziciju: svakodnevni život i nasilje nad ženama u postkomunističkom i postratnom društvu, Beograd, Službeni glasnik, str. 120.

³⁷ Žarković, M. et. al. (2012). op. cit., str. 166.

³⁸ Rusac, S., (2006). op. cit., str. 341.

³⁹ Član 197, stav 3 Porodičnog zakona.

⁴⁰ Počuča naglašava da navedeni članovi porodice predstavljaju porodicu jedino u primeni člana koji reguliše pitanje nasilja u porodici, a ne i davanja definicije porodice u drugim slučajevima. (Počuča, M., (2010b). Porodično pravo, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 51).

Sedamdesetih godina prošlog veka akcenat je bio na istraživanju nasilja nad ženama, kao i nasilja u partnerskim odnosima. Prva studija o rasprostranjenosti nasilja u porodici sprovedena u Srbiji jeste istraživanje o partnerskom nasilju sprovedeno 1993. godine. Ono se zasnivalo na slučajnom uzorku od 192 žene iz opšte beogradske populacije. Na osnovu rezultata istraživanja došlo se do podataka da je 58,3% žena izjavilo da su bile žrtve nekog oblika supružničkog nasilja. Preciznije, 49% su bile žrtve psihičkog nasilja, a 18,7% fizičkog i seksualnog nasilja.⁴¹ Mnoga istraživanja širom sveta o nasilju u porodici svedoče o nasilju koje trpe žene, a koje se najčešće javlja u kombinaciji dva, pa i tri oblika istovremeno – psihičkog, fizičkog i seksualnog nasilja.⁴²

Na osnovu rezultata pomenutog istraživanja porodičnog nasilja Antovićeve i Stojanovića⁴³ dolazimo do saznanja da su žrtve nasilja najčešće bile ženskog pola (78%), prosečne starosti 45,8 godina. Takođe, u istraživanju Dičićeve⁴⁴ sprovedenog 2014. godine, u službi Hitne medicinske pomoći zabeleženo je 18 slučajeva u kojima su žene bile žrtve nasilja u porodici od strane bračnog ili vanbračnog partnera. Sve žene su pretrpele neki oblik fizičkog nasilja, ali i psihičkog, u vidu vređanja, zastrašivanja, omalovažavanja ili pretnji. Pored toga što su žene veoma često žrtve nasilja, one su i žrtve femicida.⁴⁵ Na osnovu izveštaja Mreže žena protiv nasilja sačinjenih na osnovu analize medijskih članaka o ubistvima žena u porodičnom nasilju dolazimo do podatka da je u vremenskom periodu od 1. januara do 30. juna 2019. godine deset žena ubijeno od strane partnera, a jedna žena je izvršila samoubistvo posle dugogodišnjeg trpljenja nasilja. U 2018. godini ubijeno je najmanje trideset žena, a zabeleženo je i osam pokušaja ubistava žena, a u tri slučaja postoji sumnja da se radi o femicidu. U toku 2017. godine u porodičnom nasilju ubijeno je dvadeset šest žena, a tokom 2016. godine trideset tri žene su ubijene od strane muških članova porodice i partnera. Broj ubijenih žena može biti i veći jer postoji mogućnost da nisu svi slučajevi dospeli u

⁴¹ Nikolić Ristanović, V., (1998). War and Crime in the former Yugoslavia. In: V. Ruggiero, N. South and I. Taylor (editors) *The New European Criminology*, London, Routledge, p. 473.

⁴² Više podataka o ženama, žrtvama porodičnog nasilja videti u istraživanju koje su sproveli Viktimološko društvo Srbije i Autonomni ženski centar u: Tejić, M., (2007). *Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi*, Novi Sad, Futura publikacije, str. 15-23.

⁴³ Antović, A. R., Stojanović, J., (2017). op. cit., str. 233.

⁴⁴ Dičić, I., (2016). Zlostavljanje žena od strane bračnog i vanbračnog partnera na teritoriji opštine Petrovac na Mlavi – iskustva u radu Službe hitne medicinske pomoći Petrovac na Mlavi. *ABC – časopis urgentne medicine*, 16(1), str. 28.

⁴⁵ „Femicid je rodno zasnovano ubistvo, koje je učinjeno nad ženama, devojkama, devojčicama, pa i bebama ženskog pola od strane osoba muškog pola.“ (Femicid u Srbiji (2019, Jul 10). Preuzeto sa: <https://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>).

medije, a nemoguće je i utvrditi koliko žena je umrlo od posledica dugogodišnjeg trpljenja nasilja.⁴⁶

Nasilje u porodici se uglavnom posmatra u kontekstu odnosa između muškarca i žene, ali se zanemaruje činjenica da u najvećem broju slučajeva nasilnim scenama prisustvuju i deca. Ona obično posmatraju nasilje ili ga čuju iz druge prostorije, a ponekad i intervenišu kako bi zaštitili slabijeg roditelja ili zatražili pomoć sa strane. Prisustvo dece za vreme nasilja ima direktan uticaj na njihov psihofizički razvoj, a kao posledice se mogu javiti burne emocionalne reakcije i unutrašnji konflikti. U slučajevima nasilja, kada su oba roditelja uključena, kod deteta se može pojaviti konflikt između njegove lojalnosti prema napadaču i žrtvi. U literaturi se navodi da se u mnogim istraživanjima dolazi do zaključka da deca koja su bila svedoci porodičnog nasilja pokazuju adolescentno neprijateljstvo, agresivnost, teškoće prilagođavanja, kao i teškoće u intimnim vezama sa suprotnim polom.⁴⁷ Posledice izloženosti deteta nasilju među roditeljima mogu imati uticaja na to da se kod njih razviju uverenja koja doprinose prenošenju nasilja generacijama. Naime, deca mogu zaključiti da je prihvatljivo da muškarci udaraju žene jer su oni jaki a žene slabe i da je normalno da se nasiljem rešavaju problemi.⁴⁸

Devedesetih godina XX veka istraživači su pokazali zainteresovanost i za nasilje koje se vrši nad starijim osobama. U tom smislu su i navodi Počuče⁴⁹ da se u novije vreme susrećemo sa sve češćim i izraženijim oblikom nasilja u porodici koji čine deca prema svojim roditeljima. Tome svakako doprinosi ostanak u zajedničkom porodičnom domaćinstvu nakon punoletstva, zbog nedostatka sopstvenog stambenog prostora, zaposlenja, tj. materijalnih sredstava za odvojen život i za stvaranje sopstvene porodice.

Žrtve nasilja u porodici mogu biti i muškarci. Oni su najčešće žrtve u partnerskim odnosima ili od dece „nasilnika“. Takođe mogu biti izloženi psihičkom nasilju, koje se uglavnom manifestuje u konstantnom prebacivanju žrtvi da je kao muškarac nesposoban da omogući porodici bolje uslove života. Ponekad psihičko nasilje teže pada nego fizičko. Ono izaziva osećaj krivice, te osoba zbog toga doživljava sebe kao nepotrebnu i ne oseća se više kao deo porodice. Ipak, znatno veći procenat muškaraca nego žena odbija da otkrije identitet svog napadača.⁵⁰

⁴⁶ Više o femicidu u Srbiji za vremenski period od 2010. do 2019. u: Femicid u Srbiji, op. cit.

⁴⁷ Počuča, M., (2010a). op. cit., str. 53.

⁴⁸ Žarković, M. et. al. (2012). op. cit., str. 167.

⁴⁹ Počuča, M., (2010b). op. cit., str. 51.

⁵⁰ Ibid.

Zaključak

Nasilje podrazumeva kršenje osnovnog ljudskog prava i time predstavlja odgovornost kako države tako i čitavog društva. Ipak, patrijarhalna shvatanja o odnosu unutar porodice predstavljala su jedan od primarnih razloga zbog kojih porodično nasilje dugo nije smatrano ozbiljnim oblikom nasilja, nego socijalno prihvatljivim oblikom ponašanja. Tako je u Republici Srbiji nepostojanje inkriminacije za nasilje u porodici potpuno onemogućavalo evidentiranje slučajeva nasilja u porodici, kao i efikasnu zaštitu žrtava tog nasilja, sve do kraja XX veka, kada je sprovedeno prvo istraživanje o zastupljenosti nasilja i porodici.

Nasilje u porodici se ispoljava u različitim oblicima, a najčešće kroz pojavne oblike fizičkog, seksualnog, psihičkog i ekonomskog nasilja. Veoma je rasprostranjeno, a stvarne razmere nasilja u porodici veoma je teško proceniti iz mnogo razloga, stoga možemo zaključiti da je ono mnogo veće i ozbiljnije nego što statistički podaci mogu prikazati. Naročito je važno pitanje prepoznavanja nasilja u porodici kako bi se pronašao izlaz i rešenje za njegovo zaustavljanje. I pored toga što je materija nasilja u porodici zakonski regulisana inkriminisanjem krivičnog dela, uvođenjem porodičnopravnih mera, donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, usvajanjem Istanbulske konvencije i drugih zakona – evidentno je da porodično nasilje ne opada. Stoga smatramo da bi žrtve nasilja trebalo da prijave nasilje, a ne da ga „stavljaju pod tepih“ i „zakopavaju“ misleći da će se „problem“ sam rešiti. Naprotiv, na taj način agonija se produžava i veoma često nasilje postaje sastavni deo života žrtve. Neophodno je da žrtve shvate da one nisu krive za nasilje i da ne treba da se plaše osude okoline, nego da imaju poverenje u institucije koje im mogu pomoći. U tom smislu je potrebno da se uspostavi saradnja i koordinacija rada zdravstvenih ustanova, pravosudnih organa, policije, socijalnih službi, a sve u cilju rešavanja problema nasilja u porodici, jer je i pored adekvatne zakonske regulative femicid u velikoj meri prisutan u Republici Srbiji. Pitanje je zašto je to tako, ko je slaba karika u sistemu?

Krstinić Dalibor, LL.D

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
The University of Business Academy in Novi Sad

Vasiljković Jovana, LL.M

A doctoral candidate, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
The University of Business Academy in Novi Sad, and a legal secretary of the Faculty
of Pharmacy, Novi Sad

THE FORMS OF DOMESTIC VIOLENCE

A b s t r a c t

Domestic violence is not a phenomenon of the modern age, but rather a new interest of the state to recognize it, provide a protection for victims of domestic violence and to fight against it. In Republic of Serbia, domestic violence was incriminated only just in 2002 by amendments to then valid Criminal Code, while our legislator introduced the family law protection as well as the institute of domestic violence in 2005 by the Family Law. Domestic violence refers to a behavior by which one family member threatens the physical and psychological integrity or serenity of another family member. It most often comes out in the form of physical, psychological, sexual and economic violence. The aforementioned forms of domestic violence will be the subject of analysis of this paper. In addition, a special attention will be paid to victims who are most often exposed to domestic violence - women, children, the elderly and men.

Keywords: *domestic violence, physical violence, psychological violence, sexual violence, economic violence, victims of domestic violence*

Literatura

1. Antović, A. R., Stojanović, J., (2017). Sudsko-medicinske karakteristike porodičnog nasilja. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 145(5-6), str. 229-233
2. Dičić, I., (2016). Zlostavljanje žena od strane bračnog i vanbračnog partnera na teritoriji opštine Petrovac na Mlavi – iskustva u radu Službe

- hitne medicinske pomoći Petrovac na Mlavi. *ABC – časopis urgentne medicine*, 16(1), str. 28-38
3. Femicid u Srbiji (2019, Jul 10). Preuzeto sa: <https://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>
 4. Ignjatović, T. et. al. (2016). Korak ka boljoj zaštiti: priručnik za unapređenje koordiniranog odgovora nadležnih službi na nasilje prema ženama, Kikinda, Udruženje građanki/građana, Centar za podršku ženama
 5. Jugović, S. M., (2018). (Ne)delotvornost Zakona o sprečavanju nasilja u Republici Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 52(3), str. 961-975
 6. Kolarić, D., Marković, S., (2018). Pojedine nedoumice u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 66(1), str. 45-71
 7. Knežević, S. B., Gajović, I., (2016). Primena protokola Ministarstva zdravlja za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju u kliničkoj praksi. *PONS – medicinski časopis*, 13(1), str. 16-23
 8. Kelly, J. B., Johnson, M. P., (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family court review*, 46(3), pp. 476-499
 9. Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19
 10. Ljubojev, N., (2008). Zlostavljanje deteta unutar porodice. *Norma*, 13(1-2), str. 81-94
 11. Matijašević-Obradović, J., Stefanović, N., (2017). Nasilje u porodici u svetlu Porodičnog zakona, Krivičnog zakonika i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Pravo – teorija i praksa*, 34(4-6), str. 13-28
 12. Nikolić Ristanović, V., (1998). War and Crime in the former Yugoslavia. In V. Ruggiero, N. South and I. Taylor (editors) *The New European Criminology*, London, Routledge, pp. 462-480
 13. Nikolić Ristanović, V., (2008). Preživeti tranziciju: svakodnevni život i nasilje nad ženama u postkomunističkom i postratnom društvu, Beograd, Službeni glasnik
 14. Porodični zakon, Sl. glasnik RS, br. 18/05, 72/11. dr. zakon i 6/15
 15. Petrušć, N., Konstantinović Vilić, S., (2010). Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije, Beograd, Autonomni ženski centar
 16. Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., (2012). Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici, Beograd, Autonomni ženski centar

17. Pejak-Prokeš, O., (2006). Nasilje u porodici. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 78(1-2), str. 46-58
18. Počuča, M., (2010a). Nasilje u porodici. *Pravo – teorija i praksa*, 27(9–10), str. 49-61
19. Počuča, M., (2010b). Porodično pravo, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
20. Reljić, D., (2013). Nasilje nad starijim licima. *Godišnjak Pravnog fakulteta*, 4(2), str. 143-169
21. Rusac, S., (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), str. 331-34
22. Tejić, M., (2007). Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi, Novi Sad, Futura publikacije
23. Vilić Konstantinović, S., (2013). Nasilje u porodici – Krivičnopravno regulisanje u Srbiji i praksa Evropskog suda za ljudska prava. u: Slobodanka Konstantinović Vilić (urednica), Pravna klinika za zaštitu prava žena – norme i praksa, Beograd, Autonomni ženski centar; Niš, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 77-92
24. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona RS, *Sl. glasnik RS*, br. 10/02
25. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, *Sl. glasnik RS*, br. 94/16
26. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, *Sl. glasnik RS*, Međunarodni ugovori, br. 12/13
27. Žarković, M. et. al. (2012). Ka boljoj zaštiti žrtava u porodici – odgovor pravosuđa, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije
28. Žilić, M., Janković, J., (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), str. 67-87

KONTRADIKTORNE I PRESUDE NA OSNOVU DISPOZITIVNIH RADNJI STRANAKA U SRBIJI I U UPOREDNOM PRAVU

REZIME: Jedan od načina okončanja parničnog postupka je donošenje sudske odluke koja može biti u formi presude i u formi rešenja. Presudom se meritorno odlučuje o podnetom tužbenom zahtevu. Prema sadržaju pravne zaštite koje pružaju presude se dele na kondemnatorne, deklarativne i konstitutivne. Prema načinu donošenja, postoje potpune, delimične, međupresude i dopunske presude. U ovom radu ćemo obraditi vrste presuda prema načinu postupanja ili držanja stranaka u parnici (dispozitivnih radnji stranaka). Zavisno od zakonodavstva, videćemo da u nekim rešenjima postoje određene presude kojih nema u drugim zakonodavstvima. U zakonodavstvu Republike Srbije postoje kontradiktorne presude, presude na osnovu priznanja, presude na osnovu odricanja, presude na osnovu izostanka, presude na osnovu propuštanja i presude bez održavanja rasprave. Zakonodavstva koja će nam poslužiti za analizu određenih presuda su zakonodavstva Hrvatske, Slovenije, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Severne Makedonije i Crne Gore.

Ključne reči: *presuda na osnovu priznanja, presuda na osnovu odricanja, presuda na osnovu izostanka, presuda na osnovu propuštanja, kontradiktorna presuda*

* Doc.dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: marko.stankovic@pravni-fakultet.info

** Doc.dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: danijela.despotovic@pravni-fakultet.info

Uvodna razmatranja

Presudom se meritorno okončava parnični postupak. Prisutne su različite podele presuda zavisno od pristupa, na koji se iste mogu podeliti. U ovom radu ćemo prikazati podelu presuda na osnovu postupka koji je prethodio donošenju presude ili kako neki autori nazivaju „presude na osnovu dispozitivnih radnji stranaka”.¹ To su presude na osnovu priznanja, presude na osnovu propuštanja, presude na osnovu izostanka, kao i presude bez održavanja rasprave. Presuda na osnovu priznanja (izjava o priznanju tužbenog zahteva predstavlja procesnu radnju parnične stranke²) i presuda na osnovu izostanka postoje u svim zakonodavstvima koja analiziramo u ovom radu, a koja su nastali raspadom SFRJ i koji su koristila Zakon o parničnom postupku iz 1976.³ godine kao osnovu. Odredbe o presudi na osnovu odricanja koja se takođe pojavljuje u svim u ovom radu analiziranim zakonima su u potpunosti usklađene sa odredbama presude na osnovu priznanja pa sve što je rečeno za ovu presudu *mutatis mutandis* važi i za presudu na osnovu odricanja.⁴

Još jedna specifična vrsta presude je presuda na osnovu propuštanja. Iz ove presude proizilazi da ako tuženi ospori tužbeni zahtev u odgovori na tužbu, on to mora da učini iznoseći nove činjenice i predlažući nove dokaze. U suprotnom, sud će smatrati da odgovor na tužbu nije ni podnet što stvara uslov za donošenje presude zbog propuštanja.⁵ Ili će podneti odgovor na tužbu koji ne iznosi nove činjenice ili koji ne predlaže dokaze kojima će potvrditi te činjenice sud tumačiti kao sredstvo za odlaganje postupka, a tuženi nema nove činjenice ni dokaze da ospori tužiočeve tvrdnje.

Ni presuda bez održavanja rasprave nije nov institut koji se pojavio u uporednopravnim zakonima o parničnom postupku. Ova presuda postoji još u Zakonu o parničnom postupku iz 1956. godine i bila je predviđena u privrednim sporovima. “ Prema odredbama ovog zakona, presuda se mogla doneti i bez usmene rasprave ako činjenično stanje nije sporno među strankama, a

¹ Više: Jakšić, A. (2018) Građansko procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 554

² Triva, S. Belajec, V., Dika, M., (1986) Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, Narodne Novine, str. 494.

³ Više: Ralčić, T., Tanasković, V., (1980) Zakon o parničnom postupku, sa komentarom, sudskom praksom obrascima i registrom pojmova, Beograd, Književne novine, član 331 presuda na osnovu priznanja i član 332 presuda na osnovu izostanka, str. 530-533

⁴ Više: Keča R., Starović B., (2004). Građansko procesno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, str. 365-

⁵ Jakšić, A., *op. cit.*, str. 556.

obe su se stranke odrekle glavne rasprave.”⁶ Odredbama Zakona o parničnom postupku 1976. godine nije bilo predviđeno da stranke predlože ili pristanu na donošenje presude bez održavanja rasprave jer je sud po službenoj dužnosti donosio ovu presudu kada su ispunjeni zakonski uslovi.⁷

Kontradiktorna presuda

Kao jedna od presuda koja se može doneti nakon okončanja glavne rasprave je presuda na osnovu obostranog raspravljanja. Kontradiktorna presuda postoji kada su u parničnom postupku zahtevi stranaka suprotni i međusobno se isključuju. Naime, tužilac u tužbi zahteva donošenje presude u svoju korist, a tuženi osporava tužbeni zahtev i upusti se u raspravljanje, po pravilu ističe zahtev da sud svojom presudom odbije zahtev tužioca. Kontradikcija postoji ili o činjenicama ili o pravu, ili o činjenicama i o pravu. U ovakvom slučaju sud raspravlja o kontradikcijama stranaka uz učešće obe parnične stranke i donosi presudu koja ima karakteristike kontradiktorne aktivnosti tužioca i tuženog.⁸ Ova presuda je pravilo i sadrže je u svi zakoni koje smo prikazali u ovom radu.

Presuda bez održavanja rasprave

Ova vrsta presude je korišćena u privrednim sporovima. Kasnije je prilagođena i opštem parničnom postupku. “U kontradiktorne presude spada i presuda koja se donosi bez održavanja rasprave, jer sud može da donese ovakvu presudu samo nakon što je primio odgovor na tužbu.”⁹ Smisao ove presude se ogleda u efikasnosti sudova i što efikasnijem suđenju, pridržavajući se suđenja u razumnom roku. Smatra se da ako je tuženi nakon dobijanja tužbe na odgovor, isti dostavio sudu u određenom roku, da sud na osnovu raspravljanja koje je izneo tužilac u tužbi i tuženi u odgovoru na tužbu, može doneti presudu bez održavanja rasprave. Potrebno je da se ispune određeni uslovi a to je da među strankama nisu sporne činjenice i da ne postoje druge smetnje za donošenje ove vrste presude. Tuženi može u odgovoru na tužbu da ospori tužbeni zahtev, ali ako ne iznese nove činjenice i navede nove dokaze kojima potkrepljuje te činjenice, a tužiočeve činjenice ne osporava, sud

⁶ Culja, S., (1957). Građanski parnični postupak FNRJ, Zagreb, Školska Knjiga, str. 634.

⁷ Stanković, G., (2013), Presuda bez održavanja rasprave, Novi Sad, *Pravo teorija i praksa*, (7-9), str. 2-3.

⁸ Momčilović R., Grdić Prstojević, V., (2008). Građansko procesno pravo, Mladenovac, Grafika Komerc, str. 87.

⁹ Jakšić, A., (2018). Građansko procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 554.

može radi efikasnosti postupka da donese presudu bez održavanja rasprave. Prikazaćemo odredbe u određenim zakonima koje regulišu ovu vrstu presude.

U zakonodavstvu Republike Srbije je u članu 291 ZPPSRB navedeno da „Predsednik veća može, u toku pripremanja glavne rasprave, posle prijema odgovora na tužbu, da donese presudu, ako utvrdi da među strankama nisu sporne činjenice i da ne postoje druge smetnje za donošenje odluke.”

Odredbom člana 332.a ZPPHRV zakonodavstva Republike Hrvatske normirano je da: „Ako je tuženik u odgovoru na tužbu priznao odlučne činjenice, nezavisno o tome što je osporio tužbeni zahtev, sudija pojedinac, odnosno predsednik veća može bez zakazivanja ročišta doneti presudu (član 325 i 329), ako ne postoje druge smetnje za njeno donošenje.”

U zakonodavstvu Republike Crne Gore je u članu 282 ZPPCG navedeno da „Kad, po prijemu odgovora na tužbu, sud utvrdi da među strankama nije sporno činjenično stanje i da ne postoje druge smetnje za donošenje odluke može bez zakazivanja ročišta doneti odluku o sporu.”

U zakonodavstvu Republike Severne Makedonije je u članu 270 ZPPMAK navedeno da „Nakon prijema odgovora na tužbu, ako sud utvrdi da činjenično stanje nije sporno između stranaka i da nema drugih prepreka za pokretanje postupka, sud može doneti odluku bez saslušanja stranaka.” Presuda bez održavanja rasprave u članu 321 istog Zakona je navedeno da „Ako tuženi u odgovoru na tužbu prizna navedene činjenice, nezavisno što osporava tužbeni zahtev, sudija pojedinac, odnosno predsednik veća može bez zakazivanja ročišta da donese presudu (članovi 311 i 315) ako ne postoji prepreke za njeno donošenje.”

U zakonodavstvima Republike Slovenije, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske nisu regulisane odredbe o presudi bez održavanja rasprave.

U zakonima Republike Srbije, Republike Hrvatske, Republike Crne Gore i Republike Severne Makedonije jeste regulisana i to skoro identično. U makedonskim parničnom zakonu postoje dve odredbe koje regulišu ovu vrstu presude.

Presuda na osnovu priznanja

Ova vrsta presude je dobro poznata u svim prikazanim parničnim zakonima koji su analizirani u ovom radu. Pojavila se u prvom posleratnom ili prvom jugoslovenskom Zakonu o parničnom postupku iz 1929.¹⁰ godine (u daljem tekstu

¹⁰ Više: Niketić, G., (1934). Građanski parnični postupak, Beograd, Geca Kon, str. 403, Ako tuženik na prvom ročištu ili na usmenoj spornoj raspravi izrično prizna sasvim ili od česti tužbeni zahtev, onda će se po predlogu tužiočevu doneti presuda na osnovu priznanja. (čl. 491).

ZPP1929). Javlja se i u drugom Zakonu parničnom postupku iz 1956. godine¹¹ (u daljem tekstu ZPP1956). U trećem Zakonu o parničnom postupku iz 1976. godine (u daljem tekstu ZPP1976) je normirana u članu 331,¹² dok je u četvrtom Zakonu o parničnom postupku iz 2004. godine (u daljem tekstu ZPP2004) normirana članom 336.¹³ Donosi se kada tuženi prizna tužbeni zahtev tužioca bez daljeg raspravljanja. Sud će doneti presudu na osnovu priznanja, ali opreza radi mora da vodi računa da li stranke mogu da disponiraju svojim zahtevima. Mora da se uveri da je tužbeni zahtev dopušten. U suprotnom neće doneti ovu vrstu presude. Prikazaćemo kako su uporednopravna zakonodavstva regulisala odredbe o ovoj presudi u svojim nacionalnim zakonima.

U zakonodavstvu Republike Srbije u članu¹⁴ 348 ZPPSRB je normirano da “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna tužbeni zahtev, sud će bez daljeg raspravljanja da donese presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja). Sud neće da donese presudu na osnovu priznanja i kad su ispunjeni uslovi, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu da raspolažu (član 3, stav 3). Donošenje presude na osnovu priznanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2, ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Priznanje tužbenog zahteva, na ročištu ili u podnesku, tuženi može da opozove do donošenja presude i bez pristanka tužioca.”

U zakonodavstvu Republike Hrvatske je u članu¹⁵ 331 ZPPHRV navedeno da “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna tužbeni zahtev, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom prihvata tužbeni zahtev (presuda na temelju priznanja). Sud neće doneti presudu na temelju priznanja i kad je udovoljeno potrebnim uslovima, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 3). Donošenje presude na temelju priznanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2. ovog člana pre toga pribave obaveštenja. Priznanje tužbenog zahteva, na ročištu ili u pismenom podnesku, tuženi može i bez pristanka tužioca opozvati do donošenja presude.”

¹¹ Poznić, B., et al. (1957) Zakon o parničnom postupku sa komentarom, Beograd, Nova administracija, str. 287.

¹² Triva, S., Dika, M., (1991) Zbirka pravnih propisa, Zakon o parničnom postupku od 24.12.1976. godine, Zagreb, Narodne novine, str. 240.

¹³ Zakon o parničnom postupku, *Sl. glasnik RS*, br. 125/04, 111/09.

¹⁴ Zakon o parničnom postupku Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 49/13–odluka US, 74/13 – odluka US, 55/14 i 87/18 (u daljem tekstu ZPPSRB).

¹⁵ Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske, *Sl. SFRJ*, br. 4/77 i 36/77. (Sl. SFRJ, br. 6/80, 36/82, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90 i 35/91. NN br. 91/92, NN br. 112/99, NN br. 88/01, NN br. 117/03, NN br. 88/05, Odluka USRH br. U-I-1569/04 i dr. NN br. 2/07 i 96/08, NN br. 84/08, NN br. 123/08) NN br. 57/11 i NN br. 25/13 (u daljem tekstu ZPPHRV)

U zakonodavstvu Republike Slovenije u članu¹⁶ 316 ZPPSLO normirano je da “Ako je tuženi priznao zahtev do kraja glavnog pretresa, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu (presuda na osnovu priznanja). Sud ne donosi presudu na osnovu priznanja, iako su potrebni uslovi ispunjeni, ako utvrdi da je reč o zahtevu koji stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Presuda o priznavanju odlaže se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana pribave obaveštenja. Priznavanje zahteva na ročištu ili u pisanom zahtevu može tuženi opozvati čak i bez pristanka tužioca do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Republike Crne Gore je u članu¹⁷ 337 ZPPCG je normirano da “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna celi ili deo tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev u delu u kome se priznaje tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja). Sud neće doneti presudu na osnovu priznanja i kad su ispunjeni potrebni uslovi, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 4, stav 3). Donošenje presude na osnovu priznanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Priznanje tužbenog zahteva, na ročištu ili u podnesku, tuženi može i bez pristanka tužioca da opozove do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Republike Srpske je u članu¹⁸ 180 ZPPSRP normirano da “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna tužbeni zahtev, sud će

¹⁶ Zakon o parničnom postupku Republike Slovenije, Zakon o pravdnem postopku – ZPP (*Uradni list RS*, št. 26/99 z dne 15. 4. 1999), – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku – ZPP-A (*Uradni list RS*, št. 96/02 z dne 14. 11.2002), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o razveljavitvi šestega odstavka 168. člena Zakona o pravdnem postopku, kolikor gre za sodne takse za vložitev tožbe, št.U-I-255/99-28 (*Uradni list RS*, št. 58/03 z dne 18. 6. 2003), – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku – ZPP-B (*Uradni list RS*, št. 2/04 z dne 15. 1.2004), – Zakon o delovnih in socialnih sodiščih – ZDSS-1 (*Uradni list RS*, št. 2/04 z dne 15. 1. 2004), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o delni razveljavitvi 11. člena Zakona o pravdnem postopku, št.U-I-145/03-9 (*Uradni list RS*, št. 69/05 z dne 22. 7. 2005), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o razveljavitviprvega odstavka 105.a člena Zakona o pravdnem postopku, št. U-I-74/05 (*Uradni list RS*, št. 90/05 z dne 10. 10.2005), kolikor določa, da je treba vlogi, ki vsebuje napoved pritožbe, v postopkih za izdajo plačilnega naloga v gospodarskih sporih priložiti dokazilo o plačilu sodne takse, – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o delni razveljavitvi 366. člena Zakona o pravdnem postopku, št.U-I-55/04-10 (*Uradni list RS*, št. 43/06 z dne 21. 4. 2006) in – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnempostopku – ZPP-C (*Uradni list RS*, št. 52/07 z dne 12. 6.2007). Zakon o pravdnem postopku (uradno prečiščeno besedilo) (ZPP-UPB3) *Uradni list RS* 73/07 od 13.08.2007 (u daljem tekstu ZPPSLO).

¹⁷ Zakon o parničnom postupku Crne Gore, *Sl. list RCG*, br. 22/04, 28/05-odluke US i 76/06 i *Sl. list CG* br. 47/15-dr. zakon, 48/15, 51/17, 75/17-odluka US, 62/18-odluka US i 34/19 (u daljem tekstu ZPPCG).

¹⁸ Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, *Sl. glasnik RS*, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 - odluka US, 45/09 - odluka US, 49/09 i 61/13, (u daljem tekstu ZPPSRP).

bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja). Sud neće doneti presudu na osnovu priznanja i kad su ispunjeni potrebni uslovi, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 2). Donošenje presude na osnovu priznanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Priznanje tužbenog zahteva, na ročištu ili u pismenom podnesku, tuženi može i bez pristanka tužioca opozvati do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Republike Severne Makedonije je u članu¹⁹ 317 ZPPMAK navedeno da “Ako tuženi, pre okončanja glavne rasprave prizna tužbeni zahtev, sud će bez naknadnog raspravljanja doneti presudu kojom će usvojiti tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja). Sud neće doneti presudu na osnovu priznanja i kada su ispunjeni potrebni uslovi ako utvrdi da postoji zabrana kojom stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Donošenje presude na osnovu priznanja odlaže se ako je potrebno da se pribavi obaveštenje za okolnosti iz ovog člana. Priznanje tužbenog zahteva na ročištu ili pismenim podneskom tuženi može i bez saglasnosti tužioca da opozove do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine je u članu²⁰ 180 ZPPBIH navedeno da “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna tužbeni zahtev, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja). Sud neće doneti presudu na osnovu priznanja i kad je udovoljeno potrebnim uslovima, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 2). Donošenje presude na osnovu priznanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana, pre toga pribave obaveštenja. Priznanje tužbenog zahteva, na ročištu ili u pismenom podnesku, tuženi može i bez pristanka tužioca opozvati do donošenja presude.”

Iz prikazanog možemo utvrditi da je skoro u svim parničnim zakonima identično regulisana odredba o presudi na osnovu priznanja. Jedino odstupanje pravi parnični zakon Crne Gore koji precizira: “Ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna celi ili deo tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev u delu u kome se priznaje tužbeni zahtev (presuda na osnovu priznanja).” Svi ostali parnični zakoni ne navode u kom delu se vrši priznanje jer se smatra da tuženi priznaje tužbeni zahtev u celosti, koji sud usvaja i donosi presudu na osnovu priznanja.

¹⁹ Zakon o parničnom postupku Republike Makedonije, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 79/05, br. 110/08, br. 83/09, br. 116/10 i br. 07/11 (u daljem tekstu ZPPMAK).

²⁰ Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 53/03, br. 73/05, 19/06 i 98/15 (u daljem radu ZPPBIH).

Presuda na osnovu odricanja

Ova presuda se prvi put u domaćem zakonodavstvu javila u ZPP1929.²¹ Zakonodavac je izostavio u ZPP1956. Ponovo se vraća u domaće zakonodavstvo u ZPP1976 u članu 331a. Ostaje i u ZPP2004 u članu 337. “Odricanje od tužbenog zahteva je dispozitivna parnična radnja tužioca kojom on raspolaze predmetom parnice – svojim tužbenim zahtevom. Svojom izjavom o odricanju od tužbenog zahteva, koja predstavlja procesnu izjavu volje, tužilac saopštava sudu da je njegov zahtev neosnovan”.²² Ako je ova izjava dopuštena, sud onda bez daljeg raspravljanja donosi presudu kojom odbija tužbeni zahtev. Tada se ne zahteva pristanak tuženog. Prikazaćemo kako su odredbe o presudi na osnovu odricanja regulisane u uporednopravnim zakonima o parničnom postupku.

U zakonodavstvu Republike Srbije je u članu 349 ZPPSRB navedeno je da “Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja da donese presudu kojom odbija tužbeni zahtev (presuda na osnovu odricanja). Za odricanje od tužbenog zahteva nije potreban pristanak tuženog. Sud neće da donese presudu na osnovu odricanja i kad su ispunjeni uslovi, ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Donošenje presude na osnovu odricanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 3 ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Odricanje od tužbenog zahteva, na ročištu ili u podnesku, tužilac može da opozove do donošenja presude i bez pristanka tuženog.”

U zakonodavstvu Republike Hrvatske je u članu 331.a ZPPHRV navedeno da “Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom odbija tužbeni zahtev (presuda na temelju odricanja). Za odricanje od tužbenog zahteva nije potreban pristanak tuženog. Sud neće doneti presudu na temelju odricanja i kad je udovoljeno potrebnim uslovima ako utvrdi da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 3). Donošenje presude na temelju odricanja odložiće će se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 3 ovog članka prethodno pribave obaveštenja. Odricanje od tužbenog zahteva, na

²¹ Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama za Kraljevinu Jugoslaviju od 13.07.1929. godine u članu 490 je normirao „Ako se tužilac na prvom ročištu ili na usmenoj spornoj raspravi izrečno odreče svoga zahteva onda će se tužbeno traženje po predlogu tuženikovu odbiti presudom na osnovu odricanja. Ako se odricanje tiče samo jednog ili više utuženih zahteva, onda se može na osnovu odricanja po predlogu doneti delimična presuda.“

²² Stanković, G., (2013). Građansko procesno pravo, Beograd, Megatrend Univezitet, str. 485.

ročištu ili u pisanom podnesku, tužilac može i bez pristanka tuženog opozvati do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Republike Slovenije je u članu 317 ZPPSLO navedeno “Ako se tužilac odrekne zahteva do kraja glavnog pretresa, sud donosi presudu kojom odbija zahtev bez daljeg razmatranja (presuda zasnovana na odricanju). Odricanje od zahteva ne zahteva saglasnost tuženog. Sud ne donosi presudu zasnovanu na odricanju, čak i ako su ispunjeni potrebni uslovi ako utvrdi da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 3). Izricanje presude na osnovu odricanja odlaže se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 3 ovog člana pribave obaveštenja. Odricanje zahteva na ročištu ili u pisanom obliku podnosioc zahteva može opozvati i bez pristanka tuženog do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Republike Crne Gore je u članu 338 ZPPCG navedeno “Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne celog ili dela tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljavanja doneti presudu kojom odbija tužbeni zahtev u delu u kome se tužilac odrekao (presuda na osnovu odricanja). Za odricanje od tužbenog zahteva nije potreban pristanak tuženog. Sud neće doneti presudu na osnovu odricanja i kad su ispunjeni potrebni uslovi ako nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 4, stav 3). Donošenje presude na osnovu odricanja odlaže se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 3 ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Odricanje od tužbenog zahteva, na ročištu ili u pisanom podnesku, tužilac može i bez pristanka tuženog opozvati do donošenja presude.” U zakonodavstvu Republike Srpske je u članu 181 ZPPSRP navedeno da “Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljavanja doneti presudu kojom odbija tužbeni zahtev (presuda na osnovu odricanja). Za odricanje od tužbenog zahteva nije potreban pristanak tuženog. Tužilac može do donošenja presude, na ročištu ili u pismenom podnesku, opozvati odricanje od tužbenog zahteva bez pristanka tuženog.”

U zakonodavstvu Republike Severne Makedonije je u članu 318 ZPPMAK navedeno da “Ako se tužilac pre zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljavanja da donese presudu kojom se odbija tužbeni zahtev (presuda na osnovu odricanja). Za odustajanje od tužbe nije potrebna saglasnost tuženog. Sud neće da donese presudu na osnovu odricanja i kada su ispunjeni potrebni uslovi ako utvrdi da postoji zabrana kojom stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Donošenje presude na osnovu odricanja će se odložiti ako je potrebno da se okolnosti iz stava 3 ovog člana prethodno ispituju. Odricanje od tužbenog zahteva na ročištu ili

pismenim podneskom tužilac može i bez saglasnosti tuženog da opozove sve do donošenja presude.”

U zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine je u članu 181 ZPPBIH navedeno da “Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom odbija tužbeni zahtev (presuda na osnovu odricanja). (2) Za odricanje od tužbenog zahteva nije potreban pristanak tuženog. (3) Tužilac može do donošenja presude, na ročištu ili u pisanom podnesku, opozvati odricanje od tužbenog zahteva bez pristanka tuženog.”

Kao što vidimo iz prikazanog, odredbe o presudi na osnovu odricanja su skoro identične u svim prikazanim parničnim zakonima. Opet uviđamo da odstupanje pravi parnični zakon Crne Gore koji pravi podelu na deo tužbenog zahteva “ako tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne celog ili dela tužbenog zahteva, sud će bez daljeg raspravljanja doneti presudu kojom odbija tužbeni zahtev u delu u kome se tužilac odrekao (presuda na osnovu odricanja).” Svi ostali parnični zakoni ne navode u kom delu se vrši odricanje jer se smatra da tužilac se odriče od tužbenog zahteva u celosti, koji sud usvaja i donosi presudu na osnovu odricanja.

Presuda na osnovu izostanka

Ova vrsta presude se prvi put javlja u domaćem zakonodavstvu u ZPP1929. Tada je nosila naziv presuda izostanka ili propuštanja,²³ Ostaje i u ZPP1956 pod nazivom presuda zbog izostanka, normirana u članu 321. U ZPP1976 normirana je u članu 332. Međutim, ZPP2004 nije normirao odredbe o ovoj presudi. Iz ove presude se kasnije normirala presuda na osnovu propuštanja. Ova vrsta presude se naziva kontumaciona presuda, nastala od latinske reči *contumax* što znači tvrdoglav, prkosan. Presuda na osnovu izostanka se donosi u parničnim postupcima kada je tuženom dostavljena tužba zajedno sa pozivom na pripremno ročište ili ročište za glavnu raspravu i ako tuženi ne dođe na njih, a uredno je pozvan, nije podneskom osporio tužbeni zahtev i svoj nedolazak nije opravdao, a tužiočeva osnovanost tužbenog zahteva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi i činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je sam tužilac podneo ili sa činjenicama koje su opštepoznate i ne postoje opštepoznate okolnosti zbog kojih tuženi nije mogao da dođe na ročište. Tada sud donosi presudu na osnovu izostanka. Neće doneti presudu na osnovu izostanka ako iz činjenica

²³ Niketić, G., *op. cit.*, str. 403.

navedenih u tužbi ne proizlazi osnovanost tužbenog zahteva, a tužba na ročištu nije preinačena. Tada sud donosi presudu kojom se tužbeni zahtev odbija. U slučaju sumnje oko urednosti poziva tuženom, sud može odložiti donošenje presude na osnovu izostanka i naložiti da se ispita urednost slanja i prijema poziva koji ne može biti duži od 30 dana ako se dostavlja u zemlji, a ako se dostavlja licu koje je u inostranstvu ne duži rok od šest meseci.

Prikazaćemo odredbe o presudi na osnovu izostanka u navedenim parničnim zakonima.

U zakonodavstvu Republike Srbije je u članu 351 ZPPSRB navedeno da „Kad tuženi kome tužba nije dostavljena na odgovor, već mu je tužba dostavljena zajedno sa pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano ili ako dođe na ta ročišta, ali neće da se upusti u raspravljanje, a ne ospori tužbeni zahtev, sud će da donese presudu kojom se usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog izostanka) ako su ispunjeni sledeći uslovi: 1) tuženi je uredno pozvan; 2) tuženi nije podneskom osporio tužbeni zahtev; 3) osnovanost tužbenog zahteva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi; 4) činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je sam tužilac podneo ili sa činjenicama koje su opštepoznate; 5) ne postoje opštepoznate okolnosti zbog kojih tuženi nije mogao da dođe na ročište. Presuda zbog izostanka neće da se donese i kad su ispunjeni uslovi iz stava 1. ovog člana, ako radi se o zahtevima kojima stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Donošenje presude zbog izostanka odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2. ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizlazi osnovanost tužbenog zahteva, a tužba na ročištu nije preinačena, sud će da donese presudu kojom se tužbeni zahtev odbija. Donošenje presude zbog izostanka može da se odloži i ako nema dokaza da je tuženi uredno pozvan, a nesumnjivo je da mu je poziv upućen. U tom slučaju sud će da odredi rok, koji ne može da bude duži od 30 dana za dostavu u Republici Srbiji, odnosno duži od roka potrebnog za dostavljanje u smislu člana 133, stav 2 ovog zakona, da se proverí da li je tuženi uredno pozvan. Ako se u određenom roku utvrdi da je tuženi bio uredno pozvan, sud će da donese presudu zbog izostanka. U slučajevima propisanim u st. 4 i 5 ovog člana, presudu zbog izostanka sud može da donese bez izjašnjavanja stranaka.”

U zakonodavstvu Republike Hrvatske je u članu 332. ZPPHRV navedeno da „Kad tuženi kome tužba nije dostavljena na odgovor, već mu je samo dostavljena zajedno s pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište do njegovog zaključenja, ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta, ali se neće upustiti u raspravljanje

ili se udalji s ročišta, a ne ospori tužbeni zahtev sud će na predlog tužioca ili po službenoj dužnosti doneti presudu kojom se prihvata tužbeni zahtev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno ovim uslovima: 1) ako je tuženi bio uredno pozvan, 2) ako tuženi nije podneskom osporio tužbeni zahtev, 3) ako osnovanost tužbenog zahteva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, 4) ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtev nisu u protivrečnosti sa dokazima koje je sam tužilac podneo ili s činjenicama koje su opštepoznate, 5) ako ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženog sprečili opravdani razlozi da dođe na ročište.

Neće se doneti presuda zbog izostanka i kad je udovoljeno uslovima iz stava 1. ovog člana ako sud nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 3, stav 3). Donošenje presude zbog izostanka odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana pre toga pribave obaveštenja. Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizlazi osnovanost tužbenog zahteva, a tužba na ročištu nije preinačena, sud će doneti presudu kojom se tužbeni zahtev odbija. Donošenje presude zbog izostanka može se odložiti i ako nema dokaza da je tuženi uredno pozvan, a nesumnjivo je da mu je poziv upućen. U tom slučaju predsednik veća određuje rok, koji ne može biti duži od trideset dana za dostavu u zemlji odnosno duži od šest meseci za dostavu u inostranstvu, da se proverí da li je tuženi uredno pozvan. Ako se u tom roku utvrdi da je tuženi bio uredno pozvan, predsednik veća donosi presudu zbog izostanka. Protiv rešenja kojim se odbija predlog tužioca da se donese presuda zbog izostanka žalba nije dopuštena. U slučajevima predviđenim u st. 3 i 5 ovog članka presudu zbog izostanka sud može doneti bez saslušanja stranaka.”

U zakonodavstvu Republike Severne Makedonije je u članu 320 ZPPMAK navedeno da „Kada tuženi u odgovoru na tužbu nije osporio tužbeni zahtev, ili ne dođe na pripremno ročište do njegovog zaključenja, ili na prvo ročište za glavnu raspravu, ako pripremno ročište nije ni održano ili ako dođe na ova ročišta ali se ne upusti u raspravljanje ili se udalji sa ročišta, a ne ospori tužbeni zahtev, doneće se presuda kojom se usvaja tužbeni zahtev (presuda na osnovu izostanka) ako su ispunjeni sledeći uslovi: 1) da je tuženi uredno pozvan; 2) da je tužilac predložio donošenje presude na osnovu izostanka; 3) ako tuženi nije odgovorio na tužbu ili na drugi podnesak i nije osporio tužbeni zahtev; 4) osnovanost tužbenog zahteva proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi; 5) činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima što je sam tužilac podneo uz tužbu ili sa opštepoznatim činjenicama i 6) da ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizilaze razlozi da je tuženi opravdano sprečen da dođe na ročište.

Ne može se doneti presuda zbog izostanka i kada su ispunjeni uslovi iz stava 1 ovog člana ako sud nađe da stranke ne mogu da raspolazu sa tužbenim zahtevom (član 3, stav 3). Donošenje presude na osnovu izostanka će se odložiti ako je potrebno da se prethodno provere okolnosti iz stava 2 ovog člana. Ako iz činjenica koji su navedeni u tužbi ne proizilazi osnovanost tužbenog zahteva, a tužba nije na ročištu preinačena, sud će da donese presudu kojom odbija tužbeni zahtev. Donošenje presude na osnovu izostanka može da se odloži i u slučaju ako nema dokaza da je tuženi uredno pozvan, a nema sumnje da mu je poziv uredno poslat. U tom slučaju, predsednik veća će opredeliti rok koji ne može biti duži od 30 dana za dostavljanje u zemlji odnosno ne duži od šest meseci za dostavljanje u inostranstvu, da se proverí da li je tuženi uredno pozvan. Ako se u tom roku utvrdi da je tuženi bio uredno pozvan, predsednik veća će doneti presudu na osnovu izostanka. Protiv rešenja suda kojim se odbija predlog tužioca da donese presudu na osnovu izostanka nije dozvoljena posebna žalba. U slučajevima predviđenim u stavovima 3 i 5 ovog člana presuda na osnovu izostanka sud može doneti i bez saslušavanja stranaka.”

U zakonodavstvima Republike Slovenije, Republike Crne Gore, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine nisu regulisane odredbe o presudi na osnovu izostanka.

S druge strane Republika Makedonija detaljnije reguliše ovu odredbu i unosi „da je tužilac predložio donošenje presude na osnovu izostanka” u smislu da donošenje ove presude mora predložiti tužilac. U ostalom delu, odredbe su u većem delu identične u parničnim zakonima Republike Srbije, Republike Severne Makedonije i Republike Hrvatske.

Presuda na osnovu propuštanja

Ova vrsta presude postoji u svim u ovom radu prikazanim parničnim zakonima. Nastala je iz presude na osnovu izostanka. Njen termin se prvi put koristio u ZPP1929. Onda je izostavljena prilikom izrade Zakona o parničnom postupku 1957. godine, a nije bila normirana ni u Zakonu o parničnom postupku iz 1976. godine. Ponovo se javlja u ZPP2004 u članu 338. Koristi se u redovnim ili opštim parničnim postupcima. Uslovi koji moraju biti ispunjeni su da je tuženom uredno dostavljena tužba sa poukom o posledicama propuštanja, da činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je sam tužilac podneo ili sa činjenicama koje su opštepoznate, da osnovanost tužbenog zahteva proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi i da ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizilazi da su tuženog sprečili

opravdani razlozi da odgovori na tužbu. Sud neće doneti presudu ako stranke disponiraju zahtevima koji su u suprotnosti sa javnim poretком, imperativnim propisima, dobrim običajima i moralom. Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizilazi osnovanost tužbenog zahteva sud će da zakaže pripremno ročište i ako na tom ročištu tužba nije prinačena, sud će presudom odbiti tužbeni zahtev. Slično kao i kod presude na osnovu izostanka, ako postoji sumnja da je tužba dostavljena tuženom na odgovor, sud može da odloži donošenje presude, i da naloži da se proverí dostavljanje. Ako je dostavljanje vršeno licu koje se nalazi u državi onda je rok 30 dana, a ako se dostavljanje vrši licu koje je u inostranstvu onda je rok do 6 meseci. Prikazaćemo kako su odredbe o presudi na osnovu propuštanja regulisane u uporednopravnim zakonima o parničnom postupku.

U zakonodavstvu Republike Srbije je u članu 350 ZPPSRB normirano da „Ako tuženi ne podnese odgovor na tužbu u određenom roku, sud donosi presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog propuštanja), ako su ispunjeni sledeći uslovi: 1) tuženom je uredno dostavljena tužba sa poukom o posledicama propuštanja; 2) činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je sam tužilac podneo ili sa činjenicama koje su opštepoznate; 3) osnovanost tužbenog zahteva proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi; 4) ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizilazi da su tuženog sprečili opravdani razlozi da odgovori na tužbu. Presuda zbog propuštanja neće da se donese i kad su ispunjeni uslovi iz stava 1 ovog člana, ako sud nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu da raspolazu (član 3, stav 3). Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizilazi osnovanost tužbenog zahteva, sud će da zakaže pripremno ročište, a ako tužba na pripremnom ročištu nije preinačena, sud će da donese presudu kojom se tužbeni zahtev odbija. Donošenje presude zbog propuštanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2 ovog člana prethodno pribave obaveštenja. Donošenje presude zbog propuštanja može da se odloži i ako nema dokaza da je tuženom uredno dostavljena tužba, a nesumnjivo je da mu je tužba poslata. U tom slučaju sud će da odredi rok koji ne može da bude duži od 30 dana za dostavljanje u Republici Srbiji, odnosno duži od roka potrebnog za dostavljanje u smislu člana 133, stav 2 ovog zakona, da se proverí da li je tuženom uredno dostavljena tužba. Ako se u određenom roku utvrdi da je tuženom bila uredno dostavljena tužba, sud će da donese presudu zbog propuštanja. U slučajevima propisanim u st. 4 i 5 ovog člana, presudu zbog propuštanja sud može da donese bez izjašnjavanja stranaka.”

U zakonodavstvu Republike Hrvatske je u članu 331.b ZPPHRV normirano da „Ako tuženi ne podnese odgovor na tužbu u određenom roku, doneće

se presuda kojom se prihvata tužbeni zahtev (presuda zbog ogluhe), ako bude udovoljeno ovim uslovima: 1. ako su tuženom tužba i poziv za davanje odgovora na tužbu uredno dostavljeni, 2. ako osnovanost tužbenog zahteva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtev nisu u protivnosti s dokazima koje je sam tužilac podneo ili s činjenicama koje su opštepoznate, ako ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženog sprečili opravdani razlozi da podnese odgovor na tužbu. Neće se doneti presuda zbog ogluhe i kad je udovoljeno uslovima iz stava 1. ovoga člana ako sud nađe da je reč o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (članak 3, stavak 3). Donošenje presude zbog ogluhe odložiće će se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 2. ovoga članka pre toga pribave obaveštenja.

Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizlazi osnovanost tužbenoga zahteva, sud će odrediti pripremno ročište i ako na tom ročištu tužilac ne preinači tužbu, doneće presudu kojom se tužbeni zahtev odbija. Donošenje presude zbog ogluhe može se odložiti i ako nema dokaza da su tuženom uredno dostavljeni tužba i poziv za davanje odgovora na tužbu, a nesumnjivo je da su mu upućeni. U tom slučaju odrediće se rok, koji ne može biti duži od trideset dana za dostavu u zemlji, odnosno duži od šest meseci za dostavu u inostranstvu, da se proverí jesu li tužba i poziv za davanje odgovora na tužbu tuženom uredno dostavljeni. Ako se u tom roku utvrdi da su ta pismena bila tuženom uredno dostavljena, doneće se presuda zbog ogluhe. Protiv rešenja suda kojim odbija predlog tužioca da se donese presuda zbog ogluhe žalba nije dopuštena. U slučajevima iz stava 3 i 5 ovoga člana presuda zbog ogluhe može se doneti i bez saslušanja stranaka.”

U zakonodavstvu Republike Slovenije je u članu 318 ZPPSLO navedeno da „Ako tuženi ne odgovori na zahtev u roku iz člana 277 ovog zakona, sud će doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda na osnovu propuštanja), ako su ispunjeni sledeći uslovi: 1. da je tuženom uredno uručena tužba; 2. da nije zahtev kojim stranke ne mogu da raspolažu (treći stav člana 3, ovog zakona); 3. da je tužba utemeljena na činjenicama navedenim u prijavi; 4. da činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je podneo sam tužilac ili sa činjenicama koje su opšte poznate. Donošenje presude na osnovu propuštanja može se po potrebi odložiti dok se ne provere okolnosti iz prethodnog stava. Ako činjenice navedene u tužbi ne pokažu da je tužbeni zahtev osnovan, sud će doneti presudu kojom se tužbeni zahtev odbija.”

U zakonodavstvu Republike Crne Gore je u članu 339 ZPPCG normirano da „Ako tuženi u roku iz člana 279, stav 1 ovog zakona ne odgovori na tužbu,

sud donosi presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog propuštanja), ako su ispunjeni sledeći uslovi: 1) ako je tuženom uredno dostavljena tužba na odgovor; 2) ako se ne radi o zahtevu kojim stranke ne mogu raspolagati (član 4m stav 3); 3) ako osnovanost tužbenog zahteva proizilazi iz činjenica koje su navedene u tužbi; 4) ako činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je dostavio sam tužilac ili s činjenicama koje su opšte poznate. Donošenje presude zbog propuštanja odložiće se ako je potrebno da se o okolnostima iz stava 1 ovog člana prethodno pribave obavještenja.”

U zakonodavstvu Republike Srpske je u članu 182 ZPPSRP navedeno da „Kad tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj je tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će doneti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog propuštanja), osim ako je tužbeni zahtev očigledno neosnovan. Tužbeni zahtev je očigledno neosnovan: 1) ako je tužbeni zahtev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi; 2) ako su činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev u očiglednoj protivrečnosti sa dokazima koje je sam tužilac predložio ili sa činjenicama koje su opštepoznate. Ako je zahtev očigledno neosnovan, sud će doneti presudu kojom se odbija tužbeni zahtev. Presuda zbog propuštanja neće se doneti o zahtevu ili delu zahteva kojim stranke ne mogu raspolagati.”

U zakonodavstvu Republike Severne Makedonije je u članu 319 ZPPMAK normirano da „Ako tuženi ne dostavi odgovor na tužbu u ostavljenom roku, sud će doneti presudu kojom usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog nedostavljanja odgovora na tužbu), ako bi bili ispunjeni sledeći uslovi: 1) tuženom su tužba i nalog za davanje odgovora na tužbu uredno dostavljeni, 2) osnovanost tužbenog zahteva proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi, 3) činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev nisu u suprotnosti sa dokazima koje je tužilac podneo i sa opšte poznatim činjenicama i 4) ne postoje opštepoznate okolnosti iz kojih proizilazi da je tuženi bio sprečen da dostavi odgovor na tužbu. Ne može se doneti presuda zbog nedostavljanja odgovora na tužbu i ako su ispunjeni uslovi iz prethodnog stava ako sud nađe da stranke ne mogu raspolagati podnetim zahtevom član 3 stav (3). Donošenje presude radi nedostavljanja odgovora na tužbu može da se odloži ako je potrebno da se ispituju okolnosti iz stava 2 ovog člana. Ako iz činjenica navedenih u tužbi ne proizilazi osnovanost tužbenog zahteva, sud će održati pripremno ročište i ako na to ročište tužilac ne preinači tužbu, doneće se presuda kojom se tužbeni zahtev odbija. Donošenje presude radi nedostavljanja odgovora na tužbu može da se odloži iako nema dokaza da je tuženom uredno dostavljena tužba i nalog za davanje odgovora na tužbu, a nema sumnje da su mu poslali. U tom

slučaju, sud će opredeliti rok koji ne može biti duži od 30 dana za dostavljanje u Republici Makedoniji, odnosno ne duži od šest meseci za dostavljanje u inostranstvu, da se proveriti da li su mu tužba i nalog za dostavljanje odgovora na tužbu uredno dostavljeni. Ako se utvrdi da su u tom roku pismena dostavljena tuženom, sud će doneti presudu zbog nedostavljanja odgovora na tužbu. Protiv rešenja suda kojim se odbija predlog tužioca za donošenjem presude na osnovu nedostavljanja odgovora na tužbu, nije dozvoljena posebna žalba. U slučaju stava 3 i 5 ovog člana presuda zbog nedostavljanja odgovora na tužbu se može doneti i bez saslušavanja stranaka.”

U zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine je u članu 182 ZPPBIH navedeno da „Kad tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj je tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će doneti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtev (presuda zbog propuštanja), osim ako je tužbeni zahtev očigledno neosnovan. Tužbeni zahtev je očigledno neosnovan: 1) ako je tužbeni zahtev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi; 2) ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtev u očiglednoj protivnosti s dokazima koje je sam tužilac predložio ili s činjenicama koje su opštepoznate. (3) Ako je zahtev očigledno neosnovan, sud će doneti presudu kojom se odbija tužbeni zahtev. Presuda zbog propuštanja neće se doneti o zahtevu ili delu zahteva kojim stranke ne mogu raspolagati.”

Presudu na osnovu propuštanja poznaju sva prikazana parnična zakonodavstva. U većini slučajeva je identično regulisana. Taksativno su navedeni razlozi koji su potrebni da bi se mogla doneti ova vrsta presude. Ako se iz činjenica ne proizilazi osnovanost tužbenog zahteva, donosi se presuda kojom se tužbeni zahtev odbija. Parnični zakoni Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine drugačije regulišu ove odredbe. Oni u članu navode da će sud doneti presudu na osnovu propuštanja ako tuženi ne odgovori na tužbu, osim ako je tužbeni zahtev očigledno neosnovan. Tužbeni zahtev je očigledno neosnovan kada je tužbeni zahtev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi, kada su činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev u očiglednoj protivrečnosti sa dokazima koje je sam tužilac predložio ili sa činjenicama koje su opštepoznate. Tada će sud doneti presudu kojom se odbija tužbeni zahtev.

Zaključna razmatranja

Kao što se može zaključiti iz prikazanog, dispozitivne presude na osnovu držanja stranaka u parnici postoje u svim uporednopravnim zakonima o parničnom postupku koje smo koristili za komparaciju. Uviđamo da presude

na osnovu izostanka i presude bez održavanja glavne rasprave nisu prisutne u određenim zakonodavstvima. Presuda bez održavanja rasprave nije prisutna u zakonima o parničnom postupku Slovenije, Federacije Bosne i Hercegovine, i Republike Srpske. Presuda na osnovu izostanka nije uvrštena u zakone o parničnom postupku samostalno već kroz presudu na osnovu propuštanja. Zakonodavstva koja nemaju presudu na osnovu izostanka su Slovenija, Federacija Bosne i Hercegovine, Republika Srpska i Republika Crna Gora. U pogledu presude na osnovu priznanja, presude na osnovu odricanja, presude na osnovu propuštanja važe skoro identične odredbe u primeni ovih presuda pred nacionalnim sudovima. To je i prihvatljivo imajući u vidu da su sve ove navedene države zadržale (uz izvesna politička prilagođavanja) Zakon o parničnom postupku SFRJ iz 1976. godine.

Stanković Marko, LLD

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad

Despotović Danijela, LLD

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad

CONTRADICTIONARY AND JUDGMENTS BASED ON DISPOSITIVE ACTIONS OF THE PARTIES IN SERBIA AND COMPARATIVE LAW

A b s t r a c t

One way to end a civil proceedings is to reach a court decision, which can be in the form of a judgment or in the form of a ruling. The judgment shall decide on the merits of the claim filed. The content of the legal protection provided by the judgments is divided into condemnatory, declarative and constitutive ones. According to the manner in which they are rendered, there are complete, partial, intermediate and supplementary judgments. This paper will address the types of judgments according to the fact how

parties are treated or held in a litigation. Depending on the legislation, we will see that in some solutions there are certain judgments not present in other legislation. In the legislation of Republic of Serbia there are contradictory verdicts, the verdicts on admissions, verdicts on waiver, the judgment on absenteeism, judgment on omission and judgment without hearing. Comparative legislation refers to the legislation of Croatia, Slovenia, the Federation of Bosnia and Herzegovina, Republika Srpska, Northern Macedonia and Montenegro.

Keywords: *adjudication judgment, waiver judgment, absenteeism judgment, default judgment, adverse judgment*

Literatura

1. Culja, S., (1957). Građanski parnični postupak FNRJ, Zagreb, Školska Knjiga
2. Jakšić, A. (2018) Građansko procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
3. Keča R., Starović B., (2004). Građansko procesno pravo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu
4. Momčilović, R., Grdić Prstojević, V., (2008). Građansko procesno pravo, Mladenovac, Grafika Komerc
5. Niketić, G., (1934). Građanski parnični postupak, Beograd, Geca Kon
6. Poznić, B., et al. (1957). Zakon o parničnom postupku sa komentarom, Beograd, Nova administracija
7. Ralčić, T., Tanasković, V. (1980). Zakon o parničnom postupku, sa komentarom, sudskom praksom obrascima i registrom pojmova, Beograd, Književne novine
8. Stanković, G., (2013). Presuda bez održavanja rasprave, Novi Sad, *Pravo teorija i praksa*, 30 (7-9), str. 1-17
9. Stanković, G., (2013). Građansko procesno pravo, Beograd, Megatrend Univezitet
10. Triva, S. Belajec, V., Dika, M., (1986). Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, Narodne Novine
11. Triva, S., Dika, M., (1991). Zbirka pravnih propisa, Zakon o parničnom postupku od 24.12.1976. godine, Zagreb, Narodne Novine

12. Zakon o parničnom postupku Crne Gore, *Sl. list RCG*, br. 22/04, 28/05-odluke US i 76/06 i *Sl. list CG*, br. 47/15-dr. zakon, 48/15, 51/17, 75/17-odluka US, 62/18-odluka US i 34/19
13. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br.53/03, br. 73/05, 19/06 i 98/15
14. Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske, *SL SFRJ*, br. 4/77 i 36/77. (*SL SFRJ*, br.6/80, 36/82, 43/82,69/82,58/84,74/87,57/89,20/90,27/90 i 35/91. *NN* br. 91/92, *NN* br. 112/99, *NN* br. 88/01, *NN* br.117/03, *NN* br. 88/05, Odluka USRH br. U-I-1569/04 i dr. *NN* br. 2/07 i 96/08, *NN* br. 84/08, *NN* br. 123/08, *NN* br. 57/11 i *NN* br. 25/13
15. Zakon o parničnom postupku Republike Makedonije, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 79/05, br. 110/08, br. 83/09, br. 116/2010 i br. 07/11
16. Zakon o pravdnem postopku, *Uradni list RS*, št. 26/99 z dne 15. 4. 1999), – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku – ZPP-A (*Uradni list RS*, št. 96/02 z dne 14. 11.2002), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o razveljavitvi šestega odstavka 168. člena Zakona o pravdnem postopku, kolikor gre za sodne takse za vložitev tožbe, št.U-I-255/99-28 (*Uradni list RS*, št. 58/03 z dne 18. 6. 2003), – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku – ZPP-B (*Uradni list RS*, št. 2/04 z dne 15. 1.2004), – Zakon o delovnih in socialnih sodiščih – ZDSS-1 (*Uradni list RS*, št. 2/04 z dne 15. 1. 2004), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o delni razveljavitvi 11. člena Zakona o pravdnem postopku, št.U-I-145/03-9 (*Uradni list RS*, št. 69/05 z dne 22. 7. 2005), – Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o razveljavitviprvega odstavka 105.a člena Zakona o pravdnem postopku, št. U-I-74/05 (*Uradni list RS*, št. 90/05 z dne 10. 10.2005), kolikor določa, da je treba vlogi, ki vsebuje napoved pritožbe, v postopkih za izdajo plačilnega naloga v gospodarskih sporih priložiti dokazilo o plačilu sodne takse,– Odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije o delni razveljavitvi 366. člena Zakona o pravdnem postopku, št.U-I-55/04-10 (*Uradni list RS*, št. 43/06 z dne 21. 4. 2006) in – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku – ZPP-C (*Uradni list RS*, št. 52/07 z dne 12. 6.2007). Zakon o pravdnem postopku (uradno prečiščeno besedilo) (ZPP-UPB3) *Uradni List RS*, br. 73/07 od 13.08.2007
17. Zakon o parničnom postupku Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 49/13-odluka US, 74/13 – odluka US, 55/14 i 87/18

18. Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, *Sl. glasnik RS*, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 - odluka US, 45/09 - odluka US, 49/09 i 61/13
19. Zakon o parničnom postupku, *Sl. glasnik RS*, br. 125/04, 111/09
20. Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama za Kraljevinu Jugoslaviju od 13.07.1929. godine, Beograd, Državna štamparija

UPUTSTVO AUTORIMA

ZA PISANJE I PRIPREMANJE RUKOPISA

Uređivački odbor časopisa „Pravo – teorija i praksa” moli saradnike da tekstove za objavljivanje pišu u skladu sa sledećim uputstvom:

U časopisu se objavljuju radovi iz pravnih ekonomskih i društvenih disciplina. Pod terminom radovi podrazumevaju se: članci, prikazi, analize propisa, studentski radovi i drugi prilozi. Radovi se po pravilu dostavljaju u elektronskom obliku na sledeću e-mail adresu: nenad@pravni-fakultet.info

Svi radovi podležu recenziji. Svaki naučni rad ocenjuju bar dva recezenta po izboru redakcije. Redakcija ima pravo da prilagodi rad pravilma uređivanja časopisa.

Opšte informacije za pisanje rada:

Radove pisati na srpskom ili engleskom jeziku. Koristiti vrednost 25 mm za sve margine.

Rad treba da bude napisan u tekst procesoru Microsoft Word, fontom Times New Roman, veličine 12 pt, latinicom, prored 1,5. Obim rada može biti najviše do 12 stranica formata A4, uključujući tekst, tabele, slike, grafikone, literaturu i ostale priloge.

Na naslovnoj strani članak treba da sadrži naslov rada na srpskom jeziku, a ispod toga i na engleskom jeziku, veličine 14 pt, Bold. Zatim razmak, pa navesti ime i prezime autora, titulu, afilijaciju (mesto zaposlenja), e-mail adresu i kontakt telefon, veličine 12 pt. Zatim razmak, pa napisati apstrakt, dužine do 250 reči, na srpskom jeziku, a ispod toga i na engleskom jeziku, veličine 12 pt. Ključne reči se navode nakon jednog reda razmaka ispod apstrakta, na srpskom jeziku, a ispod toga i na engleskom jeziku. Treba da ih bude maksimalno pet, veličine 12 pt, Italic. Zatim razmak, dva reda pa sledi tekst rada.

Radove pisati jezgrovito, razumljivim stilom i logičkim redom koji, po pravilu, uključuje: uvodni deo, razradu teme i zaključak. Veličina slova za osnovni tekst je 12 pt. Naslovi i podnaslovi u tekstu 12 pt, Bold.

Za pisanje referenci koristiti APA (Priručnik za publikovanje, Američko psihološko društvo) međunarodni standard za pisanje referenci s tim što smo zadržali citiranje u fusnotama. Napomene tj. fusnote mogu sadržati dopunska objašnjenja ili komentare koji su u vezi sa tekstom. Fusnote se pišu u fontu 10 pt.

Primeri kako da citirate određenu vrstu izvora koje koristite:

1. Primer ukoliko citirate monografiju:

a. Carić, S., (2007). Bankarski poslovi i hartije od vrednosti, Novi Sad, Privredna akademija, str. 48

2. Ukoliko monografija ima više od tri autora:

- a. Carić, S. et al., (2000). Međunarodno poslovno pravo, Novi Sad, Centar za privredni consulting, str. 56

3. Primer ukoliko citirate članak iz časopisa:

- a. Ignjatović, A., (2009). Specifičnosti izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima. *Pravo – teorija i praksa* 26 (7-8), str. 78

4. Primer ukoliko citirate rad iz Zbornika radova:

- a. Radovanov, A., (2004). Značaj sudske prakse pri odmeravanju pravične novčane naknade nematerijalne štete u: Aleksandar K. Filipović, et al. (urednik) Naknada štete i ugovor o osiguranju – zbornik radova sa savetovanja, Zlatibor, Novi Sad Privredna akademija str. 150

5. Primeri ukoliko citirate izvor sa Interneta:

- a. Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj (2009, Jul 10). Lista časopisa za društvene nauke. Preuzeto sa: http://www.nauka.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid
- b. Filipi-Matutinović, S., Popović, A. i Krinulović, O. (2008). Citatne baze podataka Web of Science, Scopus, Google Scholar, Kurs B 2/08 [Power Point prezentacija], (2009. Novembar 14) Preuzeto sa: <http://www.ns.ac.yu/sr/centBib/aktivnosti.html>
- c. Ceon. (Bibliometrijski pokazatelji učinka časopisa. (2009, Novembar 14). Preuzeto sa: http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=896
- d. Pravo, u Wikipediji (2009, Avgust 22). Preuzeto sa: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo>

6. Primeri ukoliko citirate Zakon

- a. Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SRJ*, br. 31/93;
- b. Ukoliko preciznije citirate: Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SRJ*, br. 31/93, član 18. stav 2.

7. Ukoliko ponavljate citirane reference – primeri:

- a. Ukoliko u radu citirate samo jedan tekst određenog autora, kada prvi put citirate pišete kompletnu referencu a svaki sledeći put dovoljno je: Carić, S. op. cit. str. 77
- b. Ukoliko više puta citirate različite tekstove istog autora, kada prvi put citirate pišete kompletnu referencu a svaki sledeći put dovoljno je: Kokolj, M., Prekršajno pravo, str. 98 ili Kokolj, M., Krivično procesno pravo, str. 69

8. Citiranje teksta na istoj stranici kao i u prethodnoj fusnoti:

- a. Ukoliko citirate tekst iz istog izvora i sa iste stranice kao i u prethodnoj fusnoti: Ibid.
- b. Ukoliko citirate tekst iz istog izvora ali sa različitih stranica kao i u prethodnoj fusnoti: Ibid., 25

Na kraju svakog naučnog članka obavezno je napisati Literaturu odnosno, spisak korišćenih, odnosno citiranih referenci po abecednom redu.

Literatura

1. Carić, S., (2007). Bankarski poslovi i hartije od vrednosti, Novi Sad, Privredna akademija
2. Carić, S. et al. (2000). Međunarodno poslovno pravo, Novi Sad, Centar za privredni consulting
3. Ceon. Bibliometrijski pokazatelji ucinka casopisa. (2009, Novembar 14). Preuzeto sa: http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=896
4. Filipi-Matutinović, S., Popović, A. i Krinulović, O., (2008). Citatne baze podataka Web of Science, Scopus, Google Scholar, Kurs B 2/08 [Pouer Point prezentacija], (2009. Novembar 14) Preuzeto sa: <http://www.ns.ac.yu/sr/centBib/aktivnosti.html>
5. Ignjatović, A., (2009). Specifičnosti izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima. *Pravo – teorija i praksa* 26 (7-8), str. 76-92
6. Pravo, u Wikipediji (2009, Avgust 22). Preuzeto sa: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo>
7. Radovanov, A., (2004). Značaj sudske prakse pri odmeravanju pravične novčane naknade nematerijalne štete u: Aleksandar K. Filipović, et al. (urednik), Naknada štete i ugovor o osiguranju – zbornik radova sa save-tovanja, Zlatibor, Novi Sad Privredna akademija str. 139-154
8. Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj (2009, Jul 10). Lista časopi-sa za društvene nauke. Preuzeto sa: http://www.nauka.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid
9. Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SRJ*, br. 31/93

THE INSTRUCTION TO THE AUTHORS

FOR WRITING AND PREPARING MANUSCRIPTS

The editorial board of the „Law – theory and praxis” magazine asks its associates to write their texts to be published according to the following instruction:

In the magazine there are being published the pieces of work referring to legal, economic and social disciplines. Under the term pieces of work we mean the following: articles, reviews, the analyses of regulations, students' papers and other additional texts. The pieces of work are as a rule being sent in an electronic form to the following e-mail address: nenad@pravni-fakultet.info

All pieces of work must submit the criticism. Each scientific paper is judged by at least two critics according to the choice of the editorial board. The editorial board has the right to adjust the paper work to the editorial rules of the magazine.

General information about writing the paper work:

Pieces of work should be written in Serbian or English. One should use the value of 25mm for all margins.

The piece of work should be written in the Microsoft Word text processor, Times New Roman font of the value of 12 pt, in Latin letters, with a spacing of 1,5. The range of the paper work can be of 12 pages at most in an A4 format including a text, tables, pictures, graphs, literature and other additional material.

The title-page of an article should contain the title of the paper work in Serbian, and below it there should be the same thing in English of the value of 14 pt, Bold. Then comes a spacing, the author's name and surname after it, his/her title, affiliation (the working place), the e-mail address and contact phone of the value of 12 pt. After that there is a spacing, and then there should be written an abstract of the length to 250 words in Serbian, and in English below it, of the value of 12 pt. Key words are stated after one line of a spacing below the abstract written in Serbian, and in English below it. There should maximally be five of them, of the value of 12 pt, Italic. Then comes a two-line spacing and the text of the work.

Pieces of work should be written concisely and intelligibly in a logical order which, according to the rule, includes the following: an introduction, the working out of the topic and a conclusion. The letters of the basic text should be of the value of 12 pt. Titles and subtitles in the text should be of the value of 12 pt, Bold.

One should use the APA (The hand book for publishing, the American psychological association) for writing references as an international standard for writing references including the fact that we have kept citing in footnotes. Remarks, namely footnotes, may contain additional explanations or comments referring to the text. Footnotes are written in a font of 10 pt.

There are some examples how to cite a certain source you have used:

1. There is an example of citing a monograph:

- a. Carić, S., (2007). Banking business and papers, Novi Sad, The Business Academy, p. 48

2. If a monograph has more than three authors:

- a. Carić, S. et al., (2000). International Business Law, Novi Sad, The Centre for Business Consulting, p. 56

3. There is an example of citing a magazine article:

- a. Ignjatović, A., (2009). Specific qualities of realization of criminal sanctions referring to minors. *The Law – theory and praxis* 26 (7–8), p. 78.

4. There is an example of citing some paper work from the Anthology of paper works:

- a. Radovanov, A., (2004). The importance of the court praxis while defining the right financial compensation of non-material damage in: Aleksandar K. Filipović, et al. (an editor) Damage compensation and the insurance contract – the anthology of paper works from the symposium, Zlatibor, Novi Sad, The Business Academy, p. 150

5. There are some examples of citing a certain source from the Internet:

- a. The Ministry of Science and Technological Development (2009, 10th July). The list of social sciences magazines. Taken from: http://www.nauka.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid
- b. Filipi-Matutinović, S., Popović, A. and Krinulović O. (2008). Citing bases of information of Web of Science, Scopus, Google Scholar, Course B 2/08 (The Power Point presentation), (2009, 14th November). Taken from: <http://www.ns.ac.yu/sr/centBib/aktivnosti.html>
- c. Ceon. (Bibliometrical indicators of effects made by magazines. 2009, 14th November). Taken from: http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=896
- d. Law, in Wikipedia (2009, 22nd August). Taken from: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo>

6. There are some examples if you like to cite some Act:

- a. The Act of Contract, *The Official Gazette of Federal Republic of Yugoslavia*, no. 31/93;
- b. If you like to be more precise in citing: The Act of Contract, *The Official Gazette of Federal Republic of Yugoslavia*, no. 31/93, article 18, section 2.

7. There are some examples of repeating already cited references:

- a. If you cite only one text of a certain author in your paper work, you should write a completed reference when citing for the first time. Every other time it is enough to write: Carić S. op. cit. p. 77
- b. If you cite different texts of the same author several times, you should write a completed reference when citing for the first time. Every other time it is enough to write: Kokolj, M., Law of Delict, p. 98 or Kokolj, M., Criminal-Procedural Law, p. 69

8. Citing of the text on the same page being already mentioned in the previous footnote:

- a. If you cite a text from the same source and the same page being already mentioned in the previous footnote, you should write: Ibid.
- b. If you cite a text from the same source, but from different pages already mentioned in the previous footnote, you should write: Ibid., 25

At the end of each scientific article it is necessary to write Literature, namely, a list of the used or cited references according to an alphabetical order.

Literature

1. Carić, S., (2007). Banking business and papers, Novi Sad, The Business Academy
2. Carić, S. et al., (2000). International Business Law, Novi Sad, The Centre for Business Consulting
3. Ceon. Bibliometrical indicators of effects made by magazines. (2009, 14th November). Taken from: http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=896
4. Filipi-Matutinović, S., Popović, A. and Krinulović, O., (2008). Citing bases of information of Web of Science, Scopus, Google Scholar, Course B 2/08 (The Power Point presentation), (2009, 14th November). Taken from: <http://www.ns.ac.yu/sr/centBib/aktivnosti.html>

5. Ignjatović, A., (2009). Specific qualities of realization of criminal sanctions referring to minors. *The Law – theory and praxis* 26 (7–8), ps. 76–92
6. Law, in Wikipedia (2009, 22nd August). Taken from: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo>
7. Radovanov, A., (2004). The importance of the court praxis while defining the right financial compensation of non-material damage in: Aleksandar K. Filipović, et al. (an editor) *Damage compensation and the insurance contract – the anthology of paper works from the symposium*, Zlatibor, Novi Sad, The Business Academy, ps. 139–154
8. The Ministry of Science and Technological Development (2009, 10th July). The list of social sciences magazines. Taken from: http://www.nauka.gov.rs/cir/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid
9. The Act of Contract, *The Official Gazette of Federal Republic of Yugoslavia*, no. 31/93

